

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 4

ОКТОБАР 1920

ГОД. XXXVII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА
АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:
у Министарству Просвете:

за инспекторе средње школе за Банат, Бачку и Барању у рангу директора I класе, са додатком по чл. 21. Уредбе о Уређењу Министарства Просвете:

Радивоје Врховац, директор гимназије у Сремским Карловцима и Алекса Станојевић, просветни инспектор за Брегалничку област, обојица по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 16 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:
у Министарству Просвете:

за начелника I класе Општега Одељења, Лазар Р. Кнежевић, референт за Основну Наставу у пензији;

за шефа Одсека за Снабдевање, Тодор Боровњак, професор Крагујевачке гимназије;

за секретара I класе, Никола С. Јањић, учитељ и свршени правник;

за секретара II класе у Одељењу за Средњу Наставу, Трифун Милитар, свршени студент филозофије и хонорарни наставник гимназије у Новом Саду;

за секретара III класе, Властимир Будимовић, секретар IV класе истог Министарства;

за писара I класе, Даница Ж. Дачићка, учитељица.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:
у Народној Библиотеци у Београду:

за помоћника библиотекара I класе, Војислав Илић, досадашњи секретар Министарства Правде.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

Просветни Гласник, I књ., 4. св., 1920.

у Министарству Просвете:

за референта у Одељењу за Средњу Наставу, с годишњом платом од 6000 динара, Јован Живојиновић, професор гимназије у Новом Саду;

за писаре I класе, Стојан Срећковић, Војислав Милошевић и Ружица Тодоровић, писари II класе истог Министарства; Светозар Стојаковић, учитељ; Владимир В. Јанковић, помоћник тајника при финансијској делегацији у Новом Саду; и Јелена Томићева, званичник Министарства Финансија и апсолвирани студент филозофије;

за писаре II класе, Даринка Божићка рођена Дујановић, свршена учитељица; Лепосава Димитријевић, учитељица у оставци; Даница Спасићка, Зорка Бугарчићка и Велимир Козлић, практиканти истог Министарства, и Вукосава Гавриловић и Милан Л. Рајић, студенти филозофије.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у Министарству Просвете:

за референта у Одељењу за Средњу Наставу, Милан Карић, професор II београдске гимназије, с годишњом платом коју је и досада имао и додатком по чл. 21. Уредбе о Уређењу Министарства Просвете.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Државној Штатарији:

за техничког фактора, с годишњом платом од 4000 динара, Миша Грујић, садашњи технички фактор;

за писара II класе, Милорад Вгњатовић, званичник исте Управе.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком Министарског Савета од 28 маја ове године ПБр. 3265 признато је Д-р Тихомиру Остојићу, редовном професору филозофског факултета у Скопљу, у године професорске службе за повишице и пензију време од 7 октобра 1889 до 20 априла 1920 године, које је провео као предавач и професор у Новосадској гимназији и као секретар Матице Српске, а на основи чл. 24. Закона о Универзитету преведен је на плату од 9000 динара, рачунајући од 20 априла ове године.

Одлуком ПБр. 5665 од 16 августа ове године наређено је да се на међународни конгрес за стварање националног универзитета, који ће се држати у Брислу, пошаљу као изасланици Универзитета г. г. Д-р Рикард Зупчевић, професор Универзитета у Љубљани; Д-р Бранислав Петронијевић, професор Универзитета у Београду, и Д-р Фердо Шишић, професор Универзитета у Загребу.

Одлуком ПБр. 5708 од 18 августа ове године одређен је за представника Министарства Просвете у одељењу за извршавање међународних уговора г. Милан Карић, професор, референт за Средњу Наставу, на место г. Лазара Кнежевића, референта, који је стављен у пензију.

Одлуком ПБр. 6192 од 8 септембра ове године, а на основи чл. 24. Закона о Универзитету, одобрено је да се г. епископу Илириону Зеремском, редовном професору Универзитета, издаје плата од 9000 динара, рачунајући од 9 јула ове године, као дана када је указом постављен за професора, а имао је 28 година, 8 месеци и 25 дана проведених у служби као професор Богословије и викарни епископ, што му је овом одлуком урачунато у указну службу.

Одлуком ПБр. 5924 од 26 августа ове године, постављен је за референта наставе у Просветном Одељењу у Паризу г. Момчило Милошевић, суплент реалке у Београду.

Одлуком ПБр. 5787 од 21 августа ове године, одобрено је да се за ову годину штампа календар са шематизмом.

Одлуком ПБр. 6205 од 2 септембра ове године наређено је да се г-ђица Јелена Лазаревићева и г-ђа Исидора Секулић-Стремњица, наставнице женске гимназије, упуते на рад у Министарство Просвете.

Одлуком ПБр. 6965 од 24 септембра ове године, наређено је да се Милан К. Петковић, професор гимназије у Ваљеву, упути привремено на рад у Музеј Српске Земље у Београду, с платом и редовним додацима на скупоћу, но без права на нарочити додатак за рад ван места сталне службе.

Одлуком ПБр. 7030 од 30 септембра ове године одобрено је да се откупи књига „Изучавање Српске Књижевности“ од М. К. Драгутиновића, професора, по цени два динара од комада.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, на предлог Господина Министра Просвете, утврђени су и постављени:

у Подгоричкој гимназији:

за директора III класе, с годишњом платом од 5000 динара, г. д-р Никола Шкеровић, директор и професор исте школе;

за професоре: г. г. Филип Ковачевић, с годишњом платом од 6000 динара; Оскар Марчић, Бранко Орловић, Евген Вајкен, Дано Дракулић, Милан Грбић и Радосав Вешовић, с годишњом платом од 3600 динара; Марко Кнежевић, Милан Кнежевић и Марко Шепаровић, с годишњом платом од 3500 динара, — све професори исте школе; Сташко Перуновић, с годишњом платом од 3.600 динара, наставник исте школе;

у Цешинској гимназији:

за професоре: г. г. Лазар Ђ. Поповић, с годишњом платом од 6000 динара и Михаило Рајван, с годишњом платом од 4800 динара, професори исте школе;

за скупента: д-р Мато Николић, наставник исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550 динара, Глигорије Радовић, наставник исте школе;

за учитеља вештина с годишњом платом од 3000 динара, Алекса Ивановић, наставник исте школе;

у Пљевалској гимназији:

за професоре: Владислав Нешковић, с годишњом платом од 4200 динара и Митар Обрадовић, с годишњом платом од 3600 динара, професори исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550, Тамил Дрида, наставник исте школе;

у Никшићској гимназији:

за директора и професора с годишњом платом од 5400 динара, г. Милан Галогача, директор и професор исте школе;

за професора с годишњом платом од 3.600 динара, Фрања Карош, професор исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550 динара, г. Петар Шобајић, наставник исте школе;

у Колашинској гимназији:

за директора и професора с годишњом платом од 4800 динара, г. Никола Кеслер, директор и професор исте школе;

за предметног учитеља с годишњом платом од 2550 динара, г. Новица Шћепановић, наставник исте школе;

у Беранској Гимназији:

за професора с годишњом платом од 3600 дин., г. Велимир Јојић, наставник исте школе;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за учитеља вештина с годишњом платом од 4800 динара, г. Мило Врбица, наставник, исте школе;

за предметне учитеље с годишњом платом по 2550 динара, Драгиша Боричић и Милутин Бабовић, наставници исте школе;

у Пећској гимназији:

за учитеља вештина с годишњом платом од 3000 динара, г. Владислав Новосел, наставник исте школе;

за директора и професора с годишњом платом од 4200 динара, г. Душан Д. Вуксан, пређашњи вршилац дужности управника те школе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра, на предлог господина Министра Просвете, а на основи чл. 8 и 11 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

за предметне учитеље с годишњом платом од 2550 динара:

у Беранској гимназији:

г. г. Сима Кастратовић, Љубомир Чукић и Милован Арсенијевић, наставници исте школе;

у Никшићској гимназији:

г. Митар Ковачевић, наставник исте школе;

у Цешинској гимназији:

г. г. Божидар Ђукић, Илија Зорић и Јоко Грујичић, наставници исте школе;

у Подгоричкој гимназији:

г. Раде Павићевић, наставник исте школе;

у Пећској гимназији:

г. Недељко Симоновић, наставник исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 14 августа 1920 год. на предлог господина Министра Просвете, постављени су:

у Ужичкој гимназији:

за суплента, Александар Н. Милићевић, дипломирани студент филозофије;

у Ђуријској гимназији:

за суплента, Никола Милатовић, дипломир. инжењер Хемије.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог господина Министра Просвете, постављени су:

у II мушкој београдској гимназији:

за суплента, Павле Соколовић, дипломирани студент филозофије;

у I гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Димитрије В. Савовић, дипломирани студент филозофије;

у реалци у Лесковцу:

за суплента, Сима М. Милојевић, дипломирани студент филозофије;

у гимназији у Пирошу:

за суплента, Борђе М. Ђурић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Тешову:

за суплента, Михаило Јонић, суплент гимназије у Пироту, по молби;

у гимназији у Чачку:

за супленте, Драгослав С. Митровић, дипломирани студент филозофије и Никола А. Станојковић, дипломирани студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у гимназији у Зајечару:

за сундента под уговором, Николај Павловић-Мусатов, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Подгорици:

за сундента, Душан Пејовић, сундент гимназије у Нишу, по службеној потреби а без права на путне и селидбене трошкове;

у гимназији у Велесу:

за професора, Стеван Симић, професор у пензији;

у гимназији у Књажевцу:

за сундента, Ловро Ратковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Јагодини:

за учитеља вештина, Милан Л. Чолић, учитељ гимнастике исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, на предлог господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи члана 4. Закона о средњим школама, решено је да се реалка у Лесковцу и гимназије у Приштини и у Штину подигну на степен потпуних осморазредних средњих школа.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра, а на предлог господина Министра Просвете, и на основи чл. 4. Закона о средњим школама, одобрено је да се у варошици Рачи, округа Крагујевачког, отвори четвороразредна приватна средња школа.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог господина Министра Просвете постављени су:

у гимназији у Аранђеловцу:

за сундента, Милан Н. Милошевић, сундент I београдске мушке гимназије, по службеној потреби;

у I крагујевачкој гимназији:

за сундента, Александар Ђ. Лазић, дипломирани студент филозофије; и
за учитеља вештина, Јосиф Прохаска, учитељ вештина Битољске гимназије;

у Параћинској гимназији:

за сундента: Светозар Д. Спасојевић, дипломирани студент филозофије и наставник пређашње приватне гимназије у Параћину;

у Пожаревачкој гимназији:

за сундента, Радојко М. Јоцић, свршени студент филозофије и привремени предметни учитељ исте школе;

у Ужичкој гимназији:

за учитеља вештина, Милан Д. Драгосављевић, учитељ вештина Зајечарске гимназије, по молби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су за професоре по чл. 1, 2 и 4 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, с годишњом платом по 3000 динара:

у II београдској мушкој гимназији:

Властимир Стајић, сундент исте школе;

у Крушевачкој гимназији:

Прибислав Зарић, сундент исте школе, и

у Пожаревачкој гимназији:

Александар В. Радојковић, сундент исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у Аранђеловачкој гимназији:

за директора и професора, Михаило Милинковић, професор Шабачке гимназије;

у Алексиначкој гимназији:

за директора и професора, Владимир Стојадиновић, професор Алексиначке Учитељске Школе;

у гимназији у Белој Цркви:

за директора II класе, Душан Бабић, професор и привремени директор исте школе;

у Књажевачкој гимназији:

за директора и професора, Светозар Михајловић, директор и професор Неготинске гимназије, по молби;

у Лесковачкој реалци:

за директора I класе, Јеротије Новитовић, професор Чачанске гимназије;

у Нишкој женској гимназији:

за директора I класе, Михаило Марковић, директор и професор Лесковачке реалке;

у Новосадској мушкој гимназији:

за директора I класе, Марко Вилић, професор гимназије у Новом Саду;

у Новосадској женској гимназији:

за директора I класе, Стеван Милованов, професор гимназије у Новом Саду;

у Параћинској гимназији:

за директора и професора, Живко Петровић, професор у пензији;

у Пришћевској гимназији:

за директора II класе: Живко Јокевић, директор и професор исте школе;

у Свилајначкој гимназији:

за директора и професора, Никола Војиновић, професор исте школе;

у Сомборској гимназији:

за директора I класе, др Петар Вукићевић, начелник Министарства Пошта и Телеграфа у пензији;

у Србобранској гимназији:

за директора и професора, Јанко Гарић, професор и привремени директор исте школе

у Субошничкој гимназији:

за директора II класе, Иван Војнић Тунић, професор и привремени директор исте школе;

у Цешињској гимназији:

за директора I класе, Лазар Поповић, професор исте школе;

у Шапскаској гимназији:

за директора I класе, Лазар Триковић, директор и професор исте школе;

у Новосадској женској учитељској школи:

за управитеља I класе Павле Љотић, професор женске учитељске школе у Београду, и

у Субошничкој учитељској школи:

за управитеља I класе, Гргур Вујић, директор исте класе Нишке женске гимназије, по службеној потреби.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, решено је да се Филип Ковачевић, професор Подгоричке гимназије, на основи § 70 Закона о чиновницима грађанског реда, стави у стање мира с пензијом која му припада према годинама службе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 17 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете решено је да се Остоји Васиљевићу, професору Ужичке гимназије, уважи оставка коју је поднео на државну службу.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра, на предлог Господина Министра Просвете, уважена је оставка на државну службу Љубомиру Радовановићу, професору гимназије у Новом Пазару.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, отпуштени су из државне службе на основи § 76 закона о чиповницима грађанског реда: Д-р Сима Марковић, професор III београдске гимназије, и Милош Требињац, суплент II београдске гимназије.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета и на основи чл. 4 Закона о средњим школама, отворена је четвороразредна средња школа у Сенти и Петровцу (Бачка).

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 27 августа ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а по саслушању Министарског Савета, и на основи чл. 4. Закона о средњим школама проглашене су за потпуне државне средње школе: Вероисповедна српска гимназија у Новом Саду и Градска гимназија у Суботици.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 30 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

у I Крагујевачкој гимназији:

за професора по чл. 1 и 4 Уредбе о регулисању положаја наставницима ратом ометеним у полагању државног испита, с годишњом платом од 3000 динара, Милорад Ванлић, суплент исте школе;

у Лесковачкој реалци

за учитеља вештина, Тодор Грујић, учитељ вештина Прилепске гимназије, по службеној потреби;

у Јагодинској гимназији:

за суплента, Божидар Бранковић, дипломирани студент филозофије;

у Нишкој женској гимназији:

за суплента, Константин Поп-Манић, привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника од 30 септембра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, решено је:

да се општинска гимназија у Жомболи (Банат) претвори у државну четвороразредну нижу средњу школу.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављени су:

у I Београдској мушкој гимназији:

за професоре: Коста Јовановић, професор Зајечарске гимназије, по молби; Светозар Павић, професор Богословије Светога Саве, по молби;

за суплента, Михаило Симић, пређашњи суплент и асистент Университета;

за учитеља вештина, Јован Зорко, учитељ вештина Богословије Светога Саве, по молби;

у II Београдској мушкој гимназији:

за професоре: Јован Дравић, професор IV београдске мушке гимназије, по молби; Јован Поповић, професор Шабацке гимназије, по молби; Д-р Стеван Јантолек, професор I београдске мушке гимназије, по службеној потреби;

за сунлента, Петар Јовановић, дипломирани сунлент филозофије;
за професора, Милан Павловић, професор Богословије Светога Саве, по молби;

у III Београдској мушкој гимназији :

за професоре: Миливој Добросављевић, професор Крушевачке гимназије, по молби; Д-р
Александар Стојићевић, професор Скопске гимназије, по молби;
за сунлента, Драгољуб Мелентијевић, сунлент I Крагујевачке гимназије, по молби;

у IV Београдској мушкој гимназији :

за професоре: Сима Цветковић, професор I београдске мушке гимназије, по службеној
потреби; Петар Косовић, професор београдске реалке, по службеној потреби; Александар Ва-
лента, професор музике у Шабачкој гимназији, по службеној потреби;

у Београдској реалци :

за професоре: Милан К. Петковић, професор Ваљевске гимназије, по службеној потреби;
Коста Марић, професор Пожаревачке гимназије, по молби; Милорад Луковић, професор Скопске
гимназије, по молби;

за сунлента, Велибор Јончић, сунлент Битољске гимназије, по молби;

у Врањској гимназији :

за професора, Александар Радојковић, професор Пожаревачке гимназије, по службеној
потреби;

у Велико-Кикиндској гимназији :

за директора I класе, Д-р Душан Радић, директор гимназије у Новом Саду, по служ-
беној потреби;

у Ђевђелиској гимназији :

за директора и професора, Делимир Лазаревић, професор исте школе;

у Јагодинској гимназији :

за професора, Урош Грбић, професор Лесковачке Реалке, по службеној потреби;
за учитеља вештина, Владимир Новосел, учитељ вештина гимназије у Пећи, по службеној
потреби;

у Крушевачкој гимназији :

за професора, Светислав Раденковић, професор Ужичке гимназије, по службеној потреби;

у Лесковачкој реалци :

за професора, Милан Ђорђевић, директор и професор Гиљанске гимназије, по службеној
потреби;

за професора, Ружица Ђорђевићка, професор Нишке женске гимназије, по службеној потреби;

у Негошинској гимназији :

за директора и професора, Душан Димић, професор Зајечарске гимназије, по службеној
потреби;

у Нишкој мушкој гимназији :

за професора, Јозо Бабић, професор Пожаревачке гимназије, по службеној потреби;

у Пожаревачкој гимназији :

за професора, Драгомир Ђорђевић, професор Врањске гимназије, по службеној потреби;

у Пришћевској гимназији :

за сунлента, Радивој Караџић, сунлент Скопске гимназије, по службеној потреби;

у Панчевачкој гимназији :

за професора, Михаило Ђорђевић, професор Битољске гимназије, по молби;

у Смедеревској гимназији :

за професора, Драгољуб Милојевић, професор Чачанске гимназије, по молби;
за сунлента, Трифун Ђукић, сунлент Пришћевске гимназије, по молби;

у Ђуцарској гимназији :

за директора и професора, Милан Мајзнер, директор и професор Велеске гимназије, по
службеној потреби;

у Ужичкој гимназији:

за професора, Немања Томић, професор Нишке мушке гимназије, по службеној потреби;

у Шабачкој гимназији:

за професора по чл. 77 закона о средњим школама, Владимир Николајевић-Штирски, професор музике IV Београдске мушке гимназије, по службеној потреби;

у Сенћанској гимназији:

за директора и професора, Џенад Вукићевић, професор мушке учитељске школе у Сомбору, по службеној потреби;

у Аранђеловачкој гимназији:

за професора, Милован Ристић, директор и професор Струмичке гимназије, по службеној потреби и Љубомир Видаковић, професор Ваљевске гимназије, по молби.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављени су:

за професоре по чл. 1, 4 и 6 Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, с годишњом платом од 3600 дин.:

у III Београдској мушкој гимназији Стеван Јелача, привремени предметни учитељ исте школе;

у Лозничкој гимназији Дамњан Божић, предметни учитељ исте школе;

у Нишкој мушкој гимназији Славко Суботин, предметни учитељ исте школе, — по приставку;

за професоре по чл. 20 Уредбе, с годишњом платом по 6000 динара:

у II Београдској гимназији Михаило Пиговић, професор по чл. 77 закона о средњим школама Брагујевачке женске гимназије; и

у Зајечарској гимназији Петар Стаменковић, предметни учитељ исте школе.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, постављен је:

у IV Београдској мушкој гимназији:

за професора, Стеван Живковић, професор лесковачке реалке, по молби.

Указом Њ. К. В. Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године на предлог Господина Министра Просвете, а на основи Уредбе о регулисању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

за професоре по чл. 17 Уредбе и чл. 59 Закона о средњим школама:

у I Београдској женској гимназији Круна Ађимовић, Лепосава Петковић, Лепосава Смодлака, Марија Геземан, Даринка Јаншевић и Милица Маруцић, редовне наставнице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Јелица Јакшић и Лепосава Жугић, редовне наставнице исте школе;

у Чачанској гимназији Касија Пенезић, редовна наставница исте школе.

За професоре по чл. 1, 4 и 6 Уредбе:

у I Београдској женској гимназији Даринка Милосављевић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе; Ана Ђаковић и Мара Јуришић-Штурм, с годишњом платом по 3000 динара, помоћнице исте школе;

у II Београдској женској гимназији Милица Кнежевић, Вукосава Поповић, Зорка Божић, Даница Вајић и Милка Мићић, с годишњом платом по 3600 динара, разредне учитељице исте школе; Љубица Атанацковић и Паулина Албала, с годишњом платом по 3000 динара, помоћнице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Косара Далековић, Милица Мишић, Милева Куртовић, Загорка Пахорук, Љубица Радовановић и Милица Новчић, с годишњом платом

по 3600 динара, разредне учитељице исте школе; Марија Шоборац, Теодора Ринерова и Драга Вујић, с годишњом платом по 3000 динара, помоћнице исте школе;

у *Ваљевској гимназији* Марија Цветковићка, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у *Велеској гимназији* Владислава Станојевић, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе;

у *Крушевачкој гимназији* Анка Ракетић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у *Кумановској гимназији* Ружица Красићева, с годишњом платом од 3600 динара, и Ружица Стојановићева, с годишњом платом од 3000 динара, помоћнице исте школе;

у *Негошинској гимназији* Стака Богосављевић, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе;

у *Нишкој женској гимназији* Даница Ковићка, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе;

у *Пожаревачкој гимназији* Наталија Пантелићева, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у *Скопској гимназији* Зорка Ковачевић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе; Драга Јовановићка, с годишњом платом од 3000 динара, обе помоћнице исте школе;

у *Смедеревској гимназији* Данка Митраповићева, с годишњом платом од 3600 динара, помоћница исте школе;

у *Ужичкој Гимназији* Зорка Јањушевић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе и Јулија Василићка, с годишњом платом од 3000 динара, помоћница исте школе.

у *Чачанској гимназији* Зорка Д. Јанковић, с годишњом платом од 3600 динара, разредна учитељица исте школе;

у *Шабачкој гимназији* Божица Ј. Јовановићева и Лепосава П. Павловићка, с годишњом платом по 3600 динара, разредне учитељице исте школе;

за професоре по чл. 4, 6 и 19 Уредбе, са платом од 3600 динара годишње:

у *I Београдској женској гимназији* Олга Косановић, Јелена Бошковић и Надежда Стојиљковић, разредне учитељице исте школе;

у *II Београдској женској гимназији* Катарина Богдановић и Лепосава Максимовић, разредне учитељице исте школе;

у *III Београдској женској гимназији* Јелисавета Ристић и Катарина Јовичић, разредне учитељице исте школе;

у *Крагујевачкој женској гимназији* Стојанка Равајловић и Александра Љубичић, разредне учитељице исте школе;

у *Пришчевској гимназији* Катарина Јоксимовић, разредна учитељица исте школе;

у *Тешовској гимназији* Милева Петковић, разредна учитељица исте школе;

за супленте по чл. 13 Уредбе:

у *III Београдској мушкој гимназији* Младен Марковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у *I Београдској женској гимназији* Даринка Стојановић, помоћница, и Љубица Симић, привремена предметна учитељица исте школе;

у *III Београдској женској гимназији* Зорка Тодоровић и Милева Петровић, привремене предметне учитељице исте школе;

у *Велеској гимназији* Драгомир Петронијевић и Милан Сацак, привремени предметни учитељи исте школе;

у *Врањској гимназији* Душан М. Поповић, привремени предметни учитељ исте школе и Милан Милетић, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Великом Градишту Десанка Анђелковић и Душанка Витас, привремени предметни учитељи исте школе;

у гимназији у Горњем Милановцу Божидар Михаиловић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Зајечарској гимназији Божидар Ђерић, Милан Цветичанин, Ђорђе Мијозић, Борисав Илић и Свето ар Миленовић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Лесковачкој реалци Александар Стојковић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Лозничкој гимназији Драгутин Ђ. Стефановић, привремени предметни учитељ исте школе;

у I Крагујевачкој гимназији Драгољуб Миљентијевић, Светислав Стајић, Милутин Петковић и Сретен Петровић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Крушевачкој гимназији Стојан Стојановић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Кумановској гимназији Младен Николић и Душан Поповић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Нишкој женској гимназији Милица Видојковић, привремена предметна учитељица исте школе;

у Новопазарској гимназији Драгомир Димитријевић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Пирошској гимназији Фрања Дубравац, привремени предметни учитељ исте школе;

у Пожаревачкој гимназији Никола Ђурица, привремени предметни учитељ исте школе;

у Охридској гимназији Драгутин Кнежевић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Свилајначкој гимназији Никола Митровић, Милорад Типсаревић, Драгољуб Бранковић и Бранислав Д. Поповић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Прокупацкој гимназији Ђорђе Обрадовић и Јован Чемерићи, привремени предметни учитељи исте школе;

у Скопској гимназији Тодор Самарџић и Властимир Дробњак, привремени предметни учитељи исте школе;

у Ђуријској гимназији Стојан Јефтић, привремени предметни учитељ исте школе;

у Ужичкој гимназији Петко Краговић и Јован Топаловић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Чачанској гимназији Коста Михаиловић и Драгутин Пурић, привремени предметни учитељи исте школе;

у Шипинској гимназији Никола Бошковић и Јелена Живковићева, привремени предметни учитељи исте школе;

за професоре по чл. 17 и 20 Уредбе:

у I Београдској женској гимназији Лепосава Бошковић, Јелена Лазаревић, Ангелина Стајић, Марија Ђурић, Наталија Обреновић, Надежда Вељковић и Надежда Гавриловић, редовне наставнице исте школе;

у II Београдској женској гимназији Миљева Петровић, предметна учитељица исте школе;

у III Београдској женској гимназији Надежда Милић, редовна наставница I женске гимназије и Зорка Михаиловић, предметна учитељица исте школе;

у Крагујевачкој женској гимназији Јерина Пешић, предметна учитељица исте школе;

у Нишкој женској гимназији Лепосава Пејић, редовна наставница исте школе;

за предметне учитеље по чл. 17 Уредбе:

у II Београдској женској гимназији Јелисавета Марковић, Бранка Толмачева, Лујза Јакшић, Јудка Јањић, Исидора Секулић, Александра Милетић и Даринка Ставковић, све предметне учитељице исте школе;

у III Београдској женској гимназији Добросава Ђорђевић и Даница Срећковић, предметне учитељице исте школе;

у Скопској гимназији Јелисавета Д. Љотић, предметна учитељица исте школе;

за професоре по чл. 17 и 18 Уредбе:

у *I Београдској женској гимназији* Драга Ђурић и Зорка Станковић, редовне наставнице по чл. 77 закона о средњим школама, у истој школи;

у *II Београдској женској гимназији* Станка Глишић, Косара Цветковић и Христина Ристић, редовне наставнице по чл. 77 Закона о средњим школама, у истој школи;

за професоре по чл. 17 и 19 Уредбе:

у *II Београдској женској гимназији* Катарина Динић, предметна учитељица исте школе;

у *Алексиначкој гимназији* Стана Нешић, предметна учитељица исте школе;

у *Крагујевачкој женској гимназији* Даница Петровић и Милка Загорчић, предметне учитељице исте школе;

за сунленге по чл. 17 Уредбе:

у *II Београдској женској гимназији* Драга Језић, Персида Илић и Зорка Каснар, помоћнице исте школе;

у *III Београдској женској гимназији* Матрена Чабрић, помоћница исте школе;

у *Ваљевској гимназији* Радмила Павловић и Ангелина Јовановић, помоћнице исте школе;

у *Крагујевачкој женској гимназији* Радмила Симић, помоћница исте школе;

у *Скопској гимназији* Деспа Татићева, помоћница исте школе;

за предметне учитеље по чл. 18 Уредбе:

у *II Београдској женској гимназији* Иковија Симић, предметна учитељица исте школе;

у *III Београдској женској гимназији* Емилија Кениг и Миленија Ђедовић, предметне учитељице исте школе;

за предметне учитеље по чл. 8, 10 и 11 Уредбе:

у *Ваљевској гимназији* Милица Штиха, привремена предметна учитељица исте школе, с годишњом платом 2550 динара;

у *Врањској гимназији* Катарина Николић, привремена предметна учитељица исте школе, с годишњом платом 3000 динара;

у *Зајечарској гимназији* Милунка Раденковићева, с годишњом платом од 3000 динара и Косара Јанковић, с годишњом платом од 2550 динара, обе привремене предметне учитељице исте школе;

у *Новопазарској гимназији* Стана Миљевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена предметна учитељица исте школе;

за учитеље вештина по чл. 8, 10 и 11 Уредбе:

у *I Београдској женској гимназији* Ружица Атанасијевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у *II Београдској женској гимназији* Лепосава Стојићевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина Скопске гимназије;

у *Београдској реалци* Милан Миодраговић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе;

у *Велешкој гимназији* Драгољуб Поповић и Јелица Цветковић, с годишњом платом по 2550 динара, привремени учитељи вештина исте школе;

у *Врањској гимназији* Видосава Коцић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у *Ђевђелијској гимназији* Властимир Петровић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе; Ивана Пијук и Косара Пијук, с годишњом платом по 2550 динара, привремени учитељи вештина исте школе;

у *Јагодинској гимназији* Зорка Дољчевић, с годишњом платом од 3000 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у *Пирошкој гимназији* Мара Влашкалићева, с годишњом платом од 2550 динара, привремена учитељица вештина исте школе;

у *Призренској гимназији*: Никола Д. Михаиловић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе;

у *Пришавској гимназији*: Драгослав Васиљевић, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе;

у *Прокупачкој гимназији*: Олга Дерок, с годишњом платом од 2550 динара, привремена учитељица вештина Нишке гимназије;

у *Скопској гимназији*: Десанка Косановић, с годишњом платом од 3000 динара, и Љубица Луговић, с годишњом платом од 2550 динара, обе привремене учитељице вештина исте школе; и

у *Смедеревској гимназији*: Фрања Баховац, с годишњом платом од 2550 динара, привремени учитељ вештина исте школе.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у *гимназији у Чачку*:

за привремену учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Дивна Миландијевићева, учитељица женског рада, — СНБр. 9971 од 18-VIII-1920;

у *реалци у Лесковцу*:

за учитељицу вештина (женског рада), с годишњом платом од 1800 динара, Даница Савковићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 7844 од 5-VII-1920;

за хонорарну наставницу, Јелена Т. Томићка, хонорарна наставница Крагујевачке женске гимназије, по молби, — СНБр. 9303 од 31-VIII-1920;

у *III београдској мушкој гимназији*:

за привременог предметног учитеља, Александар Башмаков, привремени предметни учитељ гимназије у В. Кикинди, — СНБр. 10349 од 26-VIII-1920;

у *гимназији у Аранђеловцу*:

за хонорарну наставницу, Јелева Виленчац, с годишњом платом од 1440 динара, — СНБр. 10413 од 25-VIII-1920;

у *гимназији у Смедереву*:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 2000 динара, Д-р Гадивоје Раденковић, окружни физикус, — СНБр. 10357 од 26-VIII-1920;

у *I београдској женској гимназији*:

за школске лекаре, с годишњим хонораром по 2400 динара: Д-р Љубица Гођевац и Д-р Неда Јовановић, досадашњи школски лекари исте школе, — СНБр. 6797 од 27-VIII-1920;

у *II београдској женској гимназији*:

за школске лекаре, с годишњим хонораром по 2400 динара, Д-р Ана Бркић-Милијановић и Д-р Даринка Крстић, досадашњи лекари исте школе, — СНБр. 6797 од 27-VIII-1920;

у *гимназији у Колашину*:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1500 динара, Д-р Михаило Вукчевић, окружни физикус, — СНБр. 10548 од 28-VIII-1920;

у *гимназији у Алексинцу*:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1500 динара, Д-р Бошко Коњевић, лекар среза алексиначког, — СНБр. 10538 од 29-VIII-1920;

за хонорарног вероучитеља, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Димитрије Миленовић, свештеник из Алексинца, — СНБр. 10359 од 25-VIII-1920;

у *гимназији у Уљцињу*:

за хонорарне наставнике, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Тодор Хајдуковић и Даница Вулетићка, учитељи основне школе, — СНБр. 10455 од 27-VIII-1920;

у гимназији на Цетињу:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Борис Исаковић-Јерхо, хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 10688 од 20-VIII-1920;

у гимназији у Бишољу:

за хонорарну наставницу француског језика, с годишњом платом од 1200 динара, Василија Гроздановићева, — СНБр. 10567 од 29-VIII-1920;

у гимназији у Подгорици:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Борис Војниловић, пређашњи наставник гимназије у Русији, — СНБр. 9685 од 28-VIII-1920;

у гимназији у Куманову:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Милорад М. Јовановић, absolvirани студент филозофије, — СНБр. 10103 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља, Добривоје Стојановић, absolvirани студент филозофије, — СНБр. 9364 од 25-VIII-1920;

у I београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Алекса Браун, свршени студент Кембричког Универзитета, — СНБр. 9293 од 28-VIII-1920;

у гимназији у Параћину:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Брапимир Вулић, absolvirани филозоф, — СНБр. 10429 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Нишу:

за хонорарног наставника, с хонораром по 10 динара од одржаног часа, Дмитрије Марчић, професор у пензији, — СНБр. 10679 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Призрену:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1500 динара, Д-р Петар Леонкић, лекар среза Шар-планинског, — СНБр. 10767 од 1-IX-1920;

у гимназији у Ужицу:

за привременог предметног учитеља, Јован Топаловић, пређашњи наставник, — СНБр. 10202 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Скопљу:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1200 динара, Милоје Ст. Борић, студент филозофије, — СНБр. 10875 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за помоћницу, с годишњом платом од 1500 динара, Љубица Араићеловић, дипломирани студент филозофије, — СНБр. 10694 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Нишу:

за хонорарну наставницу, Јованка Гајићка, хонорарна наставница Пожаревачке гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 12130 од 17-IX-1920;

у гимназији у Пожаревцу:

за привременог предметног учитеља, Радивоје Пејић, absolvirани студент филозофије, — СНБр. 12171 од 18-IX-1920;

у мушкој гимназији у Нишу:

за привременог предметног учитеља, Клерик Лоран, с годишњом платом од 1500 динара, — СНБр. 12089, од 17-IX-1920;

у гимназији у Пећин:

за хонорарне наставнице, с годишњом платом по 1440 динара, Лав Акимов и Марија Акимова, пређашњи наставници руских гимназија, — СНБр. 12087 од 17-IX-1920;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у III београдској мушкој гимназији:

за привременог предметног учитеља, Александар Башмаков, привремени предметни учитељ гимназије у В. Кикинди, по молби, с тим да ради и у приватној гимназији у Београду, — СНБр. 10349 од 26-VIII-1920;

у гимназији у Пирошу:

за хонорарног наставника с годишњом платом од 1440 динара, Милаш М. Анђелић, студент филозофије, — СНБр. 11981 од 41-IX-1920;

у гимназији у Кавадару:

за хонорарну учитељицу вештина (женског рада), с годишњом платом од 1000 динара, Јованка Котлајићева, пређашња учитељица, — СНБр. 8023 од 13-IX-1920;

у гимназији у Прокупљу:

за привременог предметног учитеља, Милутин Д. Павловић, пређашњи наставник, — СНБр. 9079 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Шацу:

за хонорарну наставницу француског језика, с годишњим хонораром од 1200 динара, Ружица Николић, студент филозофије, — СНБр. 3592 од 3-IX-1920;

у гимназији у Тешову:

за разредну учитељицу, Милева Петковићка, разредна учитељица Чачанске гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 10854 од 1-IX-1920;

у реалци у Лесковцу:

за привременог предметног учитеља, Ђорђе С. Тасић, апсолвирани студент филозофије и хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 11013 од 3-IX-1920;

у гимназији у Вел. Градишту:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1200 динара, Милутин Д. Поповић, студент филозофије, — СНБр. 10497 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Алексинцу:

за предметну учитељицу, Стана Нешићева, предметна учитељица Крагујевачке женске гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 10259 од 31-VIII-1920;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Десанка Павловићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 10351 од 26-VIII-1920;

у гимназији у Пожаревцу:

за привременог предметног учитеља, Радојко Јоцић, привремени предметни учитељ Јагодинске гимназије, по молби, — СНБр. 11275 од 6-IX-1920;

у гимназији у Тешову:

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Даница Ђимовић, студент филозофије, — СНБр. 10448 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Крушевцу:

за привременог предметног учитеља, Михаило Ј. Динић, свршени студент филозофије, — СНБр. 10855 од 31-VIII-1920;

у гимназији у Скопљу:

за хонорарну наставницу немачког језика, Маргарита Угрић, испитана учитељица, с годишњим хонораром од 1200 динара, — СНБр. 5700 од 20-IX-1920;

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Анка Мићичева, привремена учитељица вештина Скопске Учитељске Школе, по молби, — СНБр. 9635 од 20-IX-1920;

за привременог предметног учитеља, Милоје Борић, хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 12371 од 20-IX-1920;

у гимназији у Подгорици:

за хонорарног наставника с годишњом платом од 1800 динара, Мато Вацковић, пређашњи наставник исте школе, — СНБр. 12687 од 20-IX-1920;

за школског лекара, Д-р Никола Кешељевић, шеф амбуланта, с годишњим хонораром од 2400 динара, — СНБр. 12200 од 20-IX-1920;

у гимназији у Ђевђелији:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, В. Каган, срески лекар, — СНБр. 11970 од 16-IX-1920;

у гимназији у Крушевцу:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Бисенија Панићева, привремена учитељица вештина у Косовској Митровици, по молби, — СНБр. 12885 од 13-IX-1920;

у гимназији у Косовској Митровици:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), Драга Величковић, привремена учитељица вештине Крушевачке гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 12885 од 13-IX-1920;

у гимназији у Параћину:

за привремену учитељицу вештина (женског рада) с годишњом платом од 1200 динара, Милица Ђуровић, свршена ученица радничке школе, — СНБр. 12885 од 13-IX-1920;

у Вишој Трговачкој Школи у Суботици:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Д-р Прерад Прерадовић, — СНБр. 10384 од 25-IX-1920;

у гимназији у Алексинцу:

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Драгиња Михаиловић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11080 од 6-IX-1920;

у гимназији у Аранђеловцу:

за привремену учитељицу вештина (женског рада), с годишњом платом од 1200 динара, Софија Ветровићева, учитељица женског рада, — СНБр. 12108 од 24-IX-1920;

у гимназији у Бишољу:

за хонорарног наставника математике, с годишњом платом од 1440 динара, Михаило В. Вежић, студент технике, — СНБр. 11782 од 14-IX-1920;

за школског лекара, с годишњим хонораром од 2500 динара, Д-р Петар Пајић, управник болнице, — СНБр. 12505 од 23-IX-1920;

за привременог учитеља вештина (гимнастике), Адолф Бартипан, — СНБр. 11605 од 10-IX-1920;

у гимназији у Ваљеву:

за професора француског језика под уговором, с годишњом платом од 3600 динара и сталним годишњим додатком од 900 динара (25% по конвенцији) као и редовним додатком на скупоћу живота, Амеде Друен, бивши француски професор у Русији, — СНБр. 13454 од 28-IX-1920;

у гимназији у В. Градишћу:

за привремену предметну учитељицу, Десанка Анђелковићева, привремена предметна учитељица III београдске мушке гимназије, по службеној потреби, — СНБр. 10690 од 29-VIII-1920;

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља, Милан Милетић, привремени предметни учитељ Чачанске гимназије, — по службеној потреби, — СНБр. 12955 од 28-IX-1920;

у гимназији у Г. Милановцу:

за школског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, Д-р Милан Д. Јовановић, лекар среза таковог, — СНБр. 12955 од 22-IX-1920;

за хонорарног наставника, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Добривоје Стравковић, свештеник, — СНБр. 11545 од 9-IX-1920;

у гимназији на Даниловом Граду:

за хонорарног наставника француског језика, с годишњим хонораром од 1440 динара, Александар Перен, свршени ученик вишег курса за језике у Петрограду, — СНБр. 5189 од 12-IX-1920;

у гимназији у Велесу:

за шведског лекара, с годишњим хонораром од 1200 динара, Михаило Цјатњицки, лекар општине Велешке, — СНБр. 11921 од 15-IX-1920;

у гимназији у Гњилану:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Александар Чирков, студент виших трговинских курсева у Русији, — СНБр. 12934 од 23-IX-1920;

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Евелија Чирков, студент IV године медицинског факултета у Ростову у Русији, — СНБр. 12933 од 23-IX-1920;

у II београдској женској гимназији:

за учитељицу вештина (гимнастике), Милица Ивановићка, учитељица вештина Женске Учитељске Школе у Београду, — СНБр. 10747 од 10-IX-1920;

у женској учитељској школи у Београду:

за привремену учитељицу вештина (гимнастике), Милица Лазаревићева, привремена учитељица вештина II београдске женске гимназије, — СНБр. 10797 од 20-IX-1920;

у гимназији у Кавадару:

за хонорарну наставницу, с хонораром од 7 динара од одржаног часа за научне предмете и 5 динара за вештине, Љубица Крунићева, учитељица основне школе у Кавадару, — СНБр. 13008 од 30-IX-1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Милица Ст. Ланчевић, свршени студент књижевности, — СНБр. 12550 од 21-IX-1920;

у гимназији у Куманову:

за помоћницу, Ружица Стојановић, помоћница II женске гимназије у Београду, по молби, — СНБр. 11464 од 8-IX-1920;

у гимназији у Скопљу:

за разредну учитељицу, Зорка Ковачевић, разредна учитељица II женске гимназије у Београду, по службеној потреби, — СНБр. 11464 од 8-IX-1920;

за привременог предметног учитеља, Душан Љотић, привремени предметни учитељ II београдске мушке гимназије по службеној потреби, — СНБр. 12180 од 16-IX-1920;

у гимназији у Колашину:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Александар Малиновски, хонорарни наставник француског језика исте гимназије, — СНБр. 12530 од 14-IX-1920;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за хонорарну наставницу, с годишњим хонораром од 1200 динара, Катарина Котелићева, свршена ученица Смолног Института у Петрограду, — СНБр. 11158 од 9-IX 1920;

за учитељицу француског језика, с годишњом платом од 5500 француских франака г-ђа Лаверњ, учитељица — СНБр. 13170 од 25-IX 1920;

у I крагујевачкој мушкој гимназији:

за учитеља француског језика и конверзације, с годишњом платом од 5700 француских франака, г. Лаверњ, учитељ, — СНБр. 13170 од 25-IX 1920;

у гимназији у Лозници:

за учитељицу вештина, с годишњом платом од 1800 динара, Љубица Д. Божићка, привремена учитељица вештина (женског рада) исте школе, — СНБр. 12857 од 22-IX-1920;

у реалци у Лесковцу:

за привременог предметног учитеља, Александар Стојковић, привремени предметни учитељ III београдске мушке гимназије, и за привремену предметну учитељицу, Далија Стој-

ковића, привремена предметна учитељица Пиротске гимназије, обоје по службеној потреби. — СНБр. 10391 од 31-VIII-1920;

за привремену учитељицу вештина, с годишњом платом од 1200 динара, Дајинка Ковачевићева, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 13501 од 29-IX-1920;

за учитељицу вештина, с годишњом платом од 1800 динара, Зорка Х. Поповићева, привремена учитељица вештина исте школе, — СНБр. 12620 од 25-IX-1920;

у Плеваљској гимназији:

за хонорарног наставника, с годишњим хонораром од 1440 динара, Владимир К. Вурковски, бивши генерал-мајор руске војске, — СНБр. 6113 од 9-IX-1920.;

у гимназији у Новом Пазару:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Димитрије Балтревих, свршени студент Московског Университета, — СНБр. 5026 од 9-IX 1920;

у гимназији у Никшићу:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Борис Мартине, пређашњи наставник артиљеријске школе у Русији, — СНБр. 12935 од 23-IX-1920;

у гимназији у Негошину:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Иван Ивановић-Бутузов, бивши чиновник Министарства Просвете у Петрограду, — СНБр. 11311 од 9-IX-1920;

у мушкој гимназији у Нишу:

за хонорарног предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Душан З. Милачић, свршени студент Филозофије, — СНБр. 11463 од 10-IX-1920;

за хонорарног наставника француског језика, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Др. Бруно Ловрић, војни свештеник у команди места у Нишу, — СНБр. 11906 од 4-X-1920;

у женској гимназији у Нишу:

за привремену предметну учитељицу, Јованка М. Гајића, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 9476 од 22-IX-1920;

у гимназији у Пријепољу:

за хонорарног наставника, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Јосип Јевђовић, школски надзорник, — СНБр. 12827 од 27-IX 1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Валентина Павкул Гарас, наставница гимназије у Одеси, — СНБр. 8876 од 4-X-1920;

у гимназији у Пирошу:

за хонорарног наставника веронауке, с хонораром од 7 динара, од одржаног часа, Милија А. Јовчић, свештеник из Пирота, — СНБр. 13053 од 28-IX-1920;

у гимназији у Пожаревцу:

за професора француског језика под уговором, с годишњом платом од 3000 динара, сталним годишњим додатком од 750 динара и додатком на скупоћу живота, Жозеф Фонтани, пређашњи професор француског језика у Русији, — СНБр. 13358 од 30-IX-1920;

у гимназији у Подгорици:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Никола Павловски, пређашњи наставник у Курску у Русији, — СНБр. 12937 од 23-IX-1920;

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Антоније Романовски, бивши чиновник Министарства Пољопривреде у Русији, — СНБр. 11601 од 9-IX-1920;

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Андреја Остриков, студент Московског Университета, — СНБр. 10324 од 9-XI-1920;

у гимназији у Призрену:

за хонорарног учитеља певања, с хонораром од 5 динара од одржаног часа, Василије Семјонович, учитељ певања у Богословско-Учитељској школи у Призрену, — СНБр. 11499 од 13-IX-1920;

у гимназији у Пећн:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Никола Бернадски, пређашњи наставник у Русији, — СНБр. 11880 од 9-IX-1920;

у гимназији у Параћину:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Михајло Р. Стевановић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12083 од 17-IX-1920;

за хонорарног вороучитеља, с хонораром од 7 динара од одржаног часа, Сава Милојковић, свештеник из Параћина, — СНБр. 10834 од 3-IX-1920;

у гимназији у Свилајци:

за хонорарне наставнике вештина, с хонораром по 5 динара од одржаног часа, Светозар Митовић и Милорад Катанић, учитељи основне школе, — СНБр. 11347 од 9-IX-1920;

за хонорарне вероучитеље, с хонораром по 7 динара од одржаног часа, Љубомир Ф. Поповић и Павле Лукић, свештеници из Свилајца, — СНБр. 10780 од 9-IX-1920;

у гимназији у Смедереву:

за хонорарног наставника, с годишњом платом од 1440 динара, Димитрије Балтузевић, хонорарни наставник Новопазарске гимназије, по молби, — СНБр. 11827 од 14-IX-1920;

у гимназији у Ђурији:

за хонорарног наставника гимнастике, с годишњим хонораром од 1200 динара, Илија Ст. Шпадијер, апсолвент гимнастичке школе у Прагу, — СНБр. 13733 од 5-X-1920;

у гимназији на Цетињу:

за хонорарну наставницу, с годишњом платом од 1200 динара, Олга Повикова, пређашња наставница гимназије у Одеси, — СНБр. 11745 од 9-IX-1920;

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Никола Вежежников, бивши наставник гимназије у Николајеву у Русији, — СНБр. 12936 од 23-IX-1920;

у гимназији у Чачку:

за привременог предметног учитеља, с годишњом платом од 1500 динара, Светомир Тадић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12750 од 22-IX-1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Братислава Николићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12109 од 14-IX-1920;

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља француског језика, с годишњом платом од 1500 дин., Радиса В. Митровић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12544 од 22-IX-1920;

за привремену предметну учитељицу, с годишњом платом од 1200 динара, Босиљка Ђурић-Стојковић, хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 12329 од 23-IX-1920;

за привременог учитеља вештина (гимнастике), Едуард Хорк, привремени учитељ вештина Струмичке гимназије, по молби, — СНБр. 12179 од 15-IX-1920.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је од наставничке дужности: Душана Ђорђевића, хонорарног наставника III београдске мушке гимназије, — СНБр. 10691 од 28-VIII-1920;

Никола Ђорђевића, привременог предметног учитеља гимназије у Прилепу, — СНБр. 11694 од 13-IX-1920;

Александру Михаиловићу—Кучеренку, хонорарну наставницу гимназије у Пријеполу, — СНБр. 12516 од 23-IX-1920;

Др. Радисава Катанића, школског лекара у гимназији у Г. Милаовцу, — СНБр. 12331 од 22-IX-1920.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете уважио је оставку на државну службу:

Живани Томић-Филиповић, наставници гимназије у Никшићу, — СНБр. 10348 од 26-VIII-1920;

Пела Ристићевој, привременој учитељици вештина гимназије у Велесу, — СНБр. 10916 од 2-IX-1920;

Кости Маринковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Пироту, — СНБр. 10918 од 2-IX-1920;

Михаилу Ђукићу, привременом предметном учитељу гимназије у Прокупљу, — СНБр. 11957 од 16-IX-1920;

Сими Дујмовићу, учитељу вештина реалке у Лесковцу, — СНБр. 12475 од 22-IX-1920;
Алојзу Соголовском, хонорарном наставнику гимназије у Ужичу, — СНБр. 12520 од 25-IX-1920;

Алфреду Бошару, хонорариом наставнику гимназије у Велесу, — СНБр. 13753 од 4-X-1920 год.;

Николи Кригалу, привременом интерном хонорарном наставнику гимназије у Србобрану, — СНБр. 13890 од 4-X-1920;

Д-р Јанку Шијачићу, школском лекару гимназије у Србобрану, — СНБр. 13886 од 4-X-1920 год.

ПЕРИОДСКЕ ПОВИШИЦЕ

Г. Министар Просвете одредио је периодску повишицу плате:

шрећу, Милоју Милојевићу, учитељу вештина III Београдске гимназије, — СНБр. 8042 од 19 јула 1920 год.;

шрећу, Анђелији Ј. Лазаревић, учитељици вештина I женске гимназије у Београду, — СНБр. 10572 од 2-IX-1920;

пешу, Ђорђу Пејаковићу, професору гимназије у Врању, — СНБр. 18555 од 2-IX-1920;
шрећу, Богдану Коутеку, учитељу вештина мушке гимназије у Нишу, — СНБр. 5983 од 8-IX-1920;

шесту, Милану Вијатовићу, учитељу вештина гимназије у Битољу, — СНБр. 9394 од 14-IX-1920;

шесту, Живку Н. Стефановићу, професору II мушке београдске гимназије, — СНБр. 12092 од 23-IX-1920;

чешврсту, Светолику Михаиловићу, директору и професору гимназије у Неготину, — СНБр. 10314 од 23-IX-1920;

чешврсту, Живану Маџаревићу, учитељу вештина гимназије у Прилену, — СНБр. 11924 од 24-IX-1920;

УПРАЖЊЕНО МЕСТО

Господин Министар Просвете, претписом својим СНБр. 12911 од 27-IX-1920, а на основи § 16 Закона о чиновницима грађанског реда, упразнио је место Милану Арсићу, учитељу пртава гимназије у Н. Назару.

ОДЛУКЕ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Одлуком СНБр. 10654 од 28-VIII-1920 наређено је, да се Оскар Марчић, професор Подгоричке гимназије, упути на рад у гимназију у Уљчињу, где ће вршити и дужност директора школе.

Одлуком СНБр. 12279 од 21-IX-1920 одобрено је да се у гимназији у Велесу отвори привремено и VII разред за школску 1920/21 годину.

Одлуком СНБр. 12648 од 20-IX-1920 одређена је на рад у алексиначкој гимназији Љубица Радић-Стојковић, учитељица народних школа у Тетову.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Одлуком СНБр. 14025 од 3 IX-1920 стављен је на расположење Министарству Трговине и Индустије Јован Ж. Јовановић, сулент гимназије у Скопљу.

Одлуком СНБр. 12617 од 24-IX-1920 одобрено је Ловру Ратковићу, суленту Књажевачке гимназије, да ради у приватној гимназији у Краљеву за ову школску годину.

Одлуком СНБр. 13221 од 29-IX-1920 одобрено је да се одбору приватне гимназије у Паланци изда на име државне помоћи 6000 динара.

Одлуком СНБр. 13467 од 30-IX-1920 одобрено је да се у Куманозу отвори привремено VII и VIII разред гимназије за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 13902 од 4-X-1920 одобрено је да се у приватној женској гимназији у Београду отвори и V разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 12196 од 16-19-1920 одобрено је да се могу привремено употребити за уџбенике I и II књига Историје Српске Књижевности од професора А. Јотића.

Одлуком СНБр. 12312 од 17-IX-1920 наређено је да се ученици IV течаја по градским школама могу уписати у I разред средњих школа по завршетку овога течаја 1 новембра, али с тим да то важи само за ученике који имају законски број година за гимназију (чл. 21. Закона о средњим школама).

Одлуком СНБр. 10266 од 27 августа ове године одобрено је да се у гимназији у Штину отвори привремено VII и VIII разред за школску 1920-21 годину.

Одлуком СНБр. 10604 од 28-VIII 1920 наређено је да се упути на рад у Министарство Просвете Даница Савковићева, привремена учитељица вештина реалке у Лесковцу.

Одлуком СНБр. 7988 од 9 јула ове год. наређено је да се Павле Соколовић, сулент II мушке београдске гимназије, упути на рад на Универзитет као асистент у Географском Институту.

Одлуком СНБр. 10645 од 31 августа ове године одобрено је да се упути на рад у Уметничко-Заватску Школу Милан Миловановић, учитељ вештина београдске реалке.

Одлуком СНБр. 10651 од 31 августа ове године потврђен је избор Владимира Живковића за хонорарног наставника приватне гимназије у Паланци.

Одлуком СНБр. 10925 од 2 септембра 1920 наређено је да се Глигорије Радовић, наставник Цетињске гимназије, задржи на раду у гимназији у Колашину.

Одлуком СНБр. 11058 од 3 септембра ове године г-ђи Јелисавети Љотићки, предметној учитељици Скопске гимназије, урачунато је у сталне године службе за периодске повишице и пензију и време од 20 новембра 1898 до 14 септембра 1901 године, које је провела као учитељска приправница у Савамалској основној школи у Београду.

Одлуком СНБр. 11017 од 2 септембра ове године одобрено је да се у гимназији у Србобрану отвори привремено и V разред за школску 1920-21 годину.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ ЊЕГОВОГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАШТВА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА

АЛЕКСАНДРА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Краљевског Височаштва Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете, а на основи Уредбе о регулисању положаја наставницама и наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита, постављени су:

у Београдској Женској Учишљској Школи:

за професоре по чл. 17 и 20 Уредбе: Настасија Глушчевићка, Анђелија Анђиовићка, Олга Гавриловићева, Зорка Секулићева, редовне наставнице и Малвина Гогојева, предметна наставница исте школе;

за професоре по чл. 17 и 19 Уредбе: Катарина Павловићева, Полексија Јоксимовићева, редовне наставнице по чл. 77 Закона о средњим школама;
за професора по чл. 1, 4, и 6, Уредбе с платом од 3600 динара Др. Љубица Јовичић, помоћница исте школе.

у Крагујевачкој Учишелој Школи:

за професоре по чл. 17 и 18 Уредбе: Миленија Борђевића, редовна наставница исте школе;
за предметног учитеља по чл. 17 и 19 Уредбе: Мирослава Димитријевића, предметна учитељица исте школе.

у Јагодинској Учишелој школи:

за учитеља вештина по чл. 8, 10 и 12 Уредбе са платом од 2550 дин. Миленко Пауновић и Милка Ј. Петронијевићева, привремени учитељи вештина исте школе.

у Ногошинској Учишелој Школи:

за сундента по чл. 13 Уредбе: Јеремија Марковић, привремени предметни учитељ исте школе.

Указом Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра од 7 октобра ове године, на предлог Господина Министра Просвете постављен је:

у Богословској Учишелој Школи у Призрену:

за професора, протосињел Серафим, професор гимназије у Штипу — по молби.

ПРЕТНИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Премештаји:

- Претнисом Господина Министра Просвете премештени су:
- Зорка Виторовићка, учитељица, у село Врзоход, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Ива Станичић, учитељ, у село Гарево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1921 год.
- Никола Митић, учитељ, у село Батовац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Наталија Илићева, учитељица, у село Ливадицу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Владан Дачић, учитељ, у село Јошево, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.
- Петар Милатовић, учитељ, у село Горње Бадње, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Лазар Мишић, учитељ, у село Тршић, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.
- Миленко Марковић, учитељ, у село Јадранску Лешницу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Видосава Видаковић, учитељица, у село Недељице, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Милица Марковићка, учитељица, у село Јад. Лешницу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Станка Остојићка, учитељица, у село Салаш, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Сава Грачанин, учитељ, у село Пошај, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.
- Милован Станивуковић, учитељ, у село Равањ, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Ива Семанић, учитељ, у село Врх. Поље, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Тихомир Ковачевић, учитељ, у село Гор. Буковицу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Жарко Илић, учитељ, у село Царину, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 г.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

- Надежда Цапићка, учитељица, у село Расницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Видосава Јовановићева, учитељица, у село Суково, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Вождар Костић, учитељ, у село Добри Дол, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Чедомир Милошевић, учитељ, у село Градашницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Јован Живковић, учитељ, у село Доњ. Коритницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Стеван Антић, учитељ, у село Кисуру, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Драгутин Цапић, учитељ, у село Расницу, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920 год.
- Светислав Илић, учитељ, у село Чиниглавец, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Василије Кирић, учитељ, у село Бара Чифлук, округ Пиротски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Светислав Б. Бакић, учитељ, у село Црљенац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Десанка Михајловић, учитељица, у село Мелнике, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Љубица Секулићева, учитељица, у село Раброво, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Димитрије Алексић, учитељ, у село Пожежену, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Добрица Панџићева, учитељица, у село Средњево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Душан Цветковић, учитељ, у село Макце, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Марко Берић, учитељ, у село Царевац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Живка Радовановићева, учитељица, у село Барич, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Риета Тасић, учитељ, у село Братинац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Љубица Маринковићева, учитељица, у село Драговац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Јелена Димитријевић, учитељица, у Костолац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Радисав Јовановић, учитељ, у село Метковић, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Војислав Птавић, учитељ, у село Засавицу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Рајко Д. Павловић, учитељ, у село Бадовице, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Милка Милићка, учитељица, у село Бискупље, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Душан Арнаутовић, учитељ, у село Клење, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Милена Петровић, учитељица, у село Брасину, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.
- Борко Арнаутовић, учитељ, у село Клење, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Данило Димитријевић, учитељ, у Костолад, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Војин Пунтиковић, учитељ, у село Драговац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Катарина Станојевићка, учитељица, у село Ливадицу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Даринка Ришлав, учитељица, у село Кисиљево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Лука Рајковић, учитељ, у село Кличевац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Драгољуб К. Вујић, учитељ, у село Куцајну, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Загорка Цукавац, учитељица, у село Мелнике, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Живка Николићева, учитељица, у село Макце, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Драгослав Алексић, учитељ, у село Затоње, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Станислав Ришлав, учитељ, у село Кисиљево, округ Пожаревачки, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Томанија Јовановићка, учитељица, у село В. Мокри Луг, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 6-VII-1920.

Бранко Веледарић, учитељ, у село М. Моштаницу, округ Београдски, — ОНБр. 19576 од 7-VII-1920.

Димитрије Бујуклијевић, учитељ у Струмицу, округ Тившевски, — ОНБр. 20345 од 7-VII-1920.

Александар Пауновић, учитељ, у село Бањаницу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Марко Николић, учитељ, у село Белу Цркву, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Софија Мишићка, учитељица, и Данило Мишић, учитељ, у село Скелу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Добрица Петровић, учитељ, у село Стублине, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Радован Николић, учитељ, у село Котишце, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Никола Димитријевић, учитељ, у село Широман, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Љубица Пауновић, учитељица, у село Бањане, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 14-VII-1920.

Марко А. Николић, учитељ, у село Прекопчелицу, округ Врањски, — ОНБр. 19576 од 10-VII-1920.

Видосава Милековић, учитељица, у село Драгиње, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Лепосава Ђокићева, учитељица, у село Каменицу, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Бранимир Станковић, учитељ, у село Врело, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Видоје Јовановић, учитељ, у село Лајковац, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

Душан Белман, учитељ, у село Јабучје, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

- Владимир Гавриловић, учитељ, у село Пољуву, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Вукосава Димитријевић, учитељица, у село Поћуту, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Драгомир Панчић, учитељ, у село Драгић, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Петар Шовљански, учитељ, у село Лопатањ, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Видоје Ђерић, учитељ, у Лозницу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Живорад Димитријевић, учитељ, у село Поћуту, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Милева Цукавац, учитељица, у село Боговађу, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Наталија Ерићка, учитељица, у село Орид, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Јован Црчевић, учитељ, у село Метковић, округ подрински, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Милева Шовљанска, учитељица, у село Лопатањ, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Будимир Благојевић, учитељ, у село Борач, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Дејан Дубарић, учитељ, у село Дрен, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Драгомир Максимовић, учитељ, у село Брежђе, округ Ваљевски, — ОНБр. 19576 од 13-VII-1920.
- Ива Семенш, учитељ, у село Гор. Вуковицу, округ Подрински, — ОНБр. 24408 од 13-VIII-1920.
- Јован Коменовић, учитељ, у село Гор. Љубовићу, округ Подрински, — ОНБр. 24212 од 13-VIII-1920.
- Радоје Ђулавић, учитељ, у село Смедовац, округ Крајински, — ОНБр. 23379 од 13-VIII-1920.
- Војин Вукадиновић, учитељ, у село Кожељ, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Димитрије Брешић, учитељ, у село Пенелиште, округ Тиквешки, — ОНБр. 24159 од 13-VIII-1920 год.
- Милорад Узуповић, учитељ, у село Виничан, округ Скопски, — ОНБр. 24158 од 13-VIII-1920 год.
- Ружа Брилова, учитељица, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24151 од 13-VIII-1920 г.
- Лазар Марјановић, учитељ, у село Тајмиште, округ Тетовски, — ОНБр. 24277 од 13-VIII-1920 год.
- Драгутин Јовановић, учитељ, у село Пожаране, округ Тетовски, — ОНБр. 24499 од 13-VIII-1920 год.
- Чедомир Матић, учитељ, у село Рељан, округ Кумановски, — ОНБр. 24541 од 13-VIII-1920 год.
- Љубица Николајевић, учитељица, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24151 од 13-VIII-1920 год.
- Даринка Поповићева, учитељица, у Велес, округ Скопски, — ОНБр. 23411 од 18-VIII-1920 г.
- Анка Мазаловићка, учитељица, у село Каменицу, округ Чачански, — ОНБр. 23895 од 18-VIII-1920 год.
- Фанија Ристићева, учитељица, у Дебар, округ Охридски, — ОНБр. 23043 од 18-VIII-1920 г.
- Паула Вајдић, учитељица, у село Котражу, округ Чачански, — ОНБр. 23141 од 18-VIII-1920 год.
- Милена Шарац, учитељица, у село Белотић, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VIII-1920 год.
- Видосава Ђрбићева, учитељица у село Дебри, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VIII-1920 год.

- Богдан Магдић, учитељ, у село Маскаре, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Душан Стојановић, учитељ, у село М. Дрепову, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Љубинка Даниловићева, учитељица, у село Бошњане, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Благоје Нешић, учитељ, у село Д. Катун, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Властимир Савковић, учитељ, у село Залоговац, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Наталија Јанићијевић, учитељица, у село Г. Катун, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Анка Видојковић, учитељица, у село Крчиц, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Милан Стојановић, учитељ, у село Сунску, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Станислав Токић, учитељ, у село Драгоцвет, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Драгиња Аџељковић, учитељица, у село Лоћнику, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Љубица Стојчевићка, учитељица, у село Ланиште, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Милева Кузмановићка, учитељица, у село Јовац, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Драгомир Кузмановић, учитељ, у село Јовац, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Војислав Ђорђевић, учитељ, у село Деопицу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Зорка Новаковићева, учитељица, у село Медвеђу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Косара Нешићка, учитељица, у село Д. Катун, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Миодраг Васић, учитељ, у село Грабовницу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Никола Костић, учитељ, у Скопље, округ Скопљански, — ОНБр. 23409 од 13-VIII-1920 г.
- Василија Митрашиновић, учитељица, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24151 од 13-VIII-1920 год.
- Најдан Тошић, учитељ, у село Гамзиград, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 г.
- Јелена Н. Тошићка, учитељица, у село Гамзиград, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Јелена Лазићка и Душан Лазић, учитељи, у село Васиље, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Босилка Павловићева, учитељица, у село Подгорац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Вукосав Жубић, учитељ, у село Течић, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 г.
- Светислав Дугалић, учитељ, у село Рагковић, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Душан Петровић, учитељ, у село Пчелицу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Душан Адамовић, учитељ, у село Лукавицу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.

- Љуба Павловићка, учитељица, у село Тропоњу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Милун Симоичић, учитељ, у село Праћину, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Драгојло Тодоровић, учитељ, у село Табановић, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Милија Бешлић, учитељ, у село Мокру Гору, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Озрен Јовановић, учитељ, у село Каденић, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 г.
- Станислав Грујић, учитељ, у село Медвеђу, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Константин Васић, учитељ, у село Извор, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Мара Петровић, учитељица, у село Дубље, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Ангелина Вукићевић, учитељица, у село Опарић, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Зорка Глишићева, учитељица, у село Кривце, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Јеленасвета Захарић, учитељица, у село Кремну, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Драгиња Бошковићка, учитељица, у село Ратаре, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Риста Раковевић, учитељ, у село М. Шлану, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Јелена Пуркаревић, учитељица, у село Селовац, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Коста Мајсторовић, учитељ, у село Селевац, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Божидар Ђођевић, учитељ, у село Буковчу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Милош Лукић, учитељ, у село Кобишницу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Марија Стефановић, учитељица, у село Видровац, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Драгомир Петровић, учитељ, у село Прахово, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Станислав Стефановић, учитељ, у село Видровац, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Ђорђе Поповић, учитељ, у село Мокрању, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Босилка Сантнерова учитељица, у село Прахово, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VIII-1920 год.
- Радица Сантнерова, учитељица, у село Кобишницу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Добрила Маринковић, учитељица, у село Видровац, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VIII-1920 год.
- Бисенија Илићева, учитељица, у село Прахово, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VIII-1920 год.
- Лазар Војовић, учитељ, у село Ртково, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 г.
- Љубица Обрадовић, учитељица, у село Душљане, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VIII-1920 год.

- Бранислав Стевановић, учитељ, у село Јасеницу, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 год.
- Сава Поповић, учитељ, у село Вратну, округ Крајински, — ОНБр. 19576 од 25-VII-1920 г.
- Предраг Станковић, учитељ, у село Шљивовицу, округ Ужички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920 год.
- Константин Мазаловић, учитељ, у село Мрсаћ, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Драгомир Милановић, учитељ, у село Сирчу, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Персида Глигоријевић, учитељица, у село Заблаће, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Милаш Грујић, учитељ, у село Драгчиће, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Цвета Поповићева, учитељица, у село Жежевицу, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Радојка Цвијановић, учитељица, у село Јездин, округ Чачански, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Олга Цветковић, учитељица, у село Гукосе, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 год.
- Симеун Јавковић, учитељ, у село Диће, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 9-VIII-1920 г.
- Миладин Цвијовић и Катарина Цвијовић, учитељи, у село Десић, округ Подрински, — ОНБр. 20567 од 9-VIII-1920. год.
- Драгомир Тасић, учитељ, у село Гаре, округ Врањски, — ОНБр. 20573 од 26-VII-1920 г.
- Десанка Обрадовић, учитељица, у село Бољковце, округ Руднички, — ОНБр. 22325 од 26-VII-1920 год.
- Мира Смрекар, учитељица, у Љубовију, округ Подрински, — ОНБр. 24159 од 20-VIII-1920 год.
- Костадинка Мојсиловић, учитељица, у село Дреновац, округ Подрински, — ОНБр. 24410 од 20-VIII-1920 год.
- Зорка Станимировић, учитељица, у село Причиновић, округ Подрински, — ОНБр. 23691 од 20-VIII-1920 год.
- Драгомир Ценић, учитељ, у село Телијану, округ Нишки, — ОНБр. 25566 од 20-VIII-1920 год.
- Наталија Ивљанин, учитељица, у село Блаце, округ Топлички, — ОНБр. 24902 од 20-VIII-1920 год.
- Михаило Недељковић, учитељ, у село Миљковац, округ Нишки, — ОНБр. 24065 од 20-VIII-1920 год.
- Вера Симићева, учитељица, у село Моштаницу, округ Врањски, — ОНБр. 22873 од 20-VIII-1920 год.
- Видојка Златановић, учитељица, у село Миљковац, округ Нишки, — ОНБр. 24065 од 20-VIII-1920 год.
- Сава Пауновић, учитељ, у село Баново Поље, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.
- Стојан Росић, учитељ, у село Јевремовац, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.
- Станко Јовановић, учитељ, у село Ставе, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.
- Драгољуб Славковић, учитељ, у село Црнићево, округ Подрински, — ОНБр. 19576 од 26-VII-1920 год.
- Десанка Јовановићева, учитељица, у село Гложане, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.

- Љубица Милојевићева, учитељица, у село Коцељево, округ Подрински, — ОНБр. 23439 од 20-VIII-1920 год.
- Зорка Хаџи-Поповић, учитељица, у Митровицу, округ Звечански, — ОНБр. 24368 од 20-VIII-1920 год.
- Душан Ђелићаш, учитељ, у село Осладић, округ Ваљевски, — ОНБр. 24553 од 20-VIII-1920 г.
- Наталија Станићка, учитељица, у Уб, округ Ваљевски, — ОНБр. 24570 од 20-VIII-1920 г.
- Марија Маудићева, учитељица, у село Памбуковицу, округ Ваљевски, — ОНБр. 23545 од 20-VIII-1920 год.
- Арсеније Ковачевић, учитељ, у село Св. Никиту, округ Скопски, — ОНБр. 24594 од 20-VIII-1920 год.
- Радојица Стојинић, учитељ, у село Бањане, округ Руднички, — ОНБр. 21991 од 20-VIII-1920 год.
- Миладин Зарић, учитељ, у Косяерић, округ Ужички, — ОНБр. 23075 од 20-VIII-1920 год.
- Сретен Петровић, учитељ, у Рашку, округ Чачански, — ОНБр. 24390 од 20-VIII-1920 год.
- Христина Поповићева, учитељица, у Неготин, округ Тиквешки, — ОНБр. 24225 од 20-VIII-1920 год.
- Милан Марковић, учитељ, у село Н. Адибеговац, округ Смедеревски, — ОНБр. 19576 од 20-VIII-1920 год.
- Хранислав Гвозденовић, учитељ, у село Обреж, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Марко Видојковић, учитељ, у село Крчин, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Живка Трајковић, учитељица, у село Секурич, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Милица Милошевић, учитељица, у село Витежево, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Милан Шапинац и Персида Шапинац, учитељи, у село Сараорце, округ Смедеревски, — ОНБр. 22442 од 18-VIII-1920 год.
- Параскева Гордићка, учитељица, у село Бојник, округ Врањски, — ОНБр. 23419 од 18-VIII-1920 год.
- Милан Иконић, учитељ, у село Бању, округ Крагујевачки, — ОНБр. 22137 од 18-VIII-1920 год.
- Љубомир Милосављевић, учитељ, у село Јаковац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Јован Кривокапић, учитељ, у село Николичево, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Никола Симоновић, учитељ, у село Илине, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Милева Поповићка, учитељица, у село Бучје, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Душанка Тодоровићева, учитељица, у село Д. Каменцу, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920 год.
- Војислав Џонић, учитељ, у село Жуковац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.
- Јелица Савићева, учитељица, у село Вражогрнац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.
- Зорка Спиридоновић, учитељица, у село Врбовац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.
- Тислав Јевтић, учитељ, у село Савинац, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.
- Јован Стаковић, учитељ, у село Љутовницу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.
- Александар Шеговић, учитељ, у село Тршавац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 18-VIII-1920.

- Бранислав Митић, учитељ, у село Дебелицу, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Милорад Павловић, учитељ, у село Селачку, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Младен Милошевић, учитељ, у село Лесковац, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Симеон Симић, учитељ, у село Метовицу, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Косара Араџеловић, учитељица, у село В. Поток, округ Тимочки, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Љубомир Радојевић, учитељ, у село Г. Горијевицу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Олга Равасова, учитељица, у село Г. Горијевицу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Даница Стефановић, учитељица, у село Миоковце, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Срећко Ђурић, учитељ, у село Тренчу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Станица Милетић, учитељица, у село Бело Поље, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Драга Илићева, учитељица, у село Бреану, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Љубиша Нурић, учитељ, у село Прислонцу, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Роксандра Станићева, учитељица, у село Браћевшину, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Славка Станковићка, учитељица, у село Савинад, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Богдан Раковић, учитељ, у село Лађење, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Стевка Недељковић, учитељица, у село Мрчајевце, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 23-VIII-1920.
- Јелсавета Петровић, учитељица, у село Браћевшину, округ Руднички, — ОНБр. 19576 од 13-VIII-1920.
- Бисенија Николић, учитељица, у село Мијатовац, округ Моравски, — ОНБр. 24152 од 13-VIII-1920.
- Матеја Димитријевић, учитељ, у село Кривокоштале, округ Битољски, — ОНБр. 24531 од 13-VIII-1920.
- Даринка Јевђеновићка, учитељица, у Битољ, округ Битољски, — ОНБр. 24713 од 13-VIII-1920.
- Милић Раковић и Даница Раковић, учитељи, у Љубовију, округ Подрински, — ОНБр. 23110 од 13-VIII-1920.
- Чедомир Јовановић, учитељ, у село Бачину, округ моравски, — ОНБр. 23011 од 13-VIII-1920.
- Винка Поповићева, учитељица, у Крајево Село, округ Тимочки, — ОНБр. 23853 од 20-VIII-1920.
- Рахила Михајловићка, учитељица, у село М. Извор, округ Тимочки, — ОНБр. 23872 од 20-VIII-1920.
- Марко Јевђеновић, учитељ, у Битољ, округ Битољски, — ОНБр. 24713 од 20-VIII-1920.
- Јелсавета Божиновић и Ђорђе Божиновић, учитељи, у село Добрње, округ Пожаревачки, — ОНБр. 25382 од 20-VIII-1920.
- Милош Јанковић и Милица Јанковић, учитељи, у село Мајиловац, округ Пожаревачки, — ОНБр. 22312 од 20-VIII-1920.
- Катарина Гвозденовићка, учитељица, у село Обреж, округ Моравски, — ОНБр. 19576 од 1-IX-1920.

- Видосава Чавдаревићева, учитељица, у село Прву Кутину, округ Нишки, — ОНБр. 23464 од 1-IX-1920.
- Милица Поповић и Милица Поповићка, учитељи, у село Жунањевац, округ Моравски, — ОНБр. 23922 од 1-IX-1920.
- Радмила Трифунац, учитељица, у село Жировицу, округ Крагујевачки, — ОНБр. 23192 од 1-IX-1920.
- Десанка Стојадиновићева, учитељица, у село Трњане, округ Нишки, — ОНБр. 23399 од 1-IX-1920.
- Даница Кадивећа, учитељица, у село Добру, округ Пожаревачки, — ОНБр. 23047 од 1-IX-1920.
- Душан М. Стојановић, учитељ, у село Маклиште, округ Пиротски, — ОНБр. 23875 од 1-IX-1920.
- Славка Ристићева, учитељица, у Дебар, округ Охридски, — ОНБр. 23041 од 1-IX-1920.
- Марија Ристићева, учитељица, у Дебар, округ Охридски, — ОНБр. 23042 од 1-IX-1920.
- Вићентије Станић, учитељ, у Уб, округ Ваљевски, — ОНБр. 24570 од 1-IX-1920.
- Часлав С. Спасић, учитељ, у село Кладурово, округ Пожаревачки, — ОНБр. 24572 од 1-IX-1920.
- Живота Станојевић, учитељ, у село Стамницу, округ Пожаревачки, — ОНБр. 24865 од 1-IX-1920.
- Александар Арсић, учитељ, у Тетово, округ Тетовски, — ОНБр. 24388 од 1-IX-1920.
- Миодраг Топаловић, учитељ, у село Ладовицу, округ Врањски, — ОНБр. 24535 од 1-IX-1920.
- Драгана Ђорђевић, учитељ, у село Мачковац, округ Крушевачки, — ОНБр. 24589 од 1-IX-1920.
- Стојан Петковић, учитељ, у Кнез Село, округ Нишки, — ОНБр. 25937 од 1-IX-1920.
- Радмила Стевановићева, учитељица, у село Малче, округ Нишки, — ОНБр. 25901 од 1-IX-1920.
- Мара Михаиловић, учитељица, у село Свилеува, округ Подрички, — ОНБр. 25950 од 1-IX-1920.
- Милорад Кр. Гојковић, учитељ, у село Рабровац, округ Ваљевски, — ОНБр. 25702 од 1-IX-1920.
- Димитрије Спирић, учитељ, у Лапље Село, округ Косовски, — ОНБр. 25059 од 1-IX-1920.
- Јелена Петковић, учитељица, у Прилеп, округ Битољски, — ОНБр. 25761 од 1-IX-1920.
- Станко Росић, учитељ, у село Блаце, округ Скопски, — ОНБр. 25737 од 1-IX-1920.
- Драга Цукавац, учитељица, у село Блаце, округ Скопски, — ОНБр. 25737 од 1-IX-1920.
- Данило Ђ. Поповић, учитељ, у село Козји До, округ Кумановски, — ОНБр. 25399 од 1-IX-1920.
- Бранислава С. Маринковић, учитељица, у село Јелашницу, округ Врањски, — ОНБр. 25932 од 1-IX-1920.
- Радмила Кр. Димитријевић, учитељица, у село Јелашницу, округ Врањски, — ОНБр. 25932 од 1-IX-1920.
- Светозар Ђорђевић, учитељ, у село Суви До, округ Пиротски, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.
- Надежда Антић, учитељица, у село Црнаклиште, округ Пиротски, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.
- Љубица Михалачкова, учитељица, у село Мајдан, округ Руднички, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.
- Лепосава Стевановићка, учитељица, у село Заграђе, округ Тимочки, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.
- Петар Лојаница, учитељ, у село Павлицу, округ Чачански, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.
- Јевросима Петровић, учитељица, у село Котражу, округ Чачански, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.
- Вукосава Стековић, учитељица, у село Бољковце, округ Руднички, — ОНБр. 24568 од 1-IX-1920.

ДРУШТВЕНИ ЗАДАТАК УМЕТНОСТИ

Il faut toujours insister sur les bonnes idées. Plus on y tape dessus, plus elles s'enfoncent dans les esprits.
Helvetius.

I

Има људи којима ће сама ова реченица — друштвени задатак уметности — измамити на уста подсмех презрења. Уметност са задатком! Каква бесмислица! Потребно је управо једно ђифтанско и, свакојако, несавремено схватање ствари, па да се уметност доводи у везу са неким практичним, неуметничким задатком! Та може ли уметничко дело имати другог задатка него да својом лепотом угађа свету? Уметност нема другог смера до своје савршености.

Ово је, укратко, теорија уметности која је сама себи сврха, т. зв. теорија „l'art pour l'art“. Ми држимо да је та теорија у себи лажна, а са друштвеног гледишта и јалова и штетна; јер не само наука о души (психологија), но и цела историја цивилизације доказује непобитно како је ташто и неосновано оно схватање које уметности одриче сваку другу функцију, сем да води бригу о својој лепоти.

Нема сумње да се у делима уметности испољава више или мање субјективна делатност, којом уметник тежи да задовољи неки унутрашњи, лични нагон; психолошки подстицај сваког уметничког стварања треба, према томе, тражити у нарочитој осећајности појединих индивидуа. Код велике масе људи та осећајност испољава се у обичном облику узбуђености или смеха: кад су се у весељу исмејали, или у раздражености искалили у крупним речима, они се редовно смире. Њихова је емоција нашла одушка, и они могу да наставе, у обичном колесеку, свој душевни живот. Али тај несложени, схематични случај испољавања људских емоција, који, у својој несвесној форми, може да служи као подстицај и за уметничко стварање, тај се случај емоције јавља само у прозорју човечанства, кад људи раде више по инстинкту но по свесној вољи и нагани. Уметност која је сама себи сврха, уметност која иде за тим да разгали и задовољи самог уметника, то је уметност изворног

човека. човека из кватернарског доба, који је живео у пећинама. Уметник који је по стенама своје пећине сликао мамутову силуету, или у слоновој кости резао животињске прилике, такав уметник није, вероватно, радио за друштво.

Да бисмо у наше доба наишли на сличне уметнике, ред нам је обратити пажњу на децу. У детету се, атавистички, поново јавља првобитни артист. Само што сада пећинску стену замењује таблица од лускара, школска клупа, а врло често и сам уџбеник. Дете, у својим цртачким вежбама, не води сигурно бригу о томе да ли ће се допасти другима; оно своја шарања ради понајвише на осами и, по могућности, кришом; оно се напросто труди да видно прикаже оно што је на њега јаче деловало, и то у неколико значајних, па ма колико неспретних, потеза. Млађани уметник тај, као год и његов предак из пећине, иде просто за нагоном. Његови цртежи потичу из његовог узбуђеног осећаја.

Но, чим преотме мах извесна просвета, тај се однос убрзо пре-другојачи. Уметник примети скоро разлику између себе и осталих — средње руке људи; он се скоро увери да су његови осећаји дубљи, а њихово испољавање оштрије, изразитије. Свест о његовој супериорности расте тако из дана у дан. Свет који га окружује почиње да у његовим творевинама налази естетичког уживања и да га соколи својим ласкавим повлађивањем. То има за последицу да у суштини, као и у поводима и смеровима његовог рада, настаје коренита промена. Што је пре била тек једна органска потреба, постаје одјако свестан позив. Нагонско одушевљење сада замењује вештачка рутина, дотерани занат. Уметник је задржао све обреде једног инстинктивног творца, али су ти обреди постали свесни. У теорији је он увек богодани импровизатор, у пракси је то радник по позиву, који опрема посао што га је себи задао, хладним разбором. У томе он, заправо, тражи још увек лично уживање, али је то уживање друкчије но у примитивног уметника, или у детета. Потајни смер његовог напора није просто и просто да да одушка својој емотивној напрегнутости; он почиње да осећа понос, понекада чак и неку уметничку сујету. Он већ помишља на публику. Мисао да ће код својих вршњака наићи на похвалу и одобравање, та кичељива мисао ступа, у његовој глави, на место дојакошњег јурења за простим задовољавањем једне психичке фантазије.

То је укратко генеза и поступна еволуција сваке уметности. Испрва је она, у неку руку, доиста сама себи циљ: просто задовољавање једне органске потребе уметникове. Но дође једно време кад се уметник не ограничава на то да егоистички тражи „да му одлакне у грудим“; он настоји да би се допао и другима. Радећи свој посао, он има пред очима своје саљуде. У најтоплијем заносу стварања, кроз његову машту круже и севају мисли о успеху и о публици, а то значи о друштву у ком се уметник креће, Друштво са своје стране, убрзо примети које

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

место оно само заузима у уметникову мишљењу, и колико је овоме стало до његова уважања. Од тога часа оно постаје с њим солидарно, и од њега захтева да не ради за се, но за читаву задругу. Уметник је по томе дужан да свој рад удеси према општем плану друштвене уредбе, којег је и сâм део, и на тај начин из једне појаве која је у почетку имала чисто субјективан смер, рађа се с временом једна еминентно друштвена функција.

Уметност, коју је створило индивидуално осећање и друштвена солидарност преобразила, дели ту судбину са многим другим социјалним функцијама, те би неозбиљно било тврдити да се она, ступајући у службу задруге, понижује и од свога циља одступа. Напротив, особина је сваког друштва да лична напрезања употребљава као покретну снагу за своје културне циљеве. Напредак целог друштва, као и појединих чланова у њему, зависи о примени тога принципа. Једном речју, сав је културни рад у томе да се личне емоције и личне енергије одврате од њихова егоистичког циља, и да се вешто употребе у корист заједнице. Друштво, држава, то су прости механизми који се крећу по импулсу појединачних напора. Прохте ли се коме да, према томе, уметност која служи национално-државним циљевима, обеди *ушилишарством*, то њени представници имају право да слегну раменима. Утилитарство? Па нека буде. Међусобна солидарност, то је изворно правило, исконски закон сваке људске задруге. Ко двоуми о томе да је уметност, од вајкада, вршила улогу точка — и то врло важног точка — у друштвеној машинерији, има само да баци један поглед на историју лепих вештина.

И, на првом месту, нек прочита песничка дела из старине. Затим нек се обазре на вајарство и сликарство Египћана, Асираца и Јелина. Свугде ће видети како уметници стоје у служби друштва и државе. Њихова дела славе редовно богове, краљеве, националну заједницу. Они подижу углед вери, државним установама, отаџбини. Омир приказује богове и јунаке јелинског племена у крвавој апотеози њихових великих подвига. Есхило, Софокле и Еврипид износе на позорницу мите и скаске из грчке историје. На Акрополу и Партенону блистају се у мрамору богови отаџбине, заштитници општине, истесани мајсторском руком уметника-родољуба Фидије. Незнани музичари из старине, чија се имена и дела изгубише у тминама историје, стварали су вероватно и сами своје хармоније да би њима величали религиозну службу у почасти богова.

Зајемо ли из паганске древности у хришћански средњи век и хуманистичку Ренесансу, свуда у току векова наилазимо на исту појаву: уметност стоји увек у служби великих друштвених установа: вере, народности, државе.

II

Међутим време не мирује. Друштво напредује и, напредујући, оно се и само преображује. Појавом модерне демократије, јављају се нови

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

правци, нове погодбе друштвеног живота, чијем утицају не може да се отме ни сама уметност. Она том утицају подлеже у двојаком правцу: у правцу духовном и економском. Освитом нових времена уметност мења и своје судије и своје муштерије. Пре је довољно било да се уметник допадне малом броју људи, или чак једном самом човеку, ако овај располагаше влашћу. Данас уметност тражи своју клијентелу у широкој маси, која јој даје своје Меценате и своје уметничке критичаре. Уметност, са своје стране, не само што гомили даје естетичког уживања, него јој нуди и поуздано средство за сузбијање беде од које свет данас највише пати, а то је специјализовање рада у свима областима људске делатности.

Строга подела разних позива и заната, то је заиста једна од најкрупнијих појава модерног живота. Свако данас обрађује своју особиту ниву, или боље, обрће своје нарочито коло. То се може да каже за умног радника, али још већма за простог занатлију. Нема готово више посленика који би позван био да својом руком изради све саставне делове једне столице. Неко без престанка деље ножице, неко плете трстику, а неко удешава осталу дрвенарију. Шиваћа игла прође валда кроз десетак руку док се савршено не изради. Није без узрока речено да је у новије доба радник претворен у машину која вечито понавља исте покрете. У том једноличном послу човек је принуђен да се морално атрофизује. Његова душа страда. Све остале његове способности, сем оне једине коју непрестано вежба, морају да обамру, да се укоче.

Каква разлика између тог аутоматског посленика и пунокрвног човека талијанске Ренесансе, којему се толико диве културни историчари! Ништа људско оним дивним људима не беше туђе. Научници, као Пико дела Мирандола и Леон Батиста Алберти, беху нека врста покретних енциклопедија. Микеланђело слика, теше мрамор, зида Петрово Кубе, пева узвишене песме. Бенвенуто Челини, скулптор и кујунџија, влада по вољи и пером и мачем. Леонардо да Винчи — „свезнајући Леонардо“ — претвара у дело што год му кроз главу сине, од *Тајне Вечере* до справе за летење. Модерни човек, прикован уз своју монотону задаћу, може тим људима само да завиди; изједначити се с њима неће никада. У њега једна једина способност може да се развије чак до хипертрофије; све остале његове способности, у колико их има, морају да се атрофизују, да угину. И томе стању, на жалост, нема и не може да буде лека. Подела рада сувише је корисна заједници, а да би је се појединци могли да отресу. Она је, у осталом, један од услова модерне индустрије, те према томе услов неминован.

Но како човек не живи о самом хлебу, то у људском животу има тренутака у којима мисаони створ, осећајући отужност своје аутоматске улоге, зажели да постане опет део широке моралне заједнице у којој се креће. Дође, наиме, час кад осећај затражи оброк чистог, непомућеног

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

уживања. Стога људи који, у новије време, проучавају сложени механизам модерног живота, узеше преда се да пронађу начин како да се човеку опет поврати оно што му одузе развитаку индустријализма и строга подела рада. Они себи поставише питање: како да од укоченог специјалисте опет направимо једно равнотежно, хармонично биће? И људи дођоше до закључка да то спасоносно средство може да буде једино уметност. Чак и људи ниже образованости, без особитог великог напора, могу да у некој мери однегују своје уметничко чувство. За то је, у већини случајева, довољно имати очију и слуха, имати топло срце у грудима. После извесне рутине, постојаном праксом коју човек стиче посматрањем и слушањем дела лепе уметности, готово сваки од нас може дотерати дотле да, ма и не разбирао све техничке и естетичке лепоте једног уметничког дела, осети његову драж и у њему примерно ужива. Уметност је дакле она која модерном људству може да да оно чега му највише недостаје, средство, наиме, којим да опет постигне душевну равнотежу и пуноћу живота. У томе је, како неки социолози мисле, велики, узвишени задатак уметности у данашњем демократском друштву, које се оснива на култури обележеној строгом поделом и специјализацијом рада.

Уметност подиже човека из сухог и прозаичног аргатлука, те га уводи у вишу сферу живота. У тој ведрој атмосфери, зачмали дух добија опет своју еластичност; угнуте груди поново се шире; крњ човек постаје потпун. Роб машине, или нарочите струке, постаје опет слободан и свестан човек, — човек који ужива у свима лепотама неба и земље, и који са својим саљудима узима учешћа у свима питањима моралног живота. Укратко, задатак уметности у данашњем друштву је у томе да човека, који је потчињен сувише специјалном послу, ослободи посла и да божјем створу, стегнутом под јарам машинског и аутоматског рада, поврати изгубљену радост и достојанство живота.

Међутим уметност, којој је та висока и благотворна улога намењена, не може да буде она недисциплинована и анархистичка уметност која је, у очи рата, своје оргије славила, и која је своје апологисте налазила чак и међу нама, Јужним Словенима. Та уметност, која се оснивала на разузданом индивидуализму, бејаше претежно порекла немачког. Главна јој тежња беше да се ослобађа наслеђених правила и да слепо јури за новинама. Манија да се литерарна дела котирају према томе колико је у њима „новога“, донесе нам једну настрану жетву, колико у уметности, толико у литератури. Разуздани индивидуализам као да беше себи поставио у задатак да прогласи банкротство старих угледника и старих принципа. Но, бунећи свет против старе дисциплине, бунтовници поткопаше најзад сваку дисциплину. Обожавање „новине“, уочене као обележје талента, донесе собом збрку појмова, журњаву, хиперпродукцију, зазирање од солиднијих дела, опадање укуса и нај-

безочнију рекламу. Но како индивидуализам без чврстог основа води хаосу и анархији, тако се и тај уметнички анархизам, уочи светског потреса, налазио већ у потпуном расулу. Последњи представници тог уметничког правца, или тачније рекавши, тог уметничког лутања, изгледаху нам као генерали једне растројене војске, — војске која се распала на вежбалишту, не доспевши ни да се честито извезба у оружју.

III

Крајње је међутим време да се уметност врати својој културној мисији, која се састоји у томе да уметници, својим свесним радом, учествују у изграђивању националног живота. Они немају право да, у крилу народа, претендују на аутономију него само у толико у колико им та аутономија даје право да слободно бирају средства за изражавање своје уметности. Један велики пример о томе како појединац човек треба свесно и вољно да се подлаже интересима заједнице, дао нам је српски војник у последњим ратовима: грехота би била кад се наши уметници не би окористили том узвишеном лекцијом!

Са своје стране, народна држава мораће да нарочиту пажњу обрати овој грани националне културе, за коју је досле, по невољи прилика, врло мало учињено. Било стога што у народних вођа не бејаше, у овом погледу, довољно разумевања, или што се неговање лепих вештина сматрало као један непотребан луксуз, тек нема сумње да се уметности поклањала посве слаба пажња. Владе су је махом пренебрегивале, или је сасвим маћејски неговале. Поучавање у цртању, музици и литератури било је код нас веома оскудно. Нарочито је према својој посестрими уметности много грешила књижевност, која је увек ишла својим одвојеним путем, не дајући јој никакве помоћи, остављајући је управо на милост и немилост новинарских репортера, који за уметничке ствари немаху ни осећања, ни разумевања.

Па ипак Јужни Словени, основавши своју народну државу, не могу се одрећи амбиције да једним племенитим напором загладе тај недостатак, употпунивши своје културно васпитање и на пољу уметности. И, пре свега, желети би било да држава обрати кудикамо већу пажњу техничкој поуци у школама. Позната је ствар како су Енглези Рескин и Морис, приватном иницијативом, оснивали уметничко-обртничке школе у којима се одгајао енглески подмладак. Ове школе, као и чувени Кензингтонски Музеј, највише су придонеле ширењу уметничког укуса и препоруду енглеског уметничког обрта. На тај начин је Енглеска, у мало година, тако напредовала да је својим уметничким обртом престигла све своје супарнике на Континенту, за којима раније заостајаше. Отуда осетише велику корист не само економске прилике у земљи, но и национални укус у опште. Уметничка литература поче да се негује интензивније; сликарство и архитектура добише новог импулса и живље

маха. Али што овде треба нарочито истакнути, то је прилика да је готово сва та акција поведена и сав тај успех постигнут трошком државне власти. Управни кругови уверише се, статистиком при руци, како ширење уметничке културе иде у прилог индустрији и у велике придоноси јачању националне свести. Они увидеше да је неговање уметности држави двоструко корисно, јер је оно с једне стране скопчано с домаћим обртом, а с друге стране у тесном односу с националном литературом, с којом га везују заједнички циљеви.

Сваком је, крај тога, познато колико је под трећим Наполеоном француска влада трошила за уметност, што ли је доцније француска република у ту сврху радила, па и данас ради. Уосталом, француске вароши, још од времена Луја XIV, сматрају свестрано неговање уметности као ствар националне части, и томе управо и треба захвалити што је уметничка индустрија у Француза — на коју тако срећно утиче њихова уметност — заузела данас прво место у светској утакмици.

Биће, до душе, света који ће сумњати да ли се уметници могу да одгајају школама. Но наш циљ и не мора бити да одгајамо уметнике, већ да одгајамо публику. Уосталом, кад кажемо уметничко васпитање, ми немамо у виду тек учење цртања, т. ј. поступно васпитање дечјег ока и дечје руке (што, међутим, треба пропагирати највише), него и интензивније учење литературе и поезије, шире неговање музике и гимнастике. Нама мора бити највећма до тога да у нараштајима који придолазе развијамо способност да у уметности уживају рецептивно. Где се затеку клице уметничког талента, те ће се клице развити по себи. Свакојако, држава мора бити свесна да је њена дужност настојати да се те клице однегују и доведу до потпунога развитка. У то име неће бити сувишно никакво средство, да се успешно надокнади оскудица приватне иницијативе. Ту долази на прво место уметничка настава на универзитету и у средњим школама, затим потпоре студентима, јавна предавања, изложбе, откупљивање уметничких радова, и т. д. Но, пре и изнад свега осталог, требало би да се у новој држави Срба, Хрвата и Словенаца, под ауспицијама новог одељења за уметност у министарству просвете, оснује једна висока школа (академија) за фигуративне уметности и покрене што живља акција за неговање уметничке индустрије у националном духу. На тој школи (академији) требало би, покрај сликарства и вајарства, посветити нарочиту пажњу архитектури и примењеним уметностима (уметнички обрт). Напореда с тим, ваљало би настојати да се кудикамо унапреди наша позоришна декоративна уметност, и да се у ту сврху однегују вешти сликари-сценографи. О томе колико је позориште — као књижевни род и као призор за очи — важна ствар за ширење просвете и укуса у народу, не треба много речи трошити, као што није потребито суптилним аргументима доказивати важност уметности уопште за обнову и развитак националне културе.

Један од најспремнијих наших људи у овом предмету, г. Богдан Поповић, казао је извесном приликом да је уметност једна од најважнијих грана људске просвете, и да би њу требало неговати равноправно са осталим гранама националне културе, с народним образовањем, с примењеном науком и чистом науком¹⁾. Имајући на уму и ту изјаву, човек се и нехотице пита: зашто се у буџету нашег министарства просвете не би одредила кудикамо већа свота за неговање уметности?

Међутим, кад би воље и могућности било да се у том правцу нешто уради, једну овећу своту требало би, у први мах, потрошити да се подигне пристојна зграда за галерију сликарских копија и одлива из гипса вајарских радова из прошлости и новијег времена. Тој галерији могла би се, евентуално, прикључити помешћа за редовну годишњу уметничку изложбу. Остали трошкови, у границама годишњег буџета, делили би се према нарочитом програму што би га имали да саставе позвани стручни људи, министрови повереници, или можда неки савет *ad hoc* у одељењу за уметност.

Кад би се тако образовао један централан орган за лепе вештине у држави, и тиме испоставило да је државна власт свесна огромне важности ове гране јавног рада за општу просвету, убрзо би се и међу нама појавила и развила она уметничка критика, које данас готово и нема; уметничка књижевност процветала би и међу нама, као што цвета свуда где се о естетичким питањима озбиљна брига води. За уметност се до сада, треба признати, код нас мало урадило, а што се радило, то се које-како радило. Сад је дошло време да се пропуштено надокнади, и свако ново оклевање било би грешно.

Знатан број старијих уметника, скупа са уметничким подмлатком, стоје нам на услузи. Ако људи на управи јавне ствари увиде свој позив и своју дужност, прилика је да ће их у томе подупирати и сам народ, негујући јаче уметнички обрт који је у нас, може се казати, још у колевци. Главно је, међутим, да се свему томе увиди потреба и да се одважно ступи на посао. Прегатоцу — вели стара реч — Бог махове даје, а што је добро започето, то је напола свршено.

Буде ли се у нас, Јужних Словена, задатак уметности тако схватио, и пође ли нам за руком да за уметнички рад и уметничке манифестације заинтересујемо наш свет и у њему створимо једну добро расположену публику аматера и штедрих муштерија, прилика је да ће и наша уметничка продукција кроз кратко време коракнути. Отуда ће и наша т. зв. отменија публика — која зацело не болује од хиперкултуре — извући много користи. Треба само да сви ми који се за ову ствар интересујемо стресемо са себе грешну апатију којом смо заражени. Нарочито људи

¹⁾ Испор.: Богдан Поповић, *Огледи из књижевности и уметности*. Београд, 1914, стр. 233.

на управи јавне ствари треба да се прекале у вери да је за славу и величину једног народа исто тако потребит суверени укус и лепота као што је потребито економско благостање и безбедност националних граница.

МАРКО ЦАР

О ВАСПИТАЊУ У ЕНГЛЕСКОЈ¹⁾

Светски рат је, више него икад, изнео на видик многе недостатке метода рада и васпитања по школама. Сви народи, а нарочито велики народи, осећају потребу да ревидирају своје школске програме, програме који се тичу васпитања омладине, поколења која ће прихватити вођење народних послова од оних који их данас воде. Француска и Енглеска се баве о реформама које треба унети у основне, средње и велике школе.

И ако је рат показао да су наше школе дале добро национално васпитање, и ако је седмогодишњи рат утврдио да у нашем народу има јаких и физичких и душевних особина: издржљивости и истрајности, ипак се не може, и не треба задовољити том констатацијом. Не треба рећи: доста је за нас то. Није доста и не може бити доста, с обзиром на задатак и улогу који су намењени нашем народу у будућности. Сигурно је да ће се и у васпитању наше омладине, и у методама рада, нарочито по средњим и вишим школама, морати увести реформе. Њих сигурно треба; ми смо то осетили на себи, и видимо и код наше деце. Има, чини се, у досадањем програму рада по тим школама извесна тежња да се од ђака створе енциклопедисти, учењаци; тежња да се ђацима улије у главу што више туђега, не само готовога знања, него и наметнутога без критике, као неоспорна туђа мишљења. Деца од иницијативе, радознала да нађу узрок свему, у школи бивају запостављена, а „добра деца“, која добро уче на памет, која „знају задатке“, бивају истицана. То иде очигледно на штету самосталности мишљења ђака, а то има утицаја и на цео живот његов, па и на развитак целога народа.

Мени није намера да се плетем у расправљање тога проблема; ја желим само да саопштим нека опажања која се односе на васпитање омладине у Енглеској, па и целога народа.

Цела филозофија живота и проблем живљења су за Енглеze одавно пречишћена ствар. Они су врло прости.

Човек долази на овај свет без своје кривице. Живот је борба; од првога дана, тако рећи од дана кад се човек роди, он добија свој крст на плећа. И зато га треба учити од самога почетка да га носи са што мање муке, са што мање роптања; да у животу нађе, место бола и те-

¹⁾ Из „Бележака о Енглеској“.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

жине, што више задовољства; да га проведе у што бољем, ако не у стално добром расположењу. Како се то постизава? Лако. Ако је човек физички здрав и душевно ведар; ако су његова физичка и душевна снага што дуже у равнотежи; ако су дух и снага телесна увек у складу. Тај склад је у физичкоме и душевном здрављу; здравље није вечито ни свакоме дато, зато га треба прибавити; створити здрав народ; стварати све јача и здравија поколења.

И тако сви Енглези гледају на живот бистро, без икакве претеране осећајности. Навикнути из малена на, могло би се рећи, јуначке игре (лоптање, клизање, јахање, веслање, пливање, песничање, трчање, итд.), које сви редови друштвени, на свакоме времену и кроз цео живот, до смрти изводе, — они постепено организују јаку живу снагу и јаке нерве. Према тој снази формира се душевна јачина и умна стабилност. Цео систем васпитања у кући, у школи, у друштву, у држави, и цео дневни живот су прожети култом здравља и снаге.

И отуда у Великој Британији обраћа пажњу на себе не онај који изазива сажаљење, него онај који изазива дивљење. Ономе који се вечито жали, кука, плаче, у Британији се подсмевају, презиру га без милости. Тамо не воле слабе и мекушне, него јаке и чврсте. Диве се памети и осећајности, али воле у човеку мушкост, јачину, издржљивост, смелост. Тамо се обожавају људи који савлађују и обарају са дрскошћу тешкоће и препоне; што су ове веће, то је дивљење веће.

Основа целоме васпитању у Великој Британији, може се рећи, јесте одабирање. Одабирање јаких, очвршћивање бољих, снажних. Непрекидно одабирање непрестано појачава отпорне снаге целог народа. Једном речи, хоће се да се стварају од Британаца јачи, издржљивији људи од осталих људи, ако не и најјачи људи на свету. Снага даје мирноћу, смелост, владу над собом, ону неустрашивост за дрска предузећа каква су данас доиста само Енглези у стању да извршују. Ниједан народ нема толико смелих путника, колонизатора, ловаца, авијатичара, издржљивих спортиста, колико британски. Чврста, силна, непрекидна енергија не зна за смрт, нити се ње боји. Она даје смисао животу, задовољство живети.

Ради тога се у Великој Британији све чини да се народ ојача, да издржи и зиму и врућину, и воду и лед, и умор и напоре. Многи на томе пропадну, али многи од њих, већина остане; бољи остану, а од бољих бољи остају. Статистика, истина, утврђује да по енглеским васпитним заводима много дечака сваке године пострада од јуначких игара, нарочито од лоптања (foot-ball), али оно што остане здраво и читаво, то је прекаљено, то живи пуним животом и даје пуну меру породици и држави.

Цело социјално законодавство је у том духу.

Закони о народном здрављу су у томе типичан пример. Ево једног. Чим се јави сумњив случај какве заразне болести и лекар га конста-

тује, власт постаје господар над болесником, а породица без моћи. Болесника однесу из куће у болницу за заразне болести; ако умре, породица га не види, а ако оздрави видеће га тек дуго после оздрављења. Законодавца енглеског се не тичу осећања и вапаји породице; њега се тиче народно здравље; због једнога слабога не треба да пропадну, не сви други јаки и здрави, него ни пола здрава и јака члана друштва; болесноме треба дати сву најбољу негу, али болесника треба да негују стручни људи а не разнежени сродници у кругу читаве породице. Здраве треба спасавати, по сваку цену чувати их даље од болесних; здрави и јаки треба пред собом да имају што мање примера слабости и ништавила људскога.

Радећи овако, Енглези нису ни мало заостали у осећањима милосрђа, пре би се рекло да је оно код њих развијеније, дискретније, деликатније, паметније, но код других народа на континенту. Они нису од милосрђа створили култ људских патњи, као Французи, нити од болница храмове болести као Немци и Швајцарци — него куће у којима се заборавља колико је могуће више на болове и људске патње.

Радећи овако, Енглези нису занемарили умно васпитање, као што се многим на континенту чини. И ту се одабирање помаже и врши доследно. Даровити, јаки умно Англо-Саксонци у Британији се могу до воље развити; умној елити се у томе иде свима средствима на руку. Данашња умна елита енглеска се може мерити са најумнијим људима других раса. Енглеска школа можда даје мању суму знања него друге школе, али свакојако даје више солидних глава него друге школе.

Овај начин подизања, одгајивања англо-саксонске расе, коме је основа у овоме: снажите се, јаки; јачајте вашу снагу, здрави; горе главе, сви! дао је најбоље резултате. Отклањајући слабе, помажући здраве и јаке, Англо-саксонци су створили од себе најјаче људе на свету.

ЈОВ. М. ЈОВАНОВИЋ

МАТЕМАТИКА У ОСНОВНОЈ НАСТАВИ

Нема сумње да је и за математику и за остале предмете од највеће вредности оно градиво које је намењено *почешној* настави. Ту се добивају први појмови и основи њихови, ту се удара камен темељац за свеколику наставу у основној школи. Појамно је да та основа треба да је довољно поуздана и солидна. А да се она постигне, стоји пре свега до марљива и методичка рада наставникова, а затим до доброга уџбеника, било као помоћне књиге за наставнике, било као ручне књиге за

ученике. И једно и друго требало би да је потпомогнуто детаљнијим *програмама* с потребним упутима за поједине предмете основне наставе.

Прописани наставни програми за поједине предмете датирају се још из 1899 год.¹⁾ У програму за Рачуницу и Геометриске Облике обележени су само главни делови њихови у најкрупнијим потезима, без икаква упута за рад. Примера ради навешћу да је за Геометриске Облике у I и II разреду *уједно* обележено само оволико: „Уз вежбање у посматрању, мишљењу и говору: основни појмови о линијама, угловима, троуглима, четвороуглима и ш. д.“, и ништа више. Краће се није могло рећи ни у Лаконији, а оно „и т. д.“ прави је куриозитет!

Од таквих програма не може бити никакве помоћи ни за наставнике ни за уџбенике. Њихова краткоћа даје маха разном схватању и произвољном кретању у обиму рада, те је и настава разнолика, понајвише недовољна. Такви програми не могу бити оправдани ни за предмете средњих школа.

Већ сам раније свраћао пажњу на важност *писменог* рада у почетној настави, знајући да га гдекоји наставници занемарују. Главни узрок томе занемаривању, мислим, биће у самом програму за Рачуницу, у коме се за I разред налази ова напомена: „*Писмено рачунање (с цифрама) из овога разреда се изоставља*“. Та напомена, која тражи да се све четири рачунске радње у I разреду обрађују само усмено, учинила је да су многи наставници избегавали не само писмено означавање појединих радња, већ и само вежбање у писању цифара и рачунских знакова.

У место говора о неразложности такве напомене, скренућу пажњу само на њену контрадикцију са захтевом који се налази у министровом „спроводном писму уз програме“²⁾, а који гласи: „Ја бих желео да се и у нас ускоро оствари признато начело и захтев рационалне наставе: да се *свако предавање* врши очигледно и усмено, живом речи, а завршује *писменим радом*, тако да се *сваки час сваке наставе завршује писменим радом*“... Поменућу само да се у том писму допуштају и „згодни уџбеници“, који би потпомогли наставникова предавања, а напада се на множину приватних уџбеника с којима је „настала права спекулација“.

О потреби писменог рада у почетној рачунској настави неће, мислим, бити потребно тражити потврде у страних методичара; поред горе поменутог захтева биће довољно ако о томе наведем речи нашег уваженог педагога и професора г. д-р В. Бакића:³⁾

„Покаже се *нови број* или *нови низ бројева* на рачунаљци и другим предметима, и пореди се тај број с мањим бројевима ради бољег појимања, после се решавају задаци у обиму тога броја најпре *усмено*... Затим долази показивање *цифре* за нови број, па онда *писмено* рачунање

¹⁾ Види напред поменути *Зборник*.

²⁾ Поменути *Зборник*, ст. 96.

³⁾ *Посебна Педагогика*, Београд, 1901, стр. 55.

на табли и на таблицама или на хартији.“ А затим, говорећи о времену усменог и писменог рада, г. Бакић вели: „Правилније је да то иде *упоредо и заједно*, чим ученици упознају цифре“.

Пледирајући за подесне уџбенике за Рачуницу и Геометриске Облике у I разреду основних школа, била би ми дужност да изнесем своје мишљење о начину њихове обраде. То ћу и учинити у циљу да, колико могу и уместо, помогнем унапређењу математичке наставе у нашим наредним школама.

Општи принципи о почетној настави, усменој и писменој, којих сам се дотицао у досадањем излагању, нису ни нови ни оригинални. Њих су већ одавно педагози и методичари истакли као главне захтеве на којима треба да је заснована настава свакога предмета, па и математичка. На њих се мора обраћати пажња и у писању математичких уџбеника за почетну наставу.

У рачунској почетној настави могу се према тим принципима обележити ови моменти: поступно увођење ученика од конкретног ка апстрактном — од појимања бројева и њихове величине на стварима из најближе околине до схватања и писања чистих апстрактних бројева и њихових знакова; при том вазда кретање од познатог и простог ка непознатом и сложеном; затим пажљиво увођење у разумевање рачунских радња, полазећи при том послу од појмова о величини бројева и разумљивих примера из децега живота; скреће се нарочита пажња на брижљиву обраду бројева прве десетице као главне основе бројног система и наставе; и, за сваку рачунску радњу посебице, марљиво одабирање примера и задатака из свагдашњих животних односа, схватљивих за ученике.

Употреба уџбеника као ручне књиге ученичке може доћи тек после створених појмова о бројевима и радњама усменом наставом, а циљ му је утврђивање тих појмова и писменог вежбања у примени рачунских радња на задатке из живота.

Важно је питање о начину којим ће се рачунска настава кретати од појмова добивених за бројеве ка појмовима за радње. Колебајући се о томе у први мах између два позната метода којима су представници чувени методичари Хенчел и Грубе, убрзо сам се одлучио за *Хенчелов метод*. Налазим да је за почетну наставу много поузданије и схватљивије познати ученике најпре с одређеним кругом бројева и њиховом величином по броју јединица, па тек онда приступити рачунању у томе кругу; него што је монографски метод Грубеов, по коме сваки број за себе представља методску јединицу која се одмах после познања обрађује у све четири врсте рачунања. Главне мане које су методичари запазили у раду с Грубеовим методом, биле би: што духовни развитак детињи није још довољан за појимање толиких операција једне за другом;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

што јако замара ученике; и што лако прелази у механизам који омета правилно и логично мишљење.

По Дитесовом предлогу требало би Хенчелов метод употребити с том разликом што би се као *први круг бројева* (уместо од 1 до 10) узео мањи круг од 1 до 5; па тек после свестраног познавања тих бројева и рачунања с њима (и то само сабирања и одузимања) прећи на исти начин на шири круг од 1 до 10 (где би се упознало и с новим радњама: множењем и дељењем); а затим би дошао и трећи круг од 1 до 20. Концентрични метод рада при прелазу од првог на други и од другог на трећи круг бројева ваљало би марљиво одржавати.

Према ономе што је раније речено о једином засебном уџбенику за I разред у нас, не може ни бити говора о методу који је у њему употребљен. У Глигорићевом уџбенику употребљен је за I разред Хенчелов метод по Дитесовом предлогу. Од страних уџбеника које имам при руци вредно је обратити пажњу на ова три:

По Хенчеловом методу израђен је уџбеник за I разред немачких школа: *Rechenbuch von W. Steuer, Königl. Seminar-Oberlehrer, Heft I, 177. Auflage, Leipzig, 1912.* Израђен је по Штајеровој „*Methodik des Rechenunterrichts*“, за коју „*Pädagog. Zeitung*“ веле: „Штајерова Методика остаће вазда знатно обележје у историји рачунске наставе“.

По истом методу пажљиво је рађен и хрватски уџбеник: *Računica za I godište nižih pučkih škola, prigotovio Anton Cuvaj, 21. izdanje, Zagreb, 1913.* У наклади земаљске владе ова се рачуница као једини уџбеник употребљава у Хрватској, Славонији и Далмацији.

По Грубеовом методу пак рађен је уџбеник који је у Угарској „проглашен“ за основне школе, а има га и у српском четвртном издању: *Рачуница за народне школе, I, у Панчеву, накладом књижаре Браће Јовановића.*

Уџбеник за почетну рачунску наставу има да садржи само пробрано и систематски сређено *градиво*, које ће једним делом послужити наставницима у методској обради првих појмова, а другим делом користити ученицима за утврђивање тих појмова и за рачунска вежбања. Сам распоред градива обележава и правац рада у настави. Излишно је наводити питања којима би се наставник (методички спреман) служио у настави дијалогског облика, како је то чињено у неким нашим уџбеницима за II разред. А питања која би могла корисно послужити ради понављања и утврђивања онога што се наставом прешло, могу стајати на крају појединих одељака.

Поред досадањих општих напомена изложићу и детаљнији преглед саме наставе, према којој мора бити тачно распоређено и потребно јој градиво у уџбенику.

1. Почетна настава за *први круг бројева* (од 1 до 5) усмена је и без помоћи уџбеника, ма то било и у неподељеним школама. Појмови

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

о бројевима теку се најпоузданије бројењем *ствари* из најближе околине, а затим и куглицама на *рачунаљци*. Нарочита се пажња поклања тачном ученичком схватању величине бројева по *множини јединица* и *поређењем* сваког новог броја с претходним.

2. Прво писмено вежбање има да буде представа бројева *шачкама, цршмама, крстићима...* као прелазним средством к бројним знацима, при чему ученици на својим таблицама или у свескама пишу што и наставник на табли. Затим долази показивање и самих *бројних знакова* (цифара) и вежбање у читању и писању тих знакова. При томе се нарочито пази да ученици добро схвате разлику између саме ствари и бројнога знака.

3. Код броја 2 ученици треба да науче шта је *пар*, а код броја 4 *два пара*. Бројењем ствари и куглица на рачунаљци могу лако познати и *редне* бројеве: први, други... пети. Затим је потребно познавање ових разликовања и поређења: *десно* и *лево*, с погледом на ред којим се чита, *пише* и *броји*; *велико* и *мало* (веће и мање), с појимањем и поређењем бројева по *множини јединица*; *неједнако* и *једнако* — са појмом и знаком једнакости.

4. Пошто је добро утврђено разликовање бројева по *множини јединица*, прелази се на рачунске радње: *сабирање, растављање* и *одузимање*. За први круг бројева те се радње имају обрађивати посебице. Вежбањем у растављању броја на јединице и сабирке јаче се утврђује појимање самога сабирања и олакшава се боље схватање одузимања које затим долази. Код сваке од тих радња треба да претходи усмени рад с примерима из децевог живота, после чега долази рад на рачунаљци (или и с дрвцима), па најпосле писмено означавање радње пртама и бројним знацима. За писмени рад, којим се допуњује и утврђује знање стечено усменом наставом, треба уза сваку радњу имати потребно градиво за *вежбање*. У уџбенику ваља нарочито крупнијим цифрама обележити оне радње које сами наставници имају претходно да обрађују с ученицима најпре на рачунаљци, а затим и помоћу цифара на табли; док радње, намењене ученичком вежбању, могу бити означене ситнијим цифрама. Уза сваку радњу треба имати и по који од простијих и лако схватљивих *задаћака из живоша*; али они имају да послуже у главном усменом вежбању.

5. Пошто је рачунање у првом кругу бројева постало поуздана својина свих ученика, може доћи *употреба уџбеника*, која ће бити оправданија у неподељеним школама и с већим бројем ученика. Као што је већ раније поменуто, његовом се помоћи јаче утврђује знање стечено усменим и писменим радом, добива се више у времену за рад и уклања се неугодност од исписивања и преписивања појединих вежбања. Но његова употреба вазда има да дође тек после довољнога усменог и писменог рада.

6. При прелазу на *други круг бројева* (од 1 до 10) ваља имати на уму да све што је речено о усменом и писменом раду код првога круга,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

вреди неминовно и овде. Утврђујући појмове о бројевима у том кругу по множини јединица у њима, неће бити тешко (уз помоћ рачунаљке) бројити у њима и парове јединица, те дати појам о *парним* и *непарним* бројевима до 10.

7. Поређењем предмета из околине добива се прелаз ка познавању главних јединица за мерење. Тако : *дугачко* и *крашко* (дуже и краће) води појимању дужине и мерењу *мешром*; затим *тешко* и *лако* води појимању тежине и мерењу *килограмом*; поређењем ствари и судова у запремању више или мање места добива се појам о запремини и мерењу течности *лишром*; најпосле *скупо* и *јевтино* воде појму вредности и употреби *новца* (динар и 10 пара). Све те јединице, као и мерење помоћу њих, треба очигледно показати.

8. *Сабирање* и *одузимање* у овом кругу бројева требало би вршити *упоредо*, колико ради јаснијега схватања ове друге радње, толико и ради истицања хармонискога односа између њих.

9. Утврђујући појмове о *једанцу*, *двацу*, *трицу*... примерима из дечјега живота, прелази се на *множење* (као сабирање једнаких сабирака), а потом и на *делење* у потребној вези с множењем. Код све четири радње ваља нарочиту пажњу поклањати броју 10 као основици декаднога система, а код вежбања и задатака користити се и показаним мерама. Код множења ће бити врло корисно вежбање у *ростављању* броја на чинитеље, јер се тиме утврђује појимање саме те радње и помаже бољем схватању делења. Код делења се уводе ученици у појам о *деловима*, при чему се на стварима показују половине, трећине, четвртине и петине.

10. У *шрећем кругу бројева* (од 1 до 20) само се проширују досадањи појмови у познавању нових бројева и рачунању с њима. Код делења се прелазе и шестине, седмине, осмине, деветине и десетине; ту ученици упознају и десете делове мера: десиметар и десилитар. Вежбања у рачунању и примени на задатке из живота могу овде бити обилнија.

Напомињући да у рачунским радњама треба избегавати сваки поступак који води *механизму* и *меморисању*, навешћу о томе речи г. Д-р В. Бакића: „У свакој врсти рачунања развија се *мишљење* у ученика; зато се овде ништа не учи механички на памет, па ни таблице множења и делења, него се ове уче поступно логичним путем, застајући дуже код оних бројева који се растављају на чинитеље... За практичан је живот важно и *брзо* рачунање, али су за наставу важније *правилност* и *поузданост* у мишљењу.“

Потребно је казати мишљење и о *геометриској* настави и уџбенику за I разред.

Већ је било помена о краткоћи програма за Геометриске Облике, о немању никаквих упута ни уџбеника за почетну наставу, као и о из-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

бегавању самих наставника да је обрађују у I разреду. То избегавање не може имати оправдања. Пут којим се може доћи до апстрактних појмова о линијама, угловима и геометриским сликама, колико се прописаним програмом тражи, није ниуколико тежи од онога за увођење ученика у апстракције бројева и рачунских радња, кад се и на њих примени сличан метод посматрања предмета из околине.

Несумњиво је да се у распореду геометрискога градива за поједине разреде, као и у начину увођења у појмове о геометриским облицима, мора пажљиво избегавати све што би надмашало моћ ученичкога схватања. С тога се и овде настава по разредима има кретати у концентричним круговима који се у старијим разредима допуњују и проширују. А градиво, потребно за почетну наставу овога предмета, може се унети у уџбеник за почетну рачунску наставу, пошто му множина не запрема велики обим.

Програм за почетну наставу могао би бити овако обухваћен и распоређен:

1. Да би се добио појам о *правим* и *кривим линијама*, ваља поћи од ученичког појимања шта је *право* и *криво*, користећи се стварима из најближе околине (писаљка, прав и савијен прут, затегнут и олабављен конач, и т. д.). Затим се прелази на посматрање и разликовање *правих*, *кривих* и *кружних ивица* на стварима (на столу, табли, савијеном листу хартије, чаши, тањиру, обручу...) Казујући да се ивице зову и *линије*, долази се до разних облика које линије могу имати.

2. За појимање и разликовање положаја *правих линија* — *усправних*, *положених* и *косих* — полази се опет од ствари за које се и у обичном животу вели да су *усправне*, *положене* и *косо нагнуте*; а затим се прелази опет на ивице и показивање таквих ивица (*линија*) на предметима из околине.

3. За овим долази *цртање линија* почињући с повлачењем *правих* и *кривих црта* на табли слободном руком и упућујући ученике да и они то чине на својим таблицама или у свескама; затим се прелази и на *цртање усправних*, *положених* и *косих линија*. Ученицима се потом покаже и како се *праве линије* могу нацртати тачније помоћу ивица на лењиру. За *цртање кривих* и *кружних линија* узимају се у помоћ такође ивице на стварима (на новцу, чаши, колуту...), но без помоћи шестара с којим се ученици могу упознати у старијим разредима.

4. Посматрањем *правих ивица* (на стварима) које се или састају или не, долази се до појимања *углова* између ивица и до *паралелних линија*; затим се прелази и на *цртање њихово* слободном руком. Разликовање углова по величини оставити за III разред.

5. После тога лако се долази до појма о *шроуглу* и *чешвороуглу*. На листу хартије, на горњој површини стола, клупе, табле... ученици се упознају најпре с *четвороуглом* бројењем углова између ивица. Кад се лист хартије савије или пресече *косо* (дијагонално), добива се слика са

три угла — троугао. Ученици се вежбају у проналажењу троуглова и четвороуглова на стварима. Ивице (линије) које их склапају називају се *стране*. Цртање троуглова и четвороуглова повлачењем њихових страна слободном руком. Врсте троуглова и четвороуглова по странама и угловима треба оставити за II разред.

Толико и тако, мислим, може и треба да уђе у наставу за I разред.

Кад се геометријска настава правилно схвата и кад се она обрађује по захтевима методике, полазећи вазда од конкретног к апстрактноме и уклањајући што је излишно и непојамно за ступањ ученичкога развитка, онда упознавање ученика с геометријским облицима у почетној настави неће бити ни тешко ни некорисно.

СР. Ј. СТОЈКОВИЋ

О НАСТАВИ ПРИРОДНИХ НАУКА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

— ИЗВЕШТАЈ ПОДНЕТ Г. МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ —

Час ми је поднети Вам, Господине Министре, извештај о стању наставе природних наука у нашим средњим школама за последњу скраћену школску годину (фебруар-јуни 1920 год.) и о своме раду као инспектора.

Дужност инспектора наставе природних наука у средњим школама почео сам вршити месеца јануара ове године. Пошто сам, као Вапн изасланик на испиту зрелости у Другој Београдској Гимназији, свршио рад (21—31 јануара), одржао сам две конференције (7 и 11 фебруара) са наставницима природних наука у београдским средњим школама, и настојао сам те се Друга Београдска Гимназија снабдела свима потребним училима за физику, поглавито из ратнога плена. Тиме је, у овим тешким приликама наставним, када је највећи број школа остао без икаквих учила, створена могућност да наставници осталих београдских школа могу, у специјалној учионици поменути гимназије, држати својим ученицима предавања са експериментима.

Затим сам приступио посеђивању часова наставника природних наука у овдашњим средњим школама. — Одређен за Вашег изасланика на испиту зрелости у Нишкој гимназији и за преглед рада у средњим школама у Врањи, Лесковцу и Нишу, био сам и на часовима наставника природних наука у поменутих местима (5—23 јуна 1920). — Прегледао сам извештаје које су директори средњих школа, по свршеној школској години, поднели Министарству Просвете. — И на основу свега тога могу рећи ово што иде.

Настава природних наука у највећем броју школа није се могла успешно изводити, и то из више разлога:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

1. *Врло велики број ученика у појединим разредима.* У многим школама било је у појединим разредима и разредним одељењима много више ученика него што је Законом о средњим школама одређено. Максимални број ученика баш се зато и одређује што се успешно не може радити кад се пређе тај број. А он је далеко и далеко прелажен. Да наведем само неколико примера:

У III Београдској женској гимназији било је у II разр. 75 (на крају године 70), III раз. 2. од. 74 (70), VI разр. 55 (54), VII разр. 51 (49).

У II Београдској гимназији: V разр. 2. од. 63 (59), VI разр. 55 (50), VII разр. 52 (47).

У Битољској гимназији: V разр. 81 (59), VI разр. 59 (46), VII разр. 53 (47).

У Ваљевској гимназији: II разр. 1. од. 79 (76), III разр. 2. од. 77 (74).

У Крушевачкој гимназији: I разр. 6. од. 85 (76).

У Нишкој мушкој гимназији: VI разр. 73 (69), VII разр. 2. од. 54 (50).

У Скопској гимназији: III разр. 1. и 2. од. 78 и 79 (70 и 75), VII разр. 1. од. 55 (51), VIII разр. 1. и 2. од. 55 и 58 (52 и 55).

2. *Полудневна настава.* Она се, по невољи, морала изводити у школама у којима је било више разреда и разредних одељења него што има учионица. Нарочито зими извођење полудневне наставе и тешко је и штетно.

3. *Оскудица у наставницима.* Због оскудице у наставницима:

а) *Поједине природне науке нису никако ни предаване у:*

1. Битољској гимназији — ботаника (V р.), зоологија (VI р.) и геологија (VII р.).

2. Пиротској гимназији — ботаника (V р.), зоологија (VI р.), геологија (VII р.) и хемија (IV р.). У овој гимназији природне науке нису предаване ни претпрошле школске године.

3. Пожаревачкој гимназији — зоологија и ботаника у I и II разр., ботаника (V р.), зоологија (VI р.) и геологија (VII р.).

4. Прокупачкој гимназији — зоологија и ботаника (I и II р.), ботаника (V р.), зоологија (VI р.), физика (III р.) и хемија (IV р.).

5. Струмичкој гимназији — физика (III р.) и хемија (IV р.).

Од приватних гимназија: у Параћинској гимназији није предавана физика (III р.) и хемија (IV р.).

б) *Природне науке предавали су неспручни наставници у многим средњим школама.* Тако су предавали у:

1. Врањској гимназији — јестаственицу у I, II и VI разр. и физику у III разр. две учитељице основне школе, а у V разр. наставник географије.

2. Ђевђелијској гимназији — јестаственицу у I и II разр., физику (III р.) и хемију (IV р.) две учитељице вештине.

3. Јагодинској гимназији — јестаственицу у I и II разр. учитељ основне школе; физику (III р.) и хемију (IV р.) агроном.

4. Косовској Митровици — јестаственицу у I и II разр. привремени учитељ цртања; физику (III р.) судски писар.

5. Лозничкој гимназији — јестаственицу у I разр. учитељица основне школе; физику (III р.) и хемију (IV р.) учитељ вештине.

6. Нишкој гимназији — јестаственицу у I разр. 1 и 4 одељ. два учитеља основне школе.

7. Ново-Пазарској гимназији — јестаственицу у I и II р. нестручан наставник; хемију (IV р.) и ботанику (V р.) апотекар.

8. Охридској гимназији — јестаственицу у I разр. учитељ основне школе; јестаственицу у II, V (ботанику), VI (зоологију) и физику (III р.) окружни шумар; хемију (IV р.) апотекар.

9. Пиротској гимназији — јестаственицу у I разреду учитељ основне школе.

10. Плевљанској гимназији — јестаственицу у I разр. наставник веронауке, у II разр. наставник српског језика; хемију (IV р.) књиговођа С. Ф. Управе.

11. Пожаревачкој гимназији — физику (III р.) наставник немачког језика.

12. Призренској гимназији — јестаственицу у I разр. учитељ вештине; физику (III р.) и хемију (IV р.) хонорарни наставник, бивши учитељ.

13. Приштинској гимназији — јестаственицу у I и II р. и физику (III р.) хонорарни наставници.

14. Штипској гимназији — јестаственицу у I разр. учитељица женског рада.

15. Струмичкој гимназији — јестаственицу у I разр. учитељица женског рада.

16. Приватној Алексиначкој гимназији — јестаственицу у I разреду учитељ основне школе.

17. Приватној Ђупријској гимназији — јестаственицу у I, II, V (ботанику) и VI (зоологију) и физику (III р.) учитељ основне школе.

18. Приватној Параћинској гимназији — јестаственицу у I, II, V (ботанику) и VI (зоологију) наставник српског језика.

в) *Смањен је број часова за поједине природне науке.* Тако је предавана:

1. Јестаственица: у I разреду са 2 часа недељно (Битољ, Горњи Милановац, Крушевац, Куманово, Неготин, Ниш, Струмица и Штип), — у V разр. са 1 часом (Пећ), — у VI разр. са 2 часа (Београд — I мушка, Беране, Велес, Јогодина, Пећ, Чачак и Штип).

2. Физика: у III разреду са 2 часа недељно (Крагујевац — женска гимназија, Куманово, Пећ), — у VII разр. са 3 часа (Београд — I женска

и II мушка, Куманово, Пожаревац), — у VIII разр. са 2 часа (Ниш — мушка гимназија).

3. Хемија у IV разреду са 1 часом (Охрид) и са 2 часа (Пећ).

г.) *Поједини наставници били су преоптерећени часовима.* Законом о средњим школама допуштено је да наставници научних предмета могу држати 6 хонорарних часова, а наставници вештина 8 хонорарних часова недељно преко одређеног максимума, дакле 24, односно 28 часова. Прерата је мали број наставника имао овако повећан број часова. Али сада је, услед велике оскудице у наставницима, повећи број наставника научних предмета морао узети 19—24 часа недељно. Али и то није било довољно. И овај други максимални број недељних часова прелажен је, па се нео до невероватног броја 36: у Кумановској гимназији један наставник предавао је: јестаственицу у I, II, V и VI разр., хемију у IV разр., земљопис у I разр., француски језик у V и VI разр. и гимнастику. У приватним средњим школама ишло се и даље. У Параћинској гимназији директор, који је вршио дужност и разредног старишине у два разреда (I и II р.), имао је 33 часа недељно, предајући српски језик (I, III и IV р.), француски језик (II р.) и јестаственицу (I, II, V и VI р.). У Ђупријској гимназији један наставник предавао је математику у I—VI разр., хемију у IV р., француски језик у V и VI р. и стенографију у VI р., и имао је 38 часова недељно.

4. *Оскудица у училима.* Без учила нема успешне наставе. Највећи број наших средњих школа имао је, пре рата, учила за поједине предмете у довољној количини, а понеке школе имале су школске збирке које нису уступале збиркама учила у најкултурнијих народа. За време рата упропашћене су готово све школске збирке. И највећи број школа остао је без икаквих учила. Тако:

30 средњих школа нема никаквих учила за физику.

34 " " " " " " хемију.

36 " " " " " " ботанику.

23 " " " " " " зоологију.

37 " " " " " " минералологију и геологију.

Тако исто рђаво стоји и са училима за друге предмете. Немају учила: 16 средњих школа за географију, 38 — за историју, 27 — за математику, 33 — за цртање.

5. *Делимична оскудица у уџбеницима.* У понеким местима нису ученици имали довољан број уџбеника. Највећа оскудица свуда била је у уџбенику за зоологију у VI разреду, јер Зоологија Љуб. Давидовића, која је поодавно штампана као државно издање, није прештампавана, па је понестало. За антрополошки део употребљавала се Антропологија Милана Томића. Међутим уџбеника за остале предмете било је, јер су

сви, осим Зоологије за ниже разреде од Николе Ранојевића, приватна издања, па су се писци и издавачи постарали за прештампавање.

Услед наведених узрока у неким средњим школама *није могло бити пређено градиво из појединих природних наука*. Тако у:

1. Врањској гимназији: а) из ботанике у V разр. пређена је само општа ботаника, и то чисто морфолошки, а ботаника у II разр. није ни прелажена; — б) из зоологије пређен је само антрополошки део; — в) из физике само један део механике, све друго остало је непређено.

2. У Лесковачкој реалци: из физике у III разр. пређена је само механика тела.

3. У Нишкој мушкој гимназији: а) из ботанике у V разр. остале су непређене Gymnospermae и Cryptogamae; — б) из зоологије у VI разр. нису пређена кола: Arthropoda и Vertebrata; — в) из физике у III разр. остале су непређене партије: електрицитет и магнетизам, а исте партије нису пређене ни у VIII разр.

4. У Нишкој женској гимназији: а) из физике у III разр. пређен је само механички део; — б) из хемије није предавано о металима и органској хемији.

5. У Беранској гимназији: „није пређен програм из физике и хемије“.

Врло је вероватно да још у понеким школама нису пређене поједине партије из природних наука, јер највећи део директорских годишњих извештаја и не говори о непређеном и пређеном градиву.

У овој скраћеној школској години *екскурзије* су вршене само у мањем броју државних средњих школа.

1. Неготинска гимназија извршила је тродневну екскурзију (30-V до 1-VI) до манастира Вратне, са ученицима III—VI разр.

2. Нишка мушка гимназија извршила је дводневну геолошку екскурзију у Преконошку пећину, са ученицима VII разреда.

3. IV Београдска гимназија — више јестаственичких екскурзија. „Наставници су изводили, на пола дана или цео дан, ученике у околину града, зарад упознавања и прибирања биљака. У том циљу одвођени су ученици и у Ботаничку башту. Наставник геологије водио је ученике у Топчидерске и Раковичке мајдане.“

4. III Београдска женска гимназија — „Чињене су и неколике (јестаственичке екскурзије и јачало оно што се на часу предавало.“

5. II Београдска женска гимназија — извршена је геолошка екскурзија у Рипањ и друга у Каменицу, са ученицама VII р., и 3 ботаничке екскурзије у околини Београда.

6. Ваљевска гимназија — 3 ботаничке екскурзије са ученицима I и II разреда, у околину, и 2 геолошке екскурзије: једна једнодневна до Петнице, а друга полудневна у ближу околину.

7. Велико-Градишка гимназија — „Наставници природних наука чинили су са ученицима краће екскурзије у околини вароши“.
8. Врањска гимназија — „Излет до Собине, сви ученици и сви наставници, на цео дан, у циљу географско-јестаственичког проучавања“.
9. Пријепољска гимназија — „Вршене су само ботаничке екскурзије у непосредној околини Пријепоља и до манастира Милешева“.
10. Прилепска гимназија — ботаничка екскурзија у манастир Трескавац.
11. Смедеревска гимназија — „Вршене су у најближу околину ботаничке екскурзије“.

У понеким средњим школама *јестаственица* у I и II разреду није предавана по наставном плану, већ у I разреду, који је трајао годину дана, предавана је зоологија, а ботаника остављена за II разред идуће школске године. То је нарочито случај где су нестручни наставници предали јестаственицу, а за њих је предавање ботанике много теже. Овоме је у неколико узрок и то што данашњи привремени уџбеник за ботанику у нижим разредима није израђен према наставном плану, већ је израђен за предавање ботанике само у једном разреду целе школске године. Међутим ботаника се има предавати у летњим течајима I и II разреда, што је сасвим оправдано, јер се настава ботанике има изводити на самим живим биљкама.

Како да се уклоне узроци који ометају успешно извођење наставе, и шта да се уради за унапређење часставе природних наука у нашим средњим школама?

1) *Прекомеран број ученика* по појединим разредима и полудневна настава избећи ће се повећаним бројем наставника с једне стране и *подизањем нових школских зграда*. Нове школске зграде морају испунити све хигијенске услове. Поред других потребних локала у њима мора бити специјалних учионица за предавање природних наука, у потпуним средњим школама 3 такве учионице: једна за физику, једна за хемију и једна за јестаственицу; уз ове специјалне учионице треба да су собе за рад наставника и смештај школских збирака; треба да буде и нарочитих радионица за практичне радове самих ученика. Данас само мали број наших средњих школа има специјалну коју учионицу, и у таквим школама настава природних наука веома је олакшана.

Уз средње школе, нарочито у унутрашњости, треба засновати *школски ботанички врш*, који би давао жив материјал за учење, а у коме би било важнијих биљака којих нема у околини, а и неколико страних биљака. То није новина у нас. Такве су вртове имале поједине средње школе, и они су необично корисно послужили темељној настави

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ботанике. — Београдске средње школе послужиле би се Ботаничком банштом.

2) *Оскудица у наставницима* постојала је и пре рата. То је и био повод да се 1912 год. изменама у Закону о средњим школама уведе нов ред наставника — привремени предметни учитељи. Да би се добило што више добрих наставничких кандидата за научне предмете, Министарство Просвете прописало је 1912 год. „Правила о издавању помоћи студентима филозофског факултета на универзитету у Београду“ (ПБр. 1491 од 23 јануара 1912 год.). Наступили су ратови. И иначе недовољан број наставника смањио се, јер је велики, врло велики број средње-школских наставника положио своје животе за одбрану, славу и величину отаџбине или је пак подлегао за време рата. Како се сада број државних средњих школа повећао, а многе ниже средње школе претворене у више, то Министарство Просвете мора учинити све да се дође до довољног броја ваљаних стручних наставника. Понеки наставници средњих школа почели су одилазити у друге струке, где су боље плаћени. Данас супленат, који је, после свршене потпуне средње школе и положеног испита зрелости, студирао најмање четири године на универзитету и положио дипломски испит, има плату 1800 динара годишње, а учитељ или учитељица, који су свршили само нижу гимназију и учитељску школу, имају годишњу плату 2.400 динара, а уз то и станарину. Наставници средњих школа морају бити боље награђени.

Настави природних наука у нашим средњим школама треба поклонити нарочиту пажњу. А за извођење успешне наставе треба имати ваљане, спремне наставнике. Главни задатак нашег филозофског факултета мора да буде *спремање шаквих наставника*. Поред стручног знања, наставнички кандидати за физику и хемију морају знати да изводе све потребне експерименте према прописаном наставном програму; наставнички кандидати за јестаственицу морају знати да изводе све потребне анатомске и физиолошке радове, да справљају збирке, одређују природна тела и изводе екскурзије. Настава природних наука треба да буде очигледна. Да она буде и темељнија, ученици треба да врше сами извесне практичне радове.

Настава природних наука треба да се појача. Неким предметима, због њихове особите важности, треба дати више места; у данашњем наставном плану морају се учинити измене. Да би се пак настава природних наука олакшала и уједначила, потребно је да се пропишу детаљни програми и методска упутства за предавање природних наука.

Где и како да наставнички кандидати добију и практичну спрему за извођење успешне наставе природних наука? Најприродније је и најлакше да то буде на самом универзитету. Обуку не мора вршити сам универзитетски професор; то би могао радити и његов помоћник, а

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

под његовим надзором. То би могао радити и какав подобан наставник средње школе, добар методичар, а то би било и боље, јер би он уносио и методску обуку. Ствар је споразума с универзитетом када би се вршила ова техничка и методска обука наставничких кандидата, да ли у „природњачком семинару“, дакле за време студија, или пак после свршених студија у нарочитом курсу. Али без уверења о спремности за извођење свих потребних практичних радова из појединих природних наука не треба ниједан кандидат да уђе у школу као наставник. У садашњем груписању предмета на нашем Универзитету треба учинити измене. Министарство Просвете треба да пропише шта оно тражи од једног кандидата. Биће потребна измена група стручног професорског испита (чл. 116. Закона о средњим школама). Групе предмета које наставнички кандидат изабере за своје студије на универзитету морају бити такве да он у средњој школи може имати довољан број недељних часова.

Они садашњи наставници природних наука којима недостаје довољно извежбаности за извођење свију потребних практичних радова, имали би доћи на *феријалан курс*, који би се одржао у Београду за време великог школског одмора. На овом курсу одржала би се и предавања из методике природних наука, као и о новинама школским и научним. Том би се приликом обишле универзитетске збирке, институти и музеји, и београдске средње школе; а осим тога учинио би се излет у какву модерну и добро снабдевену школу ван Београда, и каква краћа или дужа екскурзија ради интересантнијих природних објеката, пољопривредних установа, прегледа важнијих фабрика. — Феријални курсеви држали би се и даље с времена на време. — Дотичним наставницима морале би се учинити све олакшице. Корист би била велика и за школу и за похађаче таквих курсева.

Наставницима природних наука треба давати *једногодишње одсуство ради одласка на страну*. Тамо би дотични наставници радили по програму који им даде Министарство Просвете, а они би били дужни да, по повратку, поднесу Министарству исцрпан извештај о своме раду за време бављења на страни. Давање одсуства вршило би се по извесном реду; првенствено право имали би агилнији наставници.

Ради унапређења наставе природних наука, Министарство Просвете требало би да с времена на време шаље и нарочита лица ради проучавања наставе у других културних народа.

3) *Наше средње школе треба што пре снабдеши училима*. Нешто је училиа добивено из ратнога плена и раздато појединим школама; нешто училиа ставиће нам на расположење неколико школа у Босни и Хрватској. Сада само Друга Београдска гимназија и Битољска гимназија имају довољно училиа за све предмете. За средње школе које немају никаквих

учила, треба још за школску 1920/1921 годину набавити најпотребнија учила, а збирке оних школа које имају понешто, допунити опет само најпотребнијим училима. Израђени су спискови најпотребнијих учила за све предмете који се имају набавити на страни, и ја сам Вам о томе поднео извештај, ставио суму потребну за то и предложио начин како да се та учила набаве. — Остала учила набављала би се постепено.

Музеј Српске Земље послао је ово дана нешто објеката којима располаже Зајечарској и Неготинској гимназији; он ће то, по могућности, и даље радити. — Г. Д-р Живојин Ђорђевић, редован професор универзитета, обећао је уступити за средње школе један део универзитетске зоолошке збирке. — Умољено је Министарство Шума и Руда да препоручи управама свију рудника да за средње школе пошаљу: типске примерке руда дотичних рудника, друге геолошке и минералолошке објекте из самог рудника и његове околине и мале примерке прерађене руде, ако се руда ту прерађује.

У Београду, где има 8 потпуних средњих школа, у недостатку учила за физику за све овдашње школе, помогло се на тај начин што је Друга Београдска гимназија снабдевена свима потребним училима за физику, те су се тиме користиле и остале београдске школе. Успело се да се последњих дана и Трећа Београдска гимназија, која такође има специјалну учионицу, снабде потребним училима за физику, те ће идуће школске године наставници оближњих гимназија моћи тамо држати предавања са експериментима. — Како у београдским средњим школама нема сада ниједног микроскопа, то је г. Д-р Недељко Кошанин, професор универзитета и управник ботаничке баште, ставио на расположење свима овдашњим средњим школама своје микроскопе и потребан материјал, и већ су при крају прошле школске године неки наставници водили своје ученике ради микроскопских демонстрација у Ботаничку Башту. — Наредно је: а) Битољској гимназији да нешто учила (означених поименце) уступи Охридској и Прилепској гимназији; б) Нишкој мушкој гимназији, да нешто учила (означених поименце) уступи Прокупачкој гимназији, и да се њеним училима служи и Нишка женска гимназија; в) Првој Крагујевачкој мушкој гимназији, да своја учила, у колико их има, стави на расположење и осталим тамошњим школама.

Расписом од 21 фебруара ове године СНБр. 2358 скренута је наставницима пажња на учила која могу сами или са ученицима прикупити, односно начинити. Постараћу се да се састави списак свих таквих објеката и уз то потребна упутства за извођење очигледне наставе баш са објектима које наставник може лако наћи, односно начинити.

Од средњих школа прибављени су извештаји о стању збирака учила, и сада се у Министарству има евиденција. Из тих извештаја види се да у понекој школи има нешто учила која су искварена. Један део од њих моћи ће се оправити и довести у исправно стање. У колико то не

могу учинити сами наставници, треба за такве оправке образовати радионицу и поверити је каквом добро у том послу версираном наставнику физике. Ту би се оправљали и апарати који се у току рада искваре. Оправке би могао вршити и механичар физичког института на овдашњем универзитету.

Списак учила за поједине предмете у средњим школама био је утврђен још 1884 године. Тај списак у неколико је застарео, а остао је и непотпун. Потребно је било да се израде нови спискови учила. Они су израђени и поднети Вам на одобрење, а уз то поднесен Вам је и списак лица која су их радила. Ви сте те спискове одобрили и они ће се ово дана отштампати и послати свима средњим школама са потребним упутством. — Према томе упутству неће се куповати учила која сами наставници и са ученицима могу прикупити или израдити; неће се са стране набављати учила која се у нас могу израдити. У оваква учила долазе на прво место пуњене животиње и обични шпиритусни препарати из наше фауне, па и скелети кичмењака. 27 априла поднео сам предлог да снабдевање средњих школа овим објектима узме на себе Музеј Српске Земље, где би се те ствари и израђивале, а за то се Музеју да стручан препаратор и потребан материјал. Ви сте усвојили овај предлог и наредили да се у буџет унесе предложена сума за рачунску 1920/21 годину. Истим актом скренуо сам пажњу Министарству да би се ови објекти могли израђивати и у Инвалидској Школи, у коју би се послао стручан препаратор, те поједине за то подобне инвалиде обучио овоме послу, а тиме би се помогло и школи и дотичним инвалидима, а новац остао у земљи. По овој ствари упућен је акт (СНБр. 5092 од 1 маја) Министарству за Социјалну Политику, које је предлог прихватило. Умолен је у исто време и г. д-р Живојин Ђорђевић, редован професор Университета и управник зоолошког института, да уступи за то свога препаратора и помогне у овоме раду.

4.) Уџбеници за природне науке не треба да буду државног издања. Треба оставити слободу за писање тих уџбеника. Треба само прописати нацрт по коме се имају израдити уџбеници, а извођење оставити писцу, и сваки, по оцени Главног Просветног Савета, добро израђени уџбеник, пустити у школу. Слободном утакмицом добиће се најбољи уџбеници.

5.) Министарство Просвете издало је већ наређење да се предмети који прошле школске године нису никако предавани, а не уче се по наставном плану у наредном разреду, имају предавати идуће школске године и градиво прећи у најкраћем обиму. У многим пак школама, и ако су предаване поједине природне науке, из њих нису пређене

повеће партије, негде ни $\frac{1}{2}$, па и $\frac{3}{4}$ градива, а ти се предмети неће предавати у наредним разредима (физика и хемија у нижим, а ботаника, зоологија и геологија у вишим разредима). За те случајеве није расписом поменути ништа предвиђено. Мислим да у свима таквим школама непређено градиво из дотичних природних наука треба прећи, ма и у најкраћем обиму, идуће школске године, не дајући из тога никакве оцене ученицима. Ово треба учинити тим пре што ће идућа школска година трајати годину дана. Како се може н. пр. оставити непређена органска хемија кад је за наставу ботанике у V разреду неопходно потребно знање извесних органских једињења?

б.) Екскурзијама се мора поклонити велика пажња. Нарочита комисија (г. г. Жив. Јуришић, Миленко Вукићевић, Никола Ранојевић, Емило Цветић, Вука Поповићева, Олга Гавриловићева и Душан Андрејевић, наставници београдских средњих школа) израдила је „Правила о екскурзијама у средњим и стручним школама“ и она ће Вам бити поднесена на одобрење. Извођење екскурзија биће наставницима олакшано према овим Правилима. — Настава природних наука има да се појача похађањем музеја и фабрика у местима где ових има.

На крају овога извештаја да напоменем да сам 31 јануара ове год. учинио предлог да инспектору наставе природних наука треба да стоји на расположењу књижница у којој би се налазили:

- а) Сви уџбеници за природне науке који се сада употребљавају у Србији и осталим областима нашега Краљевства.
- б) Најбољи уџбеници за природне науке на словенским и другим страним језицима културних народа.
- в) Методска дела за поједине природне науке.
- г) Научни и популарни часописи за природне науке.

Ова би књижница стајала на расположењу и наставницима средњих школа. — Засада од већег броја предложених часописа и књига добивени су само први бројеви три часописа и мали број књига.

У овоме извештају није говорено о средњим школама у Црној Гори, пошто је тамо био засебан инспекторат за средње школе.

21 августа 1920 год.,
у Београду.

Инспектор Министарства Просвете,
МИЛИВОЈЕ СИМИЋ

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

ГЕОГРАФИЈА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

А како ми стојимо у погледу географске наставе по средњим школама? Пре него што пређем на анализу најновијег Наставног Плана од 2 јануара ове године, који је објављен у „Службеним Новинама“ 3 фебруара, показаћу какво је место имала Географија у свима досадашњим наставним плановима почевши од 1873 године.

У Наставном Плану од 1873 год., по којем је било 188 недељних часова из научних предмета у свих 7 разреда гимназије, Географија је имала 12, и то по 3 часа у 4 нижа разреда. У прва три разреда предаван је Политички, а у четвртном Математички и Физички Земљопис.

У Наставном Плану од 1881 године Географија је у свему била заступљена као 1873 године, и ако су за остале предмете учињене измене. Од 190 недељних часова у 7 разреда на њу је долазило 12.

У Наставном Плану од 1888 године Географија је од 218 добила 13 недељних часова; у оном од 1898 године имала је 10 од 218 недељних часова осморазредне гимназије.

У свима тим наставним плановима Географија је била предмет нижег течаја. И тек у Наставном Плану од 1900 године, који је важио пуних 20 година, тако рећи до данас, Географија је, под притиском првих ђака г. Цвијићеве школе, уведена и у виши течај. У томе плану она је од 203 имала 11 недељних часова овако распоређених на поједине разреде:

У I р., 3 с. нед.: Основи Опште Географије и Кратак преглед свих делова света по државама.

У II р., 2 с. нед.: Орографија, хидрографија и политички опис Србије, Српских Земаља и Балканског Полуострва.

У III р., 2 с. нед.: Орографија, хидрографија и политички опис европских држава (без Балканског Полуострва).

У IV р., 2 с. нед.: Орографија, хидрографија и политички опис Азије, Африке, Америке и Аустралије; и понављање Политичког Земљописа Србије и Српских Земаља.

У V р., 1 с. нед.: Понављање Физичког Земљописа Србије, Српских Земаља и Балканског Полуострва и „Основи Физичке Географије“.

У VI р., 1 с. нед.: Понављање Физичког и Политичког Земљописа Европе и „Основи Математичке Географије“.

Остали су предмети имали овај број недељних часова: Математика 32, Српски Језик (са Старословенским, Теорија Књижевности) и Историја Српске Књижевности 30, Немачки Језик 26, Латински Језик 26, Грчки (или Француски — по избору) Језик 18, Општа и Српска Историја 18, Јеставеница 13, Веронаука 12 и Физика 10; најзад, Руски Језик 4 и Филозофска Проподевка 3. — Национални предмети били су, дакле, заступљени са 32 часа, и то: Српски Језик и Књижевност са 26, Српска Историја са 4, и Географија наших земаља само са 2 недељна часа за свих осам година гимназијског школовања.

Овакав распоред часова на поједине предмете јасно сведочи да је овај Наставни План рађен без икакве озбиљне студије и без потребног консултовања мишљења стручних школских радника; да његови творци нису умели правилно схватити задатак средње школе и важност појединих наставних предмета за образовање и васпитање ученика; и да им је у великој мери оскудевала педагошка спрема, па чак и наставничко искуство.

Отуда је наша средња школа, сасвим супротно захтевима и потребама времена, била пуних 20 година у знаку класичних језика и Математике; отуда су Географија и Јестаственица сведене на најмању могућу меру, у место да с матерњим језиком, националном књижевношћу и историјом, као и с модерним језицима, чине језгро средњешколске наставе; отуда је испред Географије стављена чак и Веронаука, којој — по моме мишљењу — није место међу обавезним предметима у гимназији; отуда је национална група врло слабо заступљена, јер на све њене предмете долази равно онолико часова колико на саму Математику и колико, без мало, има Латински Језик; отуда је изучавању наше народне Историје и националне Географије дато у целој гимназији свега 6 недељних часова, и ако се знало да наш народ има своју историјску прошлост од 12. векова, да он броји око 13 милиона душа и насељава земљиште од 300.000 км.²; отуда изложени Наставни План, у колико се односи на Географију, показује и научне и педагошке апсурдности. По њему се у IV разреду наређује понављање *Полиптичког*, а у V понављање *Физичког* Земљописа Србије и Српских Земаља, што доказује да онај који је то написао није имао појма о природи предмета и реду његових излагања. Јер поред тога што је учинио недопуштену педагошку грешку раздвојивши на две године учења оно што је нераздвојно и с научног и с практичног гледишта, он је још поставио и наopak ред излагања. — По овоме се плану, даље, три године узастопце тражи од наставника да с ученицима постигне оно што је, с обзиром на број недељних часова из Географије, као и на број ученика у разреду или разредном одељењу, неизводљиво и непостижно. Од наставника се тражи да у IV разреду, који просечно има 50—60 ученика у једном одељењу, пређе са два часа недељно: орографски, хидрографски и политички опис свију ваневропских континената; а уз то да понови Политички Земљопис Србије и Српских Земаља, који су ученици у II разреду гимназије учили и сасвим заборавили. У V пак и VI разреду од наставника се тражи оно што је апсурдно и замислити, па име у V разреду: да понови Физички Земљопис Србије и Српских Земаља и Балканског Полуострва, а уз то да пређе „Основе Физичке Географије“; у VI разреду: да понови орографски, хидрографски и политички Земљопис Европе, а уз то да пређе „Основе Математичке Географије“. Апсурдност овога захтева није потребно нарочито доказивати; она је очигледна кад се зна: да V, односно VI разред имају просечно по 50 ученика у једном разредном одељењу; да настава Географије има у њима по 1 час недељно или највише 35—36 часова годишње (пошто је толики број радних недеља у једној школској години); и да наставник за то време треба не само да пређе одређено градиво, него и да испита и правилно оцени све ученике.

Овај један недељни час из Географије представља наставни апсурд. Он — како је лепо рекао 1900 године професор (доцније Министар Просвете) г. Љубомир Давидовић — убија углед нашој средњој школи, јер странци судећи по успеху у томе предмету могу створити неповољан суд о нашој средњој школи уопште.

Дакле, изложени Наставни План, у колико се односи на Географију, није одговарао ни савременом задатку школе, ни наставној важности Географије, ни њеном национално-васпитном значају.

Ово последње наглашавам с тога што се код свију културних народа, чак и код оних који су потпуно извршили своје народно уједињење, обраћа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИВЛИОТЕКА

највећа пажња на изучавање сопствене домовине, па се чак до најмањих детаља излажу и колонијални поседи с обзиром на њихову економску и стратегијску важност. У свима средњим школама културне Европе Географија сопствене отаџбине изучава се и у нижем и у вишем течају. Само се код нас у Србији то увек сматра за непотребно и поред увиђања неопходне потребе да се настави у средњој школи да што је могуће више практично и национално обележје. Само се код нас у Србији то сваке године тражи на професорским зборовима, а стално се не извршава баш од самих професора који управљају нашом просветном политиком и граде наставне планове и програме. Само се код нас у Србији никако не сматра за потребно да се будући грађани, и то најинтелигентнији, чијем ће руковођењу временом бити поверена судбина наше отаџбине, упознају с физичком природом наших земаља, као и с материјалном и духовном културом нашег народа, јер оно што се у II разреду учи о домовини није довољно и брзо ишчезава из деџе меморије, пошто се за даљих 6 година гимназијског школовања никад више не понавља и не проширује. Само је код нас у Србији могуће да човек сврши све школе и добије највише положаје у друштву и држави, ма да бриљира непознавањем природних и привредних односа не само свију земаља нашег троименог народа, него, на још већу жалост, чак и наше уже отаџбине Србије. А и како ће имати потребних знања кад су наши просветни политичари дали већи број часова (3 недељно) изучавању Краснописа него Географији отаџбине, која је од 203 недељна часа добила само два, и, понављам, само два недељна часа у једноме (II) разреду за свих осам година школовања у гимназији. Јер је захтев да се Политички Земљопис наших земаља понови у IV, а Физички у V разреду, илузоран из напред поменутих разлога.

Али на страну све што је било, па да видимо како је данас; јер оно што је било рђаво досада није смело бити разлог да рђаво остане и одсада. Међутим, на жалост, баш је такав случај. У „Службеним Новинама“ од 3 фебруара 1920 године Министарство Просвете објавило је нов привремен Наставни План за средње школе за ученике који уче сваки разред пуну школску годину дана. Да прекине штетан провизоријум у настави, Министарство је продужило јо и штетнији провизоријум у Наставном Плану. И како се у нас провизорна стања обично дуже одржавају него редовна, настаје бојазан да ново-објављени Наставни План не постане сталан, или бар да не истраје док се не изврши унификација средњешколске наставе у целој Краљевини, јер је он срзао Географију тако ниско као никад до данас, те је ученици с правом могу сматрати не само као најспореднији, већ шта више као непотребан предмет.

Од интереса је упознати овај нови Наставни План (ја увек узимам план реалних гимназија), који јасно показују да је моја предња констатација тачна. Ево тог плана:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА
Српски Језик	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Математика	5	5	4	4	4	4	3	3	32
Француски Језик . .	—	4	4	4	4	4	3	3	26
Историја Општа и Народна	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Јестаственица	3	2	—	3	2	3	2	—	15
II живи језик	—	—	—	—	3	3	4	4	14
Латински Језик . . .	—	—	—	—	3	3	3	3	12
Веронаука	2	2	2	2	2	—	—	—	10
Физика	—	—	3	—	—	—	3	3	9
Географија	3	2	2	2	—	—	—	—	9
Осн. Држ. Уређења	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Хигијена	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8
Писање	2	1	—	—	—	—	—	—	3
Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Свега	26	27	26	26	27	26	28	27	213

Ако не узмем у обзир два ново-уведена предмета (које у осталом није имало смисла уводити као засебне катедре, јер се Хигијена даје изврсно предавати уз Антропологију у VI р., а Основи Државног Уређења уз Географију Отаџбине), онда изложени Наставни План јасно показује да је Географији дато последње место међу досадашњим обавезним наставним предметима, чему је узрок без сумње нехотично несхватање средњешколске омладине. Да је, по овоме плану, Географија последњи предмет, не показује само број часова — јер их толико исто има и Физика — већ и њихов распоред на разреде. Јер док је Физика била и остала предмет једног нижег (III) и двају највиших (VII и VIII) разреда; док је Веронаука не само и даље задржана као обавезан наставни предмет, него и спроведена кроз сва 4 разреда нижег и први (V) разред вишег течаја, дотле је Географија избачена и из она два виша (V и VI) разреда у којима је била како тако заступљена. По овоме Наставном Плану — који не може и не сме да остане — Географија се једина од 12 наведених гимназијских предмета предаје само у нижем гимназијском течају, док су сви остали заступљени или само у вишем или и у нижем и у вишем, као: Зоологија у I и V, Ботаника у II и VI, Физика у III, VII и VIII, Минералологија (с Хемијом) у IV и (с Геологијом) у VII разреду, и т. д.

Овим планом избачена је, дакле, из наших средњих школа Географија као наука, а остављен је у нижем течају само њен дескриптиван део, управо географска номенклатура. Избачена је наука која спада у најзанимљивије и најкорисније; наука без чијих се знања не да замислити ниједан образован човек. Оваквим Наставним Планом стварају се наставни парадокси, јер на основу њега, а у вези с наставним програмима, свршени гимназисти треба да знају на пр. све могуће црквене

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

књиге и свештеничке одежде, склоп старо-словенске граматике и латинске синтаксе, састав и множење биљних ћелијаца, број зуба у свију сисара, валенцију хемијских елемената, интерференцију светлости, биномно правило за позитивне целе експоненте, једначине кружних пресека у поларним координатама и т. д. — а не треба да разумеју и знају да протумаче најобичније ствари из научне Географије као: постанак и различну дужину дана и ноћи, постанак годишњих времена, мене месеचेва, одређивање положаја места на земљиној површини, распоред климе, улогу воде на Земљи, рад организама на њој, утицај природе на човека, дејство човечје на природу, и т. д. Овакав Наставни План лифероваће, дакле, из гимназија младиће који неће имати ни најпотребнијих знања о Земљи, предметима и појавама, бићима и животу на њој; младиће који ће личити на богате домаћине што немају ни појма о реду, раду и животу у својим сопственим кућама.

За жаљење је што се овај најновији Наставни План, који је иначе знатно бољи од свију претходних, толико огрешио о Географију, баш као да су му за углед служиле аустријске и мађарске гимназије, у којима је Географија имала $8\frac{1}{2}$ недељних часова у 4 нижа разреда! Но како овај план ступа у важност у ствари тек од почетка нове школске године, т. ј. од месеца септембра, има и времена и могућности да се поправи неправда учињена географској науци, као и грешка учињена у распореду предмета на разреде и часове према њиховом наставном и васпитном значају.

Могућност за поправку даје већи број часова Српског и Француског Језика и Математике него што то захтева потреба успешне наставе из тих предмета; затим, новоуведени предмети Хигијена и Основи Државног Уређења, којима, по мом мишљењу, није место као засебним наставним дисциплинама; и најзад, Веронаука.

Откако постоје гимназије у Србији, Српски Језик није имао више од 30 недељних часова, па се ниједан наставник није тужио на недовољност броја часова, нити је то сматрао као узрок неуспеха, где га је било. Вратимо Српски Језик на досадашњи максимум часова, па ћемо на њему добити 2 сата недељно. Сведимо Француски Језик од 26 на 22, Математику од 32 на 28 часова, јер је то сасвим довољан број часова за савлађивање француске конверсације, па чак и кореспонденције, као и за прелазак свега градива неопходно потребног за студирање математичких наука на Универзитету — па ћемо на тим предметима добити 8 недељних часова. Ако би се Хигијена изучавала уз Антропологију, а Основи Државног Уређења у Географији, онда бисмо и ту имали уштеду од 3 сата недељно. И најзад, ако је Веронаука још и у данашње време — када то нема више *raison d'être* — неприкосновена у нижем течају, уклонимо је бар из V разреда. На тај начин смањено би се укупан број школских часова за 15 недељно. И ако од њих национална Географија добије 3 (један у нижем течају и 2 у VIII разреду), а научна 4 (по 2 у V и VI разреду), ипак би ученичком одмору и здрављу остао у сваком разреду по 1 недељни час школског и бар три пут толико кућевног рада, и наше би средње школе боље одговориле своје правом (научном и васпитном) задатку.

Потребно је и интересантно да на овом месту учиним једну напомену и констатацију, а то је да се у свима нашим трговачким школама вредност Географије боље схвата и више цени него у средњим. Почевши

од најнижих (шегртских) и средњих (дво-тро- и четворо-разредних), па до највиших (Трговачки Течај за свршене средњешколске матуранте), Географија је спроведена кроза све њихове разреде и, сразмерно броју часова у гимназији, двапут је јаче заступљена и боље распоређена. И још нешто. Представници наше трговинске просвете, увиђајући да професорски кандидати који су пре факултета свршили средњу школу, немају потребних географско-економских знања о нашој отаџбини, без којих не сме бити ниједан факултетски образован човек, унели су у програм општег дела професорског испита и Географију земаља нашег троименог народа. —

Знајући све то, господа: Цветић, Маринковић, Милојевић и ја, налазимо да је потребно да наше Географско Друштво, као најпозваније за питања географске науке и наставе, учини са своје стране све што је могуће да се Географији — не само у новом, сталном, него и у садашњем, привременом Наставном Плану средњих школа — да оно место које јој из наведених разлога припада, и које има код других народа старије културе него што је наша. Ми смо на својим састанцима претресли сва изложена питања; сем тога питање о наставним програмима из Географије за сваки разред и одсек посебице; и најзад, питање о томе шта треба урадити па да се географска настава у свима школама наше Краљевине изводи једнообразно и методски.

Оставивши за сад на страну питање о наставним програмима, чији састав захтева много пажње и времена, ми смо, у погледу питања о месту Географије у Наставном Плану средњих школа, као и о методској и једнообразној настави, дошли у сагласности до ових закључака:

1.) Да, у интересу вишег општег образовања, моралног и националног васпитања омладине, Географију треба спровести као наставни предмет кроз све разреде средњих школа без обзира на њихову бифуркацију, пошто она има у себи довољно елемената и за хуманистично и за реално образовање. Разуме се да у разним одсецима мора бити диференцирања у наставним програмима, које ваља удесити да буду у сагласности са циљем наставе дотичног одсека.

2.) Да наставу Географије у гимназији треба поделити на два концентрична круга и изучавати је у два течаја: у нижем од I—IV, и у вишем од V—VIII разреда. У нижем треба прећи преглед општих географских знања и кратак географско-привредни опис свију континентата по појединим државама и земљама; а у вишим, научно изложити општу (Математичку, Физичку и Антропо-)Географију и посебна географско-економска знања о појединим континентима и земљама, с објашњењима узрочних веза и односа међу физичким облицима и појавама; као и међу њима с једне, а привредним и културним стањем земаља и народа с друге стране.

3.) Да се изучавање отаџбине и земаља насељених нашим троименим народом ван граница уједињене нам Краљевине стави и у нижи и у виши течај.

4.) Да се, као наставни апсурд, избаци настава од I недељног часа.

5.) Да се настава Географије да онолико часова колико је неопходно потребно за савлађивање њенога градива, тако да оно постане умна тековина ученика, т. ј. да јој се да онолико часова колико је дато Општој и Народној Историји, чији је значај у погледу општег образовања и националног васпитања једнак са географским, али чија је важност за практичан циљ школе и живота знатно мања од географске. У

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

осталом, нема тога који може тврдити да је важније и корисније знати историјску прошлост народа и држава него садашњост Земље и живота на њој.

6.) Да се ради успеха у настави катедра Географије у средњим школама даје само стручно спремним наставницима. Ако оваквих нема, онда онима који су уз свој предмет полагали Географију на професорском испиту или је бар студирали на Универзитету. Само у крајњем случају дати је нестручним наставницима, али ни тада не делили је међу више њих, него је поверити једноме или највише двојци (ако је виша гимназија).

7.) Да се ради олакшања наставе све средње школе снабду потребним географским наставним средствима и да Министарство Просвете учини одмах све што је потребно да наше школе добију у најкраћем времену зидне карте и атласе на нашем језику.

8.) Да се ради извођења једнообразне географске наставе у свима средњим школама установи нарочити, стручан и чисто инструктиван, надзор од стране Министарства Просвете, но с тим да тај надзор врше стручни географи, а не они инспектори којима је Географија споредан предмет или који се у опште не баве и нису бавили Географијом. Ово с тога што ниједан наставник који је стручан у своме предмету не може бити стручњак и у Географији, пошто су све науке данас обилно развијене и разрађене.

9.) Да се из чисто националних разлога, који данас морају имати прву реч у нашем целокупном животу, избаце одмах из свију школа географски уџбеници у којима је још задржана стара политичка подела Европе. Пре свију они у којима се о нашим новим областима говори као о саставним деловима пропале аустро-угарске монархије. Јер је боље привремено оставити школе и ученике без икаква уџбеника о отаџбини него досадашњим уџбеницима продужавати живот мртвом непријатељу и доводити омладину у недоумицу: да ли живи у ослобођеној домовини или је још роб аустријски и мађарски.

10.) Из истих разлога, да се привремено уведе Географија земаља нашег троименог народа са 2 недељна часа у IV и VIII р. почевши од месеца септембра о. г. (1920), како ниједан ђак не би изишао из ниже, нити свршио вишу гимназију, без најпотребнијих географско - економских знања о нашој отаџбини.

11.) Да се у нов привремени Наставни План од 3 фебруара 1920 унесу одмах измене у корист Географије, и то: да се у II разреду 1 недељни час дода настави изучавања отаџбине; да се у V разреду оба часа Веронауке, а у VI један сат Француског Језика и 1 Математике даду изучавању научне (Математичке, Физичке и Антропо-)Географије; и најзад, да се у VIII разреду оба часа Основа Државног Уређења уступе Географији земаља нашег троименог народа, с тим да то буде засебан предмет и на испиту зрелости, и да се у њему обрати нарочита пажња на уређење државе.

12.) Да се наставно градиво из Географије у новом, сталном Наставном Плану овако распореди на разреде и часове:

- у I р.: Општа Географија и кратак физички и политички преглед континената и земаља нашег (српско-хрватско-словеначког) народа..... са 3 нед. часа
- II р.: Физичка, економска и политичка Географија ваневропских континената..... " 2 " "

III р.: Физичка, економска и политичка Географија Европе (без наших земаља)		са	2	нед.	часа
IV р.: Физичка, економска и политичка Географија земаља Срба, Хрвата и Словенаца претежно дескриптивно, с истраживањем природних лепота, историјских и културних знаменитости	"	3	"	"	"
V р.: Општа (Математичка, Физичка и Антропо-) Географија	"	2	"	"	"
VI р.: (	"	2	"	"	"
VII р.: Главне привредне светске силе	"	2	"	"	"
VIII р.: Земље Срба, Хрвата и Словенаца и суседне им државе, с нарочитим обзиром на привредно и културно стање, и државно уређење	"	2	"	"	"
<hr/> Свега 18 нед. час.					

13.) Да у комисију за израду елабората за нов законски предлог о средњим школама, а специјално за израду Наставног Плана и наставних програма, уђе и један стручан географ као представник средњешколских наставника Географије и Географског Друштва. Нов Наставни План и нови програми треба да даду новог живота нашој средњој школи, те је с тога потребно да их граде не изабраници Министарства Просвете, него представници свију предмета који се предају у гимназији.

14.) Да се сразмеран број места (чланова редовних и ванредних) у Главном Просветном Савету, који постоји као саветодавно тело при Министарству Просвете, да стручним географима - професорима од оних које кандидује Географско Друштво.

15.) Да испитивачи Географије (чланови и заменици у комисији за полагање професорског испита) буду стручни географи, које ће Министарству Просвете кандидовати Географско Друштво. Тако исто да се у предмете општег дела професорског испита поред народне историје уврсти и Географија земаља нашег шроименог народа.

16.) Да се подејствује код Професорског Друштва, које представља удружење културних, а не политичких радника, да у његовој управи буду заступљени представници свију наука које се уче у разним школама, па и Географије.

17.) Да се у нашем Географском Друштву установи „Секција за географску наставу“, чији би задатак био: да прати развитак и стање географске наставе по разним школама у свима културним земљама; да предузима потребне мере да наше школе не изостану у том погледу иза школа осталих просвећених народа; и да чини потребне представке и ставља на расположење потребан материјал о нашем народу и отаџбини писцима географских уџбеника у европским и ваневропским земљама, како би стран свет путем школе добио тачна обавештења о нама, а не да потребна знања — као досада — добива из списка према нама непријатељски расположених аутора.

У смислу тих закључака, ми подносимо представку Географском Друштву, с молбом да по свима њима донесе свој суд. Потом, да оно што усвоји упути као свој предлог Министарству Просвете и Професорском Друштву, и настоји да се то, као корисно за школу и наставу, као и за наше националне интересе, у свему усвоји. О последњој пак тачки, да само Друштво донесе потребну одлуку.

Саслушавши ово предавање, Географско Друштво је потпуно усвојило све наведене закључке и још на истој седници установило „Секцију за географску наставу“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Нарочити изасланици предали су лично Господину Министру Просвете друштвену представку у смислу предњих закључака. Господин Министар им је том приликом обећао да ће са своје стране учинити да Географија у Наставном Плану средњих школа добије оно место које јој припада по важности за опште образовање и морално-национално васпитање средњешколске омладине. Нарочито пак истакао је потребу да се изучавање Географије земаља Срба, Хрвата и Словенаца уведе и у VIII разред гимназија и реалака.

Међутим Одељење Министарства Просвете за Средњу Наставу, коме је овај предмет дат у рад — пошто је једино оно надлежно за доношење одлука по наведеним закључцима Географског Друштва — упутило је одмах друштвену представку Комисији за израду законског елабората о средњим школама у нашој отаџбини. Тиме је одложено на неодређено време решење важних и хитних питања која се тичу не само школског рада и успеха у настави, него и целокупног тона васпитања гимназијске омладине.

Последњих дана, т. ј. пред сам почетак ове (1920/21) школске године, Одељење за Средњу Наставу учинило је ипак нешто за географску наставу у гимназијама, а на име: додало је један час недељно Географији Отаџбине у II и увело је Општу Географију са 2 часа недељно у V разред.

Т. РАДИВОЈЕВИЋ

ХРОНИКА

ПРОФЕСОРСКА СКУПШТИНА

Од 5 до 8 октобра ове године држате су седнице XXVI Збора Професорског Друштва. Професорски скуп од ове године имао је изузетну важност. Он је био последњи Збор Српског Професорског Друштва, и у исто време, уз суделовање делегата професорских друштава из осталих крајева наше земље, проглашен је за први конгрес уједињеног Југословенског Професорског Друштва. И доиста, најважнији и најзначајнији посао који је ове године извршен био је прокламовање јединства свих Професорских Друштава у Југославији. Према томе, Југословенско Професорско Друштво представљено је својом Централном Управом у Београду, која спроводи општу акцију Професорског Друштва, и заступа опште наставничке интересе. Остала професорска друштва остају и даље да функционишу као друштвене секције. Таквих секција има у Љубљани, Загребу, Сарајеву, Сплиту, Београду, и т. д. Један део хрватских професора моментано су се уздржали да приступе у уједињену организацију. Ми нарочито наглашујемо да повод њиховој тренутној резервисаности никако није неодобравање самога принципа јединства. У томе погледу се у југословенским професорским редовима не би могао наћи ниједан пример који би био против јединствене акције. У случају неких загре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

бачких колега више се ради о питању форме у којој се то јединство имало спровести. Међу њима је била једна струја која је заступала гледиште да покрајинским друштвима која већ постоје треба да се обезбеди већа аутономија него што је то било предвиђено пројектованим статутом. Њихово гледиште је подложно дискусији, али ми нарочито хоћемо да истакнемо да се њихово становиште ни у коме случају не сме национално сумњичити. Шта више, ми смо уверени да идући професорски конгрес, који ће се одржати у Загребу, неће затећи ниједног југословенског професора изван наше организације.

• Али осим тога што је ове године најзад приведено у дело уједињење професорских друштава — питање које се пуну годину повлачило у „Одбору за израду пројекта Статута“, и што је свакако највећим делом плод отвореног и радикалног југословенства последње Управе Српског Професорског Друштва — поред тога најзначајнијег догађаја, овогодишња професорска скупштина представљала је импозантну манифестацију многоструких опште социјалних, и затим и чисто школских погледа. Као и прошле године, тако је и ове године била јасно обележена граница између две струје: млађе и старије, напредније и конзервативније. И као и прошле године, диференција погледа је нарочито била велика у питању материјалног стања наставника, и у питању наставничког социјалног положаја уопште. И као и прошле године, тако је и ове године млађа група била несумњиво јаче, енергичније и идејније заступана. Као и прошле године, тако су се и ове године млађи сасвим спонтано нашли, не тражећи се, и сасвим спонтано груписали, не организујући се. И као и прошле године, тако је и ове године пуна морална победа била на њиховој страни. Један низ резолуција којима се предвиђају мере за поправку наставничког друштвеног положаја у сваком погледу, и које су све биле поднесене делом од старе управе, „управе напредних“, делом од учесника самога Збора, свих из групе млађих — изгласане су великом већином. Новој, Централној Управи, обележен је пут којим ће ићи. Тај пут свакако много више скреће на лево него што би било по вољи теоретичарима конзервативне групе. По нашем уверењу, то је велика добит за Професорско Друштво.

МИЛАН В. БОГДАНОВИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИЛОЗИ

ЈЕДАН ЧЛАНАК О ДОСИТЕЈУ ОБРАДОВИЋУ ИЗ 1819 ГОДИНЕ

„Новине Србске“, число 86, за 1819 годину, имају у своме „Додатку“, под насловом „Смесице животописне“, чланак о Доситеју Обрадовићу,

који је преведен из „Gemeinnützig und erheitender Hauskalender für das Oesterreichische Kaisertum“, за 1820 годину. На каже се ко је писац чланка; али је чланак интересантан и као појава и по својој садржини.

Као појава, он је интересантан по томе што Доситеја, за живота, а нарочито после доласка у Карађорђеву Србију, Аустрија није волела. У актима бечких архива он се сматра за врло сумњива и опасна човека и назива се погрдним именима. Кад је 1809 године Јоаким Вујић био допао затвора у Земуну, јер је био оптужен код Високославне Генерал-Команде да „потајна сабеседованија или корешподенције“ води са „отечества и императора непријатељима [то јест са Србијом]“, испитивали су га, између осталог, и о томе: да ли познаје „неког Доситеја Обрадовича“, и кад га је познао и где.¹⁾ Чланак пак о Доситеју, у горе поменутоме Календару за 1820 годину, врло је топао и пун симпатија за Доситеја.

По садржини је интересантан, јер садржи некоје податке о Доситеју који су, и ако их треба проверити, врло важни. На име, ту се тврди да је Доситеј „седамдесет и једну годину живио“, што би значило да је рођен 1739 или 1740 године. Познато је, међутим, да се не зна тачно година рођења Доситејева, већ се узима да је рођен 1742 или 1743 године. Исто је тако овде забележено да је Доситеј умро „9. априла (или 28 марта по старом)“. Међутим код нас се за смрт његову вели да је била „крајем марта, 26 или 28“.²⁾ Даље, у чланку се казује како је „у књижевним Јенајским [ваљда јенским (од *Јена*)] новинама писато за грчког неког философа Доситеја да је у првој десетини 19. века, у Београду, училишта по немачком начину, устројио; то нико други није но наш славенски филозоф Димитриј Обрадовић...“ Требало би потражити те „Књижевне јенајске новине“ и видети да у њима нема каквих непознатих података о Доситеју. И тако даље.

Чланак из „Додатка“ у „Новинама Србским“, о коме је реч, гласи:

ДОСИТЕЈ (ДИМИТРИЈ) ОБРАДОВИЋ

У Вијени у Штраусовој печатњи изишао је за 1820. годину календар под именом Gemeinnützig und erheitender Hauskalender für das Oesterreichische Kaisertum (Обштеполезни и развеселителни домашњи календар за австријско царство). Садржаније његово подробно овде ставити не допушта нам простор листа нашег. Но то можемо уверити да је садржаније његово многозанимателно, и да ће се слабо календара наћи, у ком су толике ствари списане, као у овом домашњем календару. Измеђ осталих струка посвећено је више листова и описанију живота паметодостојних мужава австријскога царства. Тако је измеђ владатеља Максимилијан Први, измеђ војника кнез де Лин, од учених државника Зоненфеле, од бранитеља отечества Марцелин Ортнер, од свирача Терезија Парадиска, а од учених мужава наш Доситеј Обрадовић описан. Ево како речи тог описанија самог гласе:

¹⁾ Ј. Вујич, Животописаније, Карлштадт, 1833, стр. 360.

²⁾ Ј. Скерлић, Дела Доситеја Обрадовића, Београд, 1911, стр. XIX.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Учени.

Обрадовић, васпитатељ синова¹⁾ Црног Георгија.

Чудно је подобије, које критическо око испитатеља повести измеђ судба паметодостојног овог Србљина и судбина, које су некад славног оног Митског мудраца Анахарсиса, најискренијег пријатеља Солоновог, постигле. Готово из истих причина, из којих је и Анахарсис ишао, подигао се Обрадовић из крила земљака својих и прошао је свет у накрст, да би разне обичаје и завичаје, који измеђ смртних на земљи царствују, познао. И тиме је име другог, србског Анахарсиса праведно заслужио. Обрадовић је прошао разне земље: Грчку, Албанију, Италију, Немачку, Француску и Енглеску и научио је језик сваке земље, кроз коју је пролазио; а читао је и класическе списатеље сваког народа, код кога је пребивао и после двадесетогодишњег путовања вратио се, као Анахарсис, благом сабрана искуства красно снабдевен, к добрим својим, но јошт на ниском степену ображенија стајавшим, земљацима и трудио се неограниченим усилванијем и њих усавршити и срећнима учинити ображенијем. Велика је цељ била, коју је пред очима имао, и једини благородни, духом најчистије љубави к отечеству одушевљени, труд, да је савршено докучи.

Обрадовић је безпрекословно врло славан и у књижевном свету врло почитајем муж. У књижевним Јенајским новинама писато за грчкога неког философа Доситеја, да је у првој десетини 19. века у Београду училишта по немачком начину устројио; то нико други није но наш славенски философ Димитриј Обрадовић, који је књижевницима, под именом манастирским Доситеја, више познат, и у последњем месту свога пребивања добрим духом у своју стихију постављен, да уређењем разних училишних заведенија о просвећенију свог народа ради. — Но и јесу велике заслуге биле, које је Обрадовић као списатељ у ображенију рода свога заслужио. Он стоји на врху првих народних списатеља у Србаља, ни један није њему ни у слави ни у заслуги раван. Он је писао србским наречијем, које је славенскоме ближе од русијског, и то за то, да би га, као што сам каже, сви синови и кћери од Црне Горе до Смедерева и Баната разумели²⁾.

Свом описанију живота предпослао је Обрадовић врло важно, и шaljивим уметцима гди гди искићено, писмо које је пријатељу свом и земљаку Харалампију из Липска писао и које наш високи образ о славноме томе мудрољубцу поставља. Из њега дознајемо са свим и ред, за који је писао, и причине и обрану његовог новосрбског писања, а при том и чудне његове судбине, како се у времена, кад је цар Јосиф II скиптар владенија у австријским државама држао, од магле тамног калуђеризма ослободио и к светлости славе своје попео, која му је, као најпросвећенијем мужу, у среди рода пристојала.

Многа су затрудњенија, многе тегобе и многе бриге Обрадовићу у путовању његовом на путу биле и опет је он дејателни свој живот врло далеко дотерао. Седамдесет и једну годину живио је, и отишао је с благородном савешћу да је стазу земног свог живота добро прошао

¹⁾ Преводилац овде прави напомену: „Сина, а не синова“.

²⁾ Ово су речи из Доситејева писма Харалампију од 13 априла 1783 год. и текстуално гласе: „Моја ће књига (Совјешти здраваго разума) написана бити чисто србски, како год и ово писмо, да је могу разумети сви српски синови и кћери од Црне Горе до Смедерева и до Банаша“ (Дела Доситеја Обрадовића, Београд, 1911, стр. 4).

9 априла (или 28 марта по старом) с овог света. Славни архимандрит шишатовачки у Срему, Мушички, саставио је смрти његовој оду српским језиком, са свим по духу старих и по старој алкајској мери, под именом: „Сени Доситеја Обрадовића“. — О да би сваки од добрих његових земљака, на гробу његовом, оне речи рекао, које је у реченом оном писму желео да му земљаци његови на гробу његовом рекну: „Како ћу красно за сав труд мој бит' награђен кад ми некад земљак који, на мом зеленилом покривеном гробу рекне: Овде његове србске кости леже, Он је род свој љубио. Спомеа његов трајаће на веки!“¹⁾ Да на веки ће Обрадовић у памети добрих својих земљака живити.

Тако гласе речи календара оног.

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

НАУЧНИ ПРЕГЛЕД

НАЈНОВИЈИ РАДОВИ Ј. ЦВИЈИЋА

О

АНТРОПОГЕОГРАФИЈИ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА И ПСИХИЧКИМ ОСОБИНАМА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.²⁾

По позиву пок. Пола Видала дела Блаша, учитеља данашњих француских географа, и Луја Лиара, подректора Париске Академије, Г. Цвијић је скоро четири семестра, од јануара 1917 до јула 1918, излагао на парискком Универзитету резултате својих студија о Антропогеографији Балканског Полуострва. Дело наведено у примедби представља скуп тих предавања. Поједине главе његове биле су раније објављене у француским, италијанским и америчким часописима. На основу факата, закључака и погледа које поменуто дело садржи, овде ће се покушати да се изнесе опште схватање Г. Цвијића о Антропогеографији и да се саопште најглавнији резултати.

Прва књига ове Антропогеографије Балканског Полуострва носи наслов „Географска средина и човек“ (страна 9—260).

Г. Цвијић уводи у Антропогеографију излагањем оних геоморфолошких особина које су од утицаја на саобраћајне везе балканских зе-

¹⁾ И ове су речи из Доситејева писма Харлазицију и гласе: „Мени ће преко мере плаћено бити кад когод од мога рода рекне, кад падамно зелена трава нарасти: „Овде лежу његове српске кости! Он је љубио свој род! Вечна му памет!“ (Ibidem, 6.).

²⁾ Jovan Cvijić, professeur à l'Université de Belgrade, Agrégé à l'Université de Paris: La Péninsule Balkanique. Géographie Humaine. Librairie Armand Colin, 103, B-d S-t Michel, Paris, 8e, VIII + 532. Prix 17 frs.

— —: Mouvements métanastasiques dans la Péninsule Balkanique. Le Monde Slave, Juin 1917, Paris.

— —: Zones de civilisation dans la Péninsule Balkanique. Le Monde Slave, Juin 1918.

— —: L'unité ethnique et nationale des Yougoslaves. Scientia 1918, Milano.

— —: Geographical distribution of the Balkan Peoples. Geographical Review, may 1918, New York.

— —: Zones of civilisation of the Balkan Peninsula. Geographical Review, June 1918.

маља са околним крајевима. Ту прво долазе евроазиске особине полуострвске. Преко Белог Мора Балканско Полуострво везано је за предњу Азију и Египат, и преко поменутог мора примило је оно цивилизације ових области. Под овим источним утицајима на острвима и обалама беломорским развиле су се преисториске цивилизације (јегејска и микенска), класична (јелинска) и средње-вековна (византијска). Али је Балканско Полуострво и на осталој периферији отворено спољашњим утицајима. Тако је северни део полуострвски (онај који лежи источно од карпатско-балканског лука) изложен утицајима из јужне Русије, а северни део полуострвски на Западу од поменутог лука у везама је са средишном и западном Европом. Најзад, преко Јадранског и Јонског Мора Балканско Полуострво саобраћа са свима средоземним областима.

Другим геоморфолошким особинама олакшане су саобраћајне везе између појединих крајева балканских. Ове се везе држе уздужних удолина, превоја и долина. Најважније су уздужне удолине којима воде путеви: моравско-марички, моравско-вардарски, босански и епирски. Између маричког басена и Дунава путеви иду балканским превојима, између динарског приморја и унутрашњости динарским превојима, а између арбанског приморја и унутрашњости речним долинама. Али, с друге стране, Балканско Полуострво има и таквих особина које отежавају саобраћај између појединих његових крајева. Тако динарски венци одвајају Јадранско, а пиндски Јонско море од унутрашњости; велику препреку чини родопски масив, који дели источни део полуострвски од моравско-вардарске удолине. Ови планински крајеви имали су у прошлости значајну етнографску улогу: у њих се испред инвазија повлачило староседелачко становништво и у њима очувало своје одлике. Даље се Балканско Полуострво карактерише „јупама“, тектонским или речним басенима, у којима се становништво у неколико различно развијало.

После излагања о распрострањењу климатских појасева, распрострањењу растреситог материјала (који лежи на површини земље) и о распрострањењу вегетацијских зона, прелази се на други део, где се изближе одређују „географске области“ Балканског Полуострва. При овом одређивању климатске и вегетацијске особине мање су значајне од морфолошких. Један део полуострва означава се као јегејски, и у њему се издвајају јелинска област и трачко-македонско приморје, везано за труп полуострва. Остали део полуострвски представља копнени труп. Источни део овог трупа јесте балканска област, која се састоји из доњо-дунавске висоравни и маричког басена. Средишни део полуострвског трупа поклапа се са моравско-вардарском облашћу, коју чине Шумадија, Рашка и Македонија. Западни део трупа обухвата динарску и пиндску област; прва се дели на Планину, Загору и Приморје.

Док су у ова два дела изнесене оне географске особине које су од утицаја на антропогеографске и етнографске појаве, у трећем делу

излажу се извесне друштвене појаве које су претрпеле утицаје горњих географских прилика, и које су, са своје стране, јако утицале на антропогеографске и етнографске прилике. Те су друштвене појаве: ток историјских догађаја, распоред цивилизација и кретање народа.

Најглавнији историјски догађаји на Балканском Полуострву особито зависе, најпре, од оних географских особина којима су одређене везе полуострва са околним земљама, и затим од оних особина којима су одређене везе између појединих области самог полуострва. Тако, Римљани су дошли са динарског приморја попречним путевима, Словени и Бугари продрли су са Севера, а Турци преко Мореуза; сви ови народи раширили су се преко полуострва уздужним путевима. Као при овим најважнијим етничким променама, географски утицаји виде се исто тако и при најважнијим политичким догађајима. Бугарска држава образовала се на доњо-дунавској висоравни, ширила се преко балканских превоја у марички басен и тежила ка Цариграду. Рашка, која се образовала у источним динарским крајевима, тежила је да заузме моравско-вардарску долину. Културни развитак Срба и Бугара јавио се из додира са византијском цивилизацијом, а код Срба и из додира са западно-европском цивилизацијом. Овај је развитак био прекинут поменутом турском инвазијом, која је у времену од 15 до 19 века дала Балканском Полуострву више азијски изглед. Кад је Турска почела опадати, Аустрију је привлачила моравско-вардарска долина и Солун, а Русију Мореузи и Цариград. У 19. веку између балканских држава избила је распра око моравско-вардарске долине, која је од животног значаја за Србију, док је економски живот Бугарске упућен другим путем. По својој положају Србија је спречавала продирање средишне Европе ка Солуну и Цариграду.

Оне географске особине којима су одређене везе полуострва са околним земљама одредиле су и распрострањење културних појасева на Балканском Полуострву. А ови су појаси, после историјских догађаја, други социални фактор значајан за антропогеографске и етнографске прилике. По материјалним и духовним одликама на Балканском Полуострву се издвајају: византијски културни појас, појас западне културе и област патријархалног режима. Овоме се још морају додати турско-источњачки утицаји. У западној култури разликују се утицаји средоземних цивилизација, који се шире са обала у унутрашњост, и утицаји средње-европске цивилизације, који продиру са Севера уздужним путевима.

Трећи социални фактор, значајан антропогеографски и етнографски, јесу метанастазичка кретања. Тим су термином назване миграције балканског становништва, које су се вршиле за све време турске управе, и које су обухватале или неколико породица или хиљадама исељеника.

У динарским и средишним областима имају три главне метанастазичке струје. Динарска струја носила је исељенике из Херцеговине и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Црне Горе у Србију, у Босну (и даље преко Саве у Славонију и Хрватску) и у Далмацију. Косовска струја полазила је из области између Скадра и Копаоника и ишла у моравску Србију. Вардарска струја кретала се из Македоније на Север дуж вардарско-моравског пута. Ове две струје, косовска и вардарска, на Северу су прелазиле Дунав и допирале у Банат и Бачку.

У источном делу полуострва балкански становници („Балканџије“) силазе на једној страни на доњо-дунавску висораван, а на другој страни у басен Марице.

Арбанско-епирски крајеви имају четири миграционе струје: мали-сорску, дукађинску, шкумбијску и тосканску.

Јегејска област одликује се миграцијама Грка трговаца, који се разилазе по свем средоземном приморју, и миграцијама мухаџира, који долазе са Севера, из балканских земаља ослобођених турске власти.

У динарским и средишним областима најглавнији узроци миграција јесу историјски: има миграција изазваних великом турском инвазијом са Југа, има миграција услед установе јаничарства, услед свирепог угушивања побуна, услед аустро-турских ратова, услед насиља крџалијских хорди и услед српских ратова за независност. Незнатније су миграције изазване разним економским узроцима. Ту долазе: слажење планинаца у равницу, миграције услед рђавих жетви и гладних година, услед чифчијског система и услед печалбе и аргатовања.

Пошто су овако изложени фактори који утичу на антропогеографске и етнографске појаве — и то у прва два одељка географски а у трећем социални — у четвртном одељку под насловом „Главна етнографска и социолошка факта“ проучавају се саме антропогеографске и етнографске појаве. Ту се најпре разматрају распрострањење и границе појединих балканских народа. У другом одељку говори се о разним облицима у својини земљишта и о преображајима тих облика. У истом одељку проучавају се кретања свих балканских сточара, која се издвајају у десцендентна и асцендентна. Међу „начинима живота“ разликују се два: приморски и копнени начин. Услед географске средине и услед утицаја разних цивилизација и вера, ова два начина показују значајне разлике у погледу занимања и исхране. Следећи одељци посвећени су студији насеља. Положаји градова одређени су оним географским особинама од којих зависе везе полуострва са околним земљама и везе између појединих области самог полуострва. Овим се објашњава положај градова на обалама морским, на уздужним и попречним путевима и на великим рекама (Сави и Дунаву). Мањи градови представљају локалне економске центре, станице караванског саобраћаја или центре вашара. На типовима градова виде се, међутим, утицаји социалног реда, утицаји разних цивилизација. Тако постоји средоземни тип градова (са варијететима: далматинским, арбанским и грчким), турско-византијски (или прави бал-

кански) тип, и у патријархалној зони тип градова у којима се опајају утицаји западне културе.

Села, напротив, у своме положају зависе једино од морфолошких прилика: извесне групе села локализоване су за извесне морфолошке објекте. Код типова села виде се не само утицаји географски, већ и утицаји појединих цивилизација и утицаји облика у својини земљишта. На Балканском Полуострву постоје разбијена села са старовлашким типом, са шумадијским и мачванским типом (који су се развили из старовлашког), са карсним типом (који је такође у почетку био разбијен) и са ибарским типом. Међу збијеним селима издвајају се: тимочки тип, читлучки тип, грчко-средоземни и турско-источњачки. Исто тако је и кућа са својим типовима зависна не само од географске средине већ и од разних цивилизација. На Балканском Полуострву постоје: динарска (дрвена) кућа, модерна кућа (у северној Босни и моравској Србији), карсно-средоземна (камена) кућа, моравско-вардарска (земљана) кућа, грчко-средоземна кућа, турско-источњачка кућа, кула и чифчијска кућа.

Са одељком о социалном и психичком диференцовању којим се завршује прва књига, прелази се предметима друге књиге. У овом завршном одељку испитује се балканско друштво за време турске управе, нова друштва међу балканским исељеницима ван полуострва, пословања градова на полуострву и образовање демократских друштава у ослобођеним балканским државама.

*

Друга књига носи наслов „Духовне особине Јужних Словена“ (страна 261—520).

Истичући како географска средина утиче посредно или непосредно на духовне особине људи, Г. Цвијић сматра као важан задатак Антропогеографије да утврди духовне особине становништва у различним областима, и да покаже на првом месту географске, а затим историјске, етничке и социалне узроке тих особина.

При испитивању духовних особина Г. Цвијић се служи непосредним посматрањем, нарочито методом „етно-психичких профила“, т. ј. посматрањем становништва дуж одређеног правца. Друга врста непосредног посматрања јесте посматрање становништва у „области-матици“ и становништва истог порекла које је из ове „области-матице“ одсељено у другу област. Духовне особине могу се извести и посредним посматрањем, т. ј. на основу народних умотворина и на основу историјског проучавања умних и уметничких творевина и политичких и верских установа.

Расматрање о духовним особинама Јужних Словена Г. Цвијић почиње констатовањем етничког јединства између Србо-Хрвата, Словенаца и Бугара. Ово се јединство огледа прво у говорима, а затим у обичајима и народним схватањима. Али се по својим основним духовним особинама

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Србо-Хрвати са Словенцима издвајају од Бугара. Прелаз између прве (или западне) и друге (или источне) јужно-словенске групе врши се преко пространих области. Искер и развође између Искра и Марице одваја источну јужно-словенску групу (која има друкчије психичке и антрополошке особине) од западне јужно-словенске групе.

Међу Јужним Словенима разликују се четири психичка типа: динарски, средишни, балкански и панонски.

Динарски психички тип распрострањен је у динарској области и у околне земље раширио се миграцијама. Динарци су на првом месту живог духа. Они се поводе за својом маштом, за својим одушевљењем или срџбом, и у своме раду руководе се поглавито моралним обзирима. Поред овог идеализма, друга црта њиховог карактера јесте традиционализам. Остале опште особине динарског психичког типа јесу ове: узајамна наклоност, оданост прецима, свесност (у националном смислу), јунаштво, емоционалност и значајне умне способности. На неким од ових особина јасно се виде утицаји географске средине и утицаји друштвеног и економског уређења.

У пространој области динарског психичког типа Г. Цвијић издваја неколико психичких варијетета.

Први такав варијетет јесте шумадијски. Он се одликује великом активношћу, извесном уздржљивошћу и смислом за стварност. Друге су особине шумадијске: друштвеност, озбиљност, демократизам, вера у будућност и оданост народном идеалу, и широка и објективна интелигенција. Током 19. века у Шумадији се географска средина знатно изменила. Услед овога се становништво изједначило и друштвена средина преобразила. А ови социјални појави утицали су на стварање помених особина.

Други варијетет динарског типа јесте ерски, у коме се издвајају неколике психичке групе. Прва група, Старовласи, одликује се спорашћу у речима и покретима, живим духом, и извесним лукавством у коме је некад дубоке мудрости. Код друге групе, код динарских племена, после излагања о њиховом развићу и уређењу, износе се њихове нарочите особине: цењење народног идеала и јуначког имена. У трећој групи, међу Личанима, за време турске епохе развиле су се особине хајдука. Аустријска војна управа у њих је успела развити династичку душу, док је новије развиће донело собом свестан национализам.

Трећи варијетет динарског типа, босански, одликује се тиме што се врло чврсто држи онога што сматра праведним.

Код четвртог, исламског варијетета, поред преисламских трагова виде се и утицаји исламства. Код поисламљеног племства динарска осетљивост и понос развиле су се у гордост и жестину. Код поисламљених сељака динарска племенитост понекад је безгранична. Сем ових динарских особина, код исламског варијетета виде се и трагови турско-источ-

њачке цивилизације и изванредан губитак духовне равнотеже. Ново развиће исламског варијетета иде у смислу национализма.

Пети психички варијетет динарског типа, јадрански, дели се у две групе. Прва, загорска група, одликује се јужном живошћу духа и ерским хумором. Пошто је Загора била област хајдука и ускока, то се у овој групи ценила физичка снага и храброст. Од загорске групе у неколико се издвајају Бокели, код којих су се најбоље одржали динарски обичаји. Друга група јадранског варијетета, приморска, има нарочите особине живости и гипкости. У овој групи код Дубровчана су се развиле неке од најбољих динарских врлина.

Други психички тип јужно-словенски јесте средишни. Он обухвата становништво на простору од Косова до развођа између Искра и Марице и од Ниша до Солуна. Овај се тип одликује старим словенским и старим балканским особинама. Сем тога, под утицајем насилне турске управе овде су се најјаче развиле особине раје: тежња чифчија да свој рад подесе према жељама својих господара и подражавање самим господарима. Средишни тип још се одликује реализмом, уздржљивошћу и способношћу за прилагођавање и усавршавање.

Услед стапања Словена и Аромуна, у средишњем типу јавиле су се нарочите емотивне и моралне особине. Овде има људи слободних, духовитих и предузимљивих, а градско становништво показује извесну мешавину од уздржљивости и чулности. Сем ових стапања, и занимања и промене занимања утицали су на психичке особине. Даље, словенска маса овог типа за време дуге турске владавине изгубила је народну свест; као трагови ове свести заостала су српска средње-вековна предања. Најновије развиће македонских Словена изазвано је спољашњим утицајима.

Као у динарском, и у средишњем типу могу се издвојити неколико психичких варијетета. Косовско-метохијски варијетет има обичаје оног становништва из Шумадије и Подриња које је у овим областима живело пре досељавања Динараца. Западно-македонски варијетет одликује се старим словенским обичајима. Моравско-вардарски варијетет показује црте старе српске цивилизације. Шопски (торлачки) варијетет има особине раје, а често духовне живости и склоности за шалу. Последњи, јужно-македонски варијетет, са старом словенском основом, био је под утицајем разних цивилизација: византијске, турско-источњачке и грчко-левантинске.

У западно-македонском варијетету проучене су до појединости неке психичке групе. Тако је проучена битољско-прилепска група и улога Прилепа, као отаџбине Маркове. Другу групу чине Мавровци, који су предузимљиви, отворени, гостољубиви, побожни и одани своме родном крају. Трећу групу представљају Мијаци, који се поносе својим именом, који су по изгледу мирни и од којих су многи показали активности и интелигенције. Од моравско-вардарског варијетета проучена је група

Мораваца, који имају национална осећања као Косовци, а поред тога и реалистичке црте у карактеру.

Трећи психички тип код јужних Словена јесте балкански. Он обухвата становништво доњо-дунавске висоравни, маричког басена и оних долина у Родопима и Пирину које су отворене према Белом Мору. Од осталих јужно-словенских типова овај се тип издваја тиме што показује велики број монголоидних индивидуа и што нема задруга ни слава. У прошлости, са Словенима балканског типа стапале су се разне туранске групе: прво Бугари, затим Пачењези и Кумани, и најзад Турци.

Балкански психички тип показује четири варијетета. Први је доњо-дунавски. Средње-горски варијетет по неким својим особинама приближује се динарском типу. Код румелијско-трачког варијетета јасни су грчки утицаји. Последњи је варијетет помачки или варијетет поисламљених Бугара.

Кад се посматра развиће психичких особина овог типа у току историје, онда се види да су се пре турске инвазије код Бугара јављале личности јаке воље, док је маса остајала инертна. За време турске владавине име „Бугари“ било је изгубило свој национални смисао и њиме су се означавале чифчије свуда у областима чифчијског економског система. Основна црта у бугарском карактеру јесте егоизам, који понекад иде до грамзивости и који има као последице завист и мржњу. Сем тога Бугари цене само снагу и не воле шалу; за њих је она „српска работа“. Новије духовне покрете код Бугара изазвали су борба против грчке цркве, отпочета 1870 год., и руски пројекат о сан-стефанској Бугарској, који је бугарска држава узела за свој програм.

Четврти психички тип код јужних Словена, панонски, обухвата становништво панонске равнице и једног дела Источних Алпа.

Опште особине овог типа у многоме су јасне из историјских догађаја. Тако панонски Срби имају основе балканске цивилизације, и били су под утицајем идеја из средишне и западне Европе. Становништво у Славонији и даље на Западу има такође патријархалних балканских особина. За духовне особине овог становништва од значаја је то што оно скоро није ни било под турском управом, већ се развијало без прекида у цивилизацији. И средњовековни дух аустријске државе утицао је на њихове особине.

Панонски психички тип показује три варијетета: славонски, сремско-банатски и словеначки. Становништво славонског варијетета изашло је из патријархалног режима, али се још није потпуно прилагодило модерном животу. Становништво сремско-банатског варијетета одликује се страсним карактером и жарким родољубљем. Словеначки варијетет има две групе: хрватско-словеначку групу око Загреба и у Загорју и чисто словеначку групу. Племство прве, загорске групе имало је скоро динарске особине осетљивости и одушевљења, а сељаци исте групе имају неке шумадијске психичке црте; али су ови сељаци и искључиви, често

неповерљиви, послушни и јако одани вери. У словеначкој групи, услед француске окупације, услед хрватског буђења и услед економског напредовања особито се развила народна свест. Идеја о југословенском јединству продрла је чак и у сељачку масу словеначку. Услед суседства са Немцима код Словенаца су се развили вредноћа, истрајност и смисао за организацију.

БОРИВОЈЕ Ж. МИЛОЈЕВИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Das höhere Schulwesen Frankreichs von D-r Georg Gloege, Oberlehrer an der königlichen Elisabethschule zu Berlin. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1913.

Већа осмина, стр. VII и 113. Цена 3 марке.

Глеге је био немачки лектор на једном провинцијском универзитету француском осам месеца; осим тога је више пута био у Француској. Што износи у својој књизи, вели да се оснива на личном искуству, које је задобио дружећи се с учитељима велике и средње школе, походећи лицеј града у коме је живео и непрекидно методски посматрајући наставу тога лицеја.

Приказујући наставу француску, он воли да је пореди с немачком и да истакне немачке предности. Није слеп за напредак француски, али кроз читаву књигу избија уверење да је Немачка напреднија. У својој завршној речи вели да из францускога средњег школства Немци, одн. Пруси, *уопиште* мало могу научити, у *појединостима* много. То треба ваљада да значи да су Немци у принципима савладали потпуно, или бар боље од Француза, педагогију средњошколску, и да се могу послужити само појединим искуствима до којих су Французи дошли у раду на средњој школи. Вреди ли онај исказ само за данас? У прошлости знамо да су Немци и у теорији много научили од Француза, али и у садашњости имају Французи доста одличних педагога, које и највећи немачки педагози с признањем спомињу и обраћају пажњу своје публике на њих. Нарочито је у последње доба размах педагогијски у Француској врло велики. Међутим Глеге као да га не познаје, и дела која наводи готово су сва практична и нешто ранијега датума.

Сасвим је природно да је оно истакнуто уверење које унеколико прати и омаловажавање францускога рада, изазвало отпор у Француза. Одлични професор немачкога језика у париском лицеју Бифон, Рудил, ватрени присталица директнога метода (он заиста са својим уче-

ницима чита Вилхелма Тела и објашњава га без и једне француске речи), написао је опору оцену на ово Глегеово дело. Он пориче Глегеу компетенцију да пише о француским средњим школама, тврди да он не познаје толико француске школе да би о њима могао свој суд изрећи, да не познаје чак ни француски језик колико је потребно. Да су овакви прекори оправдани, не бисмо могли рећи, јер добар познавалац ствари и добар посматрач може се и малим искуством користити, а Глеге је имао заиста доста времена на расположењу. Али се чини да се Глеге ограничавао само на оно што је непосредно видео, да је више Schulmeister него педагог и социолог, да средњу школу француску није посматрао са свом оном позадином која је потребна да би се о једној сложеној социјалној појави могао изрећи тачан суд. Али ако је *уопште* његов суд о француској средњој школи и промашен, у *појединостима* заиста има опазака које су тачне. То у осталом није ни било тешко приметити, јер француски средњошколски учитељи с великом стручном спремом спајају обично веома малу методску. Традиције су у њих врло јаке, и што су у настави живих језика напредни (може се слободно рећи да се с директним методом и претерује), то је може бити и с тога што за ту наставу немају традиција. Методска несувременост у настави (и то не само средњошколској) види се у њих и на многим уџбеницима. Сувремени напредак у француској педагошкој науци још није дошао и до школе, до праксе. Као доказ за то могу нам послужити и јучерашње речи Жила Пајо-а. Он вели у својој књизи „Интелектуални рад и воља“ (в. стр. 149—150 српскога превода): „Сваки пут кад уђем у један разред и чујем како учитељ, објашњавајући неку латинску реченицу, тражи и нађе прави израз и потврди правило неко, ја сам љут, јер ученици треба да нађу правила, да траже по граматизи, да нађу реч која тачно изражава мисао. Наставник који притиче у помоћ пре него је потребно, за даје државни удар, и намеће републици младих умова свој неплодан деспотизам“.

М. Ш.

КРОЗ СТРАНЕ ЛИСТОВЕ

Порука учитељима

У I свесци „Општег ^{ТРИ}ручника основне наставе“ (Manuel général de l' instruction primaire) за ову школску годину, Р. Поенкаре, доскорашњи Председник Француске Републике, пошто је одао признање учитељима на њиховом патриотском држању за време рата, упућује им овакву поруку за њихов рад у новом времену:

„Ево их сада где су се вратили, с истом простотом, своје мирољубивом занимању и где им је стављено у дужност да бдију, у победи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

носној Француској, над душама будућих поколења. Они су се уздигли сами собом на висину ове величанствене одговорности. Ми можемо бити сигурни да ће они бити бодри руковаоци наше очевине националних врлина и да ће, под њиховим надзором, деца која држе у својим малим рукама судбину земље постати достојни наших великих покојника. Ја нећу да истражујем, у овоме тренутку, какви треба да буду сутра основни принципи нове наставе. Можда је чак и сувише рано да се са сигурношћу издвоје лекције које ће, у јавној настави, без сумње изићи из страшних догађаја чији смо били гледаоци. Али је већ сада очигледно да ће у земљи која је својим хероизмом уливала дивљење свету и која је, у очима свих народа, била заставник људскога права, васпитање сачувати одблесак истина које су сви грађани познали при бојној светлости. [Није могуће, на пример, да она света слога, чију је потребу Француска осетила пред непријатељем, не остави неког трага у настави. Деца ће научити довољно брзо сама собом шта ће их моћи раздвојити у животу. Докле год буду седела, једно поред другог, на школским клупама, учитељ ће им уливати, пре свега, осећања сагласности и братства. Он ће им показати, мање теоријским правилима но успоменом на скорашње догађаје, да је национална солидарност једна жива стварност. Он неће више имати да тражи, у далеких историјама, слике моралне величине или дела оданости заједници. Он ће имати само да испитује свој властити живот и да пусти своје сећање да говори. У ономе што је видео, у ономе што је чуо, у ономе што је сам урадио, он ће наћи грађе за лепше приче него ли у свима легендама старог доба,

„Та патриотска слога која се испољила, у часовима опасности, у толико узвишених подвига, учитељ зна боље него ико како се она доводи у сагласност с љубављу спрам човечанства. Он је констатовао својим личним искуством да је најбољи начин, за свакога од нас, да служимо своје ближње, служити најпре Француској, и да све оно што ојачава Француску користи цивилизацији. Нису само интереси Француске били у питању у последњем рату. Да смо ми били побеђени, правда би била побеђена с нама. Да смо ми били покорени, слобода би била угушена и људски дух би потпао у ропство...

Немачка школа

Анри Пирен, професор на Университету у Гану, у Белгији, заробљен за време рата, сакупио је, у једној малој немачкој вароши у којој је дуго боравио, занимљиве опаске о духу којим је прожета основна настава у Немачкој. Ми резимујемо овде један велики одломак његових бележака, објављених недавно у париској „Смотри два света“ (Revue des Deux-Mondes), под насловом „Успомене из ропства у Немачкој“.

Модерну Немачку карактерише чудна оскудица јавног духа. То се објашњава делом дугим вековима апсолутизма кроз које је она прошла;

али то је такође, и нарочито, *резултат педагошког рада*. Ако је настава раширена у овој земљи више но у ма којој другој, ако је похођење школе већ одавно ушло у нарави, ако су у разредима дисциплина и хигиена изврсне, та педагогија којом се Немачка толико поноси води рачуна о детету само да би му се наметнула, не остављајући му никакву спонтаност, „обележавајући га својом методом као што машина за ковање новца обележава новце својим жигом“.

Идеал немачког учитеља није да образује своје ученике за њих саме, већ за државу: зато се он не ограничава да култивише њихову интелигенцију; он жели да је се докопа. „Од свог уласка у школу, немачко дете дознаје да је његова земља прва у свету, његова влада најбоља влада, његова историја најславнија међу свима историјама.“ После тога не треба се чудити држању немачких социалиста. Оно се објашњава сасвим природно систематским извитоперивањем духа које је школа наметала целој нацији. И ако су протестовали противу ауторитативног духа наставе, они су му били потчињени као и остали. И довољно је карактеристично да је једна од првих мера револуционарне владе, новембра 1918, била повлачење свих историјских уџбеника који су се употребљавали у основној настави, будући су они уливали мржњу спрам других народа и љубав за рат.

Та настава има у осталом и један други недостатак: она обучава само дисциплини и не образује карактер. Највећа врлина је послушност. Али нека дође каква криза као рат, и онда се види мало по мало како опада дисциплина и поштовање уредаба. Снисходљивост спрам власти се губи, стега која се тако дуго подносила постаје тешка, и људи је се ослобођавају. У јесен 1918 видело се добро да је лепи ред којим је Немачка била тако горда био пре наредба које је се дуго придржавало но морална обавеза драговољно примљена.

Нови задаци школе

Из једног, богатог идејама чланка швајцарског педагога Пјера Бове-а, публикованог у женевском часопису „Посредник између васпитача“ (*L'Intermédiaire des éducateurs*):

Идеја која се издваја из многобројних реформи предложених од почетка овога века, јесте констатација да дете није једино *реципивно*, већ да је такође и нарочито *активно*, и да се његово васпитање састоји не само у томе да се напуни његов дух корисним знањима, већ и да се да његовој активности правац и моћ које треба желети.

Лекција се не састоји више у томе да се изнесе једна мисао тако да утисак који прими дечји дух буде што је могуће трајнији. Она има за циљ да подстакне активност, активности дечје, да би се, вежбањем, оне усавршиле. Свака лекција треба да буде одговор на једно питање, и *треба одмах да наведе дете да само себи постави проблем*,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

То ново схватање наставе примораће нас да усвојимо многобројне реформе.

Школски намештај, чувена научна школска клупа, симболише, материалише дух једне школе „у којој дете треба да је што је могуће више непомично, да би боље прибележило у свом памћењу или у својим свескама што пада са наставникове катедре“. Разред активне школе изгледаће као радионица, као лабораторија.

Школска књига је данас требник који садржава квинтесенцију знања које треба апсорбовати. Сасвим друкчија ће бити књига сутрашњице: у радионици која представља разред, она ће бити једно од великих оруђа за рад. Пре него изводи које треба свако да учи, то ће бити консултативна дела у којима ће се налазити документи, извори, упуту. Очеvidно, то је један род који треба тек створити.

Програми школе у којој се предаје садрже све што није допуштено детету да не зна. Што се тиче активне школе, ту се ради мање на томе да се ученик научи, него на томе да се научи да учи, да се научи да ради, и према томе наставници се неће устручавати да проберу историјска, географска или научна знања која ће покренути активност духа, да проучавају само једну књигу једног писца, једну земљу у једном континенту, и т. д.

Из свега тога проистиче потреба да се схвати и оствари друкчије спремање наставника. Сутрашња учитељска школа требаће најпре да упозна учитеља са дечјом психологијом; она ће требати уз то да подстакне и самог њега на спонтану радљивост руку и духа, да га одржи живог и окретног усред проблема које треба решити, уместо да га укочи у већ створеним наукама.

Замор и злостава духа

„Школа чуварица“ (*L' Ecole gardienne*), белгијски часопис за наставу по Фребеловој методи, доноси под горњим насловом један занимљив чланак с овим идејама.

Замор проузрокује прерана култура, која тежи да створи мала „чуда“ од деце, било пренагленошћу у настави, било претоваривањем програма.

Шта бива од жира кад га поверимо земљи? Из њега најпре изађе једна танана и нежна стабљика која се развија полако и уздиже се мало по мало до раста „краља шума“. Ако покушамо да негујемо жир у стакленој башти, стабљика остаје танушна, ижцигља и изјалови се. Ето какво је дејство преране културе.

Зар лептир, „пре но што се заодене својом сјајном хаљином“, није био једно за другим јаје, гусеница и чаура? Зар ружа, пре но што се расцветала, није била пупољак? Разбите чауру, инсект угине; размакните круничне листиће пре зрелости, ружа увене. Пренагљеност у свима областима је злокобна: *помажимо, али не присиљавајмо природу.*

Прерана, пренагљена, интензивна култура угушује интелигенцију, сасушује срце, поткопава тело. „Она ствара „чуда“ од седам година и глупаке од двадесет година.“

Злостава је тако исто честа и бар толико исто опасна као и замор. Њена најобичнија форма састоји се у *неумесној култури памћења*, каткад такође и у навици да се дете пушта да резонује о свему, да говори о свему, без икаквога разбора.

Код детета, памћење се развија далеко пре но резонување. Отуда оно осећа праву милину да се служи том способношћу која му прибавља лаке успехе и не изискује трајну пажњу. Опасност је што се оно учи да се задовољава речима које понавља по реду и *које не разуме*. Туђи производи од којих оно ствара своје једино богатство не скривају сиротињу неплоднога земљишта које претрпавају.

То је једна велика опасност коју треба избећи. *Ако је памћење драгоцено помоћно средство за интелигенцију, треба се чувати да се човек не ослони једино на њ.*

Три рђава поступка у васпитању

Из „Фрибуршког педагошког билтена“ (Bulletin pédagogique de Fribourg):

1) *Лажна обећања*, обећања која родитељи чине детету, и која се никад не извршују.

Колико сте пута чули какву мајку где каже детету: „Ајд’, не плачи, па ћу ти купити једну лепу хаљину... Дај то твоме малом брату, ја ћу теби дати после нешто много лепше... Иди брзо изврши ту поруку; кад се вратиш ићи ћемо у шетњу...“

И хиљаду других сличних обећања.

Дете, не видећи никад да иза тих обећања долази штогод, губи веру, и сасвим природно каже себи да лаж, варање, дволичност, нису грешке, пошто се и његова мајка служи њима свакога часа у обећањима која не одржава.

Додајте томе да ће овај, нимало отмен поступак, далеко од тога да наведе дете на послушност, бити убрзо извор живих одговарања на која човек неће имати ништа да одговори.

2) *Понижења* која се злоупотребљују с малим кривцима.

Је ли дете учинило неку грешку? То се казује његовим малим друговима, његовој браћи и сестрама; свраћа се пажња на њ.

Ако плаче, додаје се: „Гле’те како је леп... Слушајте какав леп глас има... Окрени се овамо, да те боље видимо...“ И кад је дете лепо на видику, наставља се: „Де сад, плачи јаче, и т. д. и т. д.“

Па се после људи чуде што имају децу осветљиву и мрзовољасту! Чија је то грешка, ако не родитељска?

Других пута, рећи ће се детету да је будала, глупак, блесавко; по-

редиће га можда с неким лудаком из суседства; сваким поводом истицаће се његова неумешност.

А доцније, кад дете одрасте, жалићемо се кад видимо да нема достојанства!

3) *Ласкања*. — Ко није чуо, врло често, какву мајку где каже поводом свога детета, и у његову присуству: „И сувише је зрео за своје године. Никад нисам видела бистрије дете... Не знам само одакле му дође у главу све што каже... Није због тога што је моје дете, али је то доиста право чудо.“

И тисућу других ствари истог рода!

Каква је последица тих слатких речи, које се понављају сваком ко год хоће да их чује? Последица је та што ће дете постати доцније ташто, уображено, несносно за друге.

Економска независност жене

На „Американском Конгресу за децу“ (Буенос-Ајрес, 1916), г-ђа Лујза Лујзи поднела је, поводом економске независности жене, један извештај који је сад штампан у аргентинском часопису „Анали основне наставе“ (Anales de Instrucción Primaria) и који, у данашње прелазно доба, пружа велики интерес.

Писац најпре устаје против бојазни с којом се даје женама право уласка у професије резервисане досада људима. Жена, тврди он, није једнака, већ еквивалентна с човеком. Било би смешно тврдити да су њена природа, њена спољашност, њена осетљивост и њене способности исте као и у човека; њена занимања не могу дакле бити иста као човекова. Има послова које ће жена изабрати тек изузетно и као корелатив; такви су: опасна истраживачка предузећа, освојење и цивилизација још дивљих предела, војничка кариера, велике индустријске иницијативе, обрађивање земље, грађење мостова, путева и великих грађевина, чување јавног реда, трговина на великој скали, и т. д., и т. д.

На против, има занимања која треба да буду искључиво женска, између осталих васпитање и настава деце, медицина жена и деце, неговање болесника, књиговодство, fine индустрије као јувелирство, часовничарство, грађење оптичких и прецизних инструмената, израда драгог камења, службе у канцеларијама и трговачким кућама.

Остаје још једна серија заната и занимања која не спадају у искључиву област ни једнога пола. Ту ће се само створити утакмица која улива толики страх и која ће бити тако сведена на своје праве сразмере. Такви су послови адвокатура, архитектура, професура на вишим школама, научна истраживања, књижевност и уметности у опште, новинарство, и т. д.

Извештај се завршава следећим предлозима:

1) Свака жена има дужност према самој себи, према синовима које ће моћи имати једног дана и према друштву, да изабере какво зани-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

мање или занат још у добу шипарства и да се усаврши у њима док не постане економски независна.

2) Треба да се установе професионалне женске школе уз основне школе.

3) Све либералне кариере треба да буду отворене жени с истим правом као и човеку.

4) Иста слобода за избор кариере треба да постоји за човека и за жену.

Спремање учишћеља

У Француској је на дневном реду реформа учитељских школа. Тим поводом, угледни париски политички лист „Време“ (Le Temps) доноси један супстанцијелан чланак из кога ми видимо следећи одломак:

Пред Врховни Савет за јавну наставу изнет је пројект о реформи учитељских школа, да би се допустило тим заводима да избацују годишње *шест хиљада* учитеља и учитељица, у место *три хиљаде*, као досада. Сад је дакле прилика да се запитамо да ли не треба изнети извесне жеље поводом спремања наших будућих учитеља.

У погледу знања, напредак који су учиниле учитељске школе није споран.

Али да ли не постоји код тих младих људи гомилање знања до презасићености? Да ли се не рачуна више на „знање но на свест“? Бојати се да се сувише не рашири обим знања, а да се не култивише исто тако, непрекидном моралном акцијом, и позив. Сад се и сувише фабрикују сведоџбе са уџбеницима и васпитачи с готовим рецептима. Отуда, код младих учитеља, „рђаво асимилована знања, заношење садржајима књига, и доцније, једна велика неустрашивост мишљења“.

Ако се досада више бринуло о томе да се *спреме наставничке интелигенције но душе*, разумеће се да је у будуће преко потребно да се измире оба циља или, боље рећи, да се један потчини другом. Земљи треба добрих учитеља, снабдених солидним знањима, али чије је знање, добро прилагођено послу, „без амбициозних смерова, свеопштих појмова, некорисних теорија и сувишне учености“; треба јој добрих учитеља, у пуном смислу речи, учитеља *који воле свој занаш*, који му посвећују своју интелигенцију, међу у њ све своје срце, дају му цео свој живот. *Треба јој нарочито учишћеља који су добри грађани*. Земља то хоће по сваку цену. Грађанске врлине уздижу ауторитет учитеља и освештавају његове професионалне врлине. Али једне као и друге производ су дуготрајног моралног васпитања. Отуда, *од правца који ће се даши учишћељским школама, од моралног ушцаја који ће се тамо развићи још више но од интелектуалнога, зависи дѣлом будућност земље*.

О подизању Народних Домова

У „Општем ^{ручнику} ручнику за основну наставу“ (Manuel général de l'instruction primaire), Ж. Росињол, школски инспектор, пледира на речит

начин за подизање „Народних Домова“, схваћених на једној врло широкој основи.

Ми се надамо, каже се између осталог у том чланку, да ће школа научити Французе и да се забављају, — да, да се забављају на здрав начин. То је један дар који модерни људи немају: кад имају слободног времена — а осмочасовни рад и „енглеска недеља“ им га дају — многи међу њима имају само једну мисао: ићи у крчму и пити. Они не умеју да се забављају друкчије до с чашом у руци. Кад имају двапута више доколице, они ће пити двапута више, будући је страшна реч Метерлинкова данас истинитија него икад: „У великим варошима, три дана беспослице напуне болнице опасније болесним жртвама но три месеца рада“.

Што је потребно, то је створити у свакој од 38.000 француских општина, и нарочито у најмногљуднијим, „опште куће“, огромна „грађанска огњишта“. Наши преци умели су да посвете милионе новца и небројене дане рада да подигну циновске катедрале у које је могао да стане силан народ. А ми, ми треба да саградимо и организујемо огњишта интелегентног и здравог живота, места за спортску, литерарну и уметничку разоноду, у која ће радници из градова и села долазити да у њима на здрав начин проведу своје слободно време, да образују певачка, музичка, гимнастичка, стрељачка, скаутичка, излетничка друштва, и друштва за сваковрсне игре, као што се то нарочито ради у Швајцарској где, недељом, човек не зна на коју ће страну пре да оде међу разним друштвима која му нуде врло примамљиве програме.

Не устежући се, жртвујући милионе, јер се ради о томе да се опет створи душа толиким Французима и јер ће толики милиони постати слободни престанком непотребних и штетних пијанки, створимо популарне клубове које тражи Министар Просвете у свом циркулару од 3 октобра 1919, клубове у којима ће људи имати „новина, часописа и књига“, у којима ће присуствовати „читањима, конференцијама, музичким и кинематографским седницама“.

После страха од хиљадите године и хекатомби крсташких ратова, свет је опет стао весело да живи, и Европа се заогнула „белом црквеном хаљином“. Данас, после ужаса Великога Рата, Француска треба да се опет врати у живот и да организује за разбориту и образовану демократију огромне „Народне Домове“, окружене теренима за игру и спортове, у којима ће се налазити свечане дворане за конференције, кинематографе, представе, коректне игранке на које ће долазити оцеви и мајке; читаонице, зборнице за многобројна спортска, излетничка, музичка, певачка и друга друштва, међу која ће се делити омладина, а и зрели људи; басени за пливање, купатила с душевима, одакле ће се чистота и хигиена ширити свуда; а такође и каване у којима ће се служити само хигиенска пића.

У те „опште куће“, које неће имати ничег одбијајућег, које треба

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

да буду лепе, гостопримне, веселе, у та „Грађанска огњишта“ и та „Сеоска огњишта“, праве клубове разумних и трезвених радника, и буржоа и интелектуалци волеће да долазе; братски, све друштвене класе мешаће се и удруживати у њима. Цела породица наћи ће се ту — велика и драгоцена новина — и присуство мајки и деце доприносиће добром моралном држању свију. Француз ће научити тако да воли здрава разонођења, поштене забаве, игре које одмарају и окрепљују, радости једног вишег реда које вреде бескрајно више но остале, јер не остављају ни nelaгодност, ни слабост, ни грижу савести.

Досада је крчма била једини „салон сиромасов“. Популарни клуб — о чијој ће организацији учитељ, нарочито на селу, водити прву реч — замениће не може бити боље тај жалосни салон који је причинио толико суза. То у осталом неће бити „салон сиромасов“, јер неће бити много сиромаса, онога дана кад не буде више алкохоличара. То ће бити „општи салон“, салон свих добрих Француза удружених у истом презирању забави које понижавају и истој љубави за здрава задовољства.

С. П.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Друштво за просвећивање жене и заштиту њених права. — Ово друштво основано је 1919 године као манифестација оног великог преокрета који је морао настати у унутарњем животу наше жене после свега што је доживела и преживела у току ратних година.

Друштво је и својим програмом и својим саставом имало пре свега да утврди један одређени правац којим се у решавању нашег женског питања мора поћи, а затим да истакне потребу за жениним активним учешћем у народном просвећивању. Од велике је потребе да се гро нашег женства, такозвани средњи грађански сталеж, увуче у социјални рад и васпита за њега. Јер док су на хуманом раду заступљене већином жене најимућнијег сталежа, дотле на политичком раду видимо само један мали број материјално необезбеђених жена, које немају ни могућности да се партијски опредељују, јер су већ предестиниране за социјалистичко-бољшевичку организацију. Међутим, да би жена својим уласком у наш друштвени и политички живот успела доиста да унесе нечег новог, свежег, да би успела да прозре у главне мане нашег партијског живота, како би могла да их се чува, она се за политички живот не сме васпитавати и припремати у данашњим партијама, него ван њих, имајући пред собом преглед нашег целокупног политичког живота. Исто тако жена не сме свој социјални рад ограничити само на хумане послове, на ублажавање беде, него се мора мало више запослити на културно-економском пољу, како би се научила отклањати узроке беде. Из тих разлога и на тој замисли је *Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права* основано и окупља око себе у великом броју жене средњег сталежа без професија, а затим жене физичке и интелектуалне раднице из свих струка.

Као свој најужи програм Друштво је истакло пре свега: Рад у свим правцима за изједначење женског друштвеног положаја са човеком; а затим:

Просвећивање наше сељанке развијањем писмености и популарним списима и предавањима.

Отварање курсева који би обухватили најелементарнију наставу и пружили духовне хране целокупном женском подмлатку коме то прилике нису допустиле да учини путем школе.

Упознавање са модерним васпитним методама путем јавних предавања и штампе.

Подизање моралног и културног значаја породици.

Претресање актуелних социјалних и политичких питања.

Покретање часописа, издавање популарних списа и оснивање читаонице.

Неговање народне уметности у ширим слојевима.

У прошлој години Друштво је пре свега у многобројним представкама посредовало код владе да се убрза женино изједначење са човеком у приватном и јавном праву. Затим је према предвиђеном програму одржало више јавних конференција и покренуло наш први феминистички лист, *Женски Покрет*.

За ову годину чини припреме да се одржи један низ течајева за социјално-политичко васпитање жене и женске омладине и да се приређује читање одабраних књижевних дела са тумачењем, ради неговања и оплемењавања књижевног укуса код ширих слојева нашег женског подмлатка. Најзад ће настојати да се одржи и један низ предавања о хигијени жене и детета.

З. К.

БЕЛЕШКЕ

Сарадња професора и ученика. — „Сарадња“ између управљача и управљаних је у овом тренутку лозинка свију чиновничких удружења у Француској. Апел на ту „сарадњу“ је нарочито ватрен у основној настави; међутим, ту скоро, Г. Фердинанд Брино, нови старешина Факултета Књижевности у Паризу, говорећи приликом отварања Университета, наговестио је једну сасвим скору „сарадњу“ и између университетских професора и студената. „Сутрашњи Универзитет, рекао је Г. Брино, треба да буде за младе људе који кроза њ пролазе прави дом младости, трудољубив, ван сумње, али и гостоприман и примамљив. За њ треба уредаба; али, под овим или оним видом, ви ћете бити позвани да их израдите са нама. Не само да ми нећемо ништа да радимо противу вас, већ ми нећемо ништа ни да радимо без вас. Факултет образује једно једито тело, које је састављено од својих студената као и од својих професора. Први су чак, право рећи, главни разлог постојања других.“

Нове плаше учитеља у Белгији. — Плате белгијских учитеља направљене су ту скоро на следећи начин:

Учитељи и учитељице: основна плата биће 3000 и 2600 франака,

Забавиље (у материнским школама): основна плата 2000 фр. Додатак на становање: 200, 300, 400 и 500 фр.

Додатак на становање: од 200 фр. у најмањим до 500 фр. у највећим местима.

Тај додатак је удвојен за : а) ожењене и удовце и удовице с децом; б) за управитеље школе.

Додатак на породицу: 100 фр. од сваког малолетног детета.

Повишице: десет годишњих, затим десет двогодишњих повишица.

	Повишице	
	Годишње	Двогодишње
Учитељи	100 фр.	150 фр.
Учитељице	80 "	120 "
Забавиље	80 "	120 "

Додатак на управу школе, за све школе: 100 фр. од разреда, минимум 200 фр., максимум 600 фр.

Време за које су учитељи били војници, заробљеници, депортирани или избеглице, убраја се у рачун за повишице. Године проведене на фронту и године интернирања и ропства, чак и за грађанске учитеље, рачунају се двогубо.

Плате верског особља су знатно ниже од плата световног особља: од прилике три петине од горњих цифара.

Нове плате учитеља у Шпанији. — У јесен прошле године, шпанско Министарство Просвете извршило је опште рекласирање учитеља, поделивши их на десет класа, с платама од 1500 до 7500 франака годишње. Прва класа (7.500 франака) обухватала је, истина, само два наставника (једног учитеља и једну учитељицу); друга, само шест. Највећи број учитеља — 17.866 на 28.202, то ће рећи од прилике три петине — био је стављен у последњу класу, с платом од 1500 франака.

Владин пројект био је убрзо затим измењен, и закон који је изнет пред кортесе повећао је број учитеља у последњим класама. Подела је сада оваква, од прве до десете класе: 16 учитеља, 30, 70, 150, 250, 712, 1.700, 5.000, 10.000, 11.284.

Шпански учитељи, како каже њихов „Школски билтен“ (Boletín escolar), врло су незадовољни овом поделом, налазећи да је утврђивање максимума илузорно, будући се врло мален број учитеља користи великом платом.

Нове плате учитеља у Енглеској. — Од пре годину дана опажала се жива агитација међу енглеским учитељима, који су тражили повишице својих плата. У неколико махова, било је претња штрајком, док је врло често долазило до сукоба између учитеља и месних провинцијских власти.

Брига о одређивању нових плата поверена је била једној мешовитој комисији под председништвом лорда Бурнхама. Та је комисија недавно поднела свој извештај, и, на основу њега, васпитна комисија Лондонскога графства одредила је 10 јуна ове године нове плате према следећој стопи:

Дипломирани учитељи: минимум, 5000 франака; годишња повишица, 312.50 фр.; максимум, 10.625 фр. (Досада је прва годишња плата била 4.500 франака, последња 8.500 фр.; годишње повишице износиле су по 250 франака).

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Дипломиране учитељице: минимум, 4.687·50 франака; годишња повишица, 312·50 фр.; максимум, 8.500 фр. (По старој стопи ишло се од 4.125 фр. до 6.625 фр., годишњим повишицама од 250 фр.).

Управитељи школа: прва плата, за 625 фр. већа од редовне учитељске плате; максимум, у пет класа, од 11.675 до 16.250 франака (Стара плата: од 9.000 до 14.750 франака).

Управитељице: почетна повишица, 500 франака; максимум, у пет класа, од 9.350 до 13.000 фр. (Стара плата: од 7.200 до 11.250 фр.).

Заменици: на дан, од 23 до 49·95 франака (раније, 21 франак).

Заменице: на дан, од 21·55 фр. до 39·15 фр. (раније, 19·25 фр.).

Учитељи без сведоџби, који су пет година служили у Лондону: људи, 6.250 фр. (у место 4.750); жене, 5.000 фр. (у место 4.262·50).

Специалне плате предвиђене су за техничку наставу и за друге посебне службе.

Као што се види, почетне плате повишене су просечно са 500 фр. за људе и са 562·50 фр. за жене, док су завршне плате подигнуте са 2.125 фр. за људе и са 1.875 фр. за жене. Ове одлуке изгледа да су изазвале незадовољство у Националном удружењу учитељица, које су тражиле изједначење плата.

Ове нове плате утврђене су за периоду од три године.

Нове плате учитеља у Француској. — Француски Министар Просвете израдио је пројект за нове учитељске плате. Ево главних тачака тога пројекта.

Плата. Плата учитељских приправника биће повишена на 3.800 франака, минимум који је Парламент усвојио за све чиновнике.

Додатак на живљење. Учитељи би добивали додатак на живљење, под истим условима као и остали чиновници, и престали би, разуме се, добивати додатак на живљење који им је досад давала општина.

Станарина. Поред своје плате и додатка на живљење, учитељи би задржали оно што им даје општина: стан, или накнаду за стан, сразмерно садањој цени кирије. Тај додатак варирао би, не више као сада, према функцији, већ према чиновничковој породици. Овај систем допустио би учитељима великих вароши, нарочито ако имају породице, да достигну цифру од 9000 франака.

Додатак на управу школе. Управитељи школа добивају сада додатак на живљење двапут већи од учитељског и додатак на стан за петину већи од њиховога. По новом пројекту, они би изгубили та преимућства, али би, у накнаду зато, добили додатак на управу школе који би износио, према броју разреда, од 300 до 2000 франака.

Бугарски учитељи. — Бугарске школе — како читамо у француском Journal des Débats — настоје да што више привежу родитеље за школски живот. Уз сваку основну школу постојала су и досад родитељска већа, чије је мишљење било обавезно у извесним случајевима. Сад се отишло и даље. Један закон који ће бити примењен ове године, први пут одлучује да ће родитељи имати да гласају о учитељском задржавању у служби и биће позивани да се изјасне сваке четири године. Један од разлога који су, изгледа, учинили да се усвоји ова реформа, тај је што је извештан број учитеља пришао комунистичким теоријама. Те идеје нису по вољи бугарским сељацима, као што се видело и приликом последњих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

штрајкова. Зато сад влада, да би одржала учитеље у поштовању државе, вере, својине и народних традиција, чини апел на родитеље.

Дечји речник. — Г-ђица Декедр истраживала је и објавила у жењевском „Посреднику између васпитача“ број речи којима располаже једно осредње мало дете. Посматрања су чињена над три детета од 3, 5 и 7 година. Реч је о активном речнику, то јест о речима које не само деца разумеју, већ употребљују. Целокупан број речи добијених дугим и стрпљивим посматрањем износи 656, 1945 и 2882. У том збиру, пропорција имена је стална, ма какве биле године (61 на 100); глаголи варирају око 20 од 100; придеви се удвајају у колико дете расте, и прелазе од од 5 на 8, а затим на 9.5 од 100. Из овог посматрања могло би се можда извући следеће привремено правило, које би упростило познија истраживања: код малог детета, целокупан речник једнак је броју употребљених глагола умноженом са 5.

Антиалкохолизам у Америци и школе. — Као што је познато, од 18 јануара 1920 Здружене Државе су *dry*, потпуно „суве“, то јест сва алкохолизирана пића тамо су строго забрањена. The School Review, лист из Чикага, мисли да је то резултат јавног васпитања. Поколење које је сад на власти је поколење које је било у школама после 1880, у време кад је постојала само једна заједничка идеја, борба противу алкохола. Индивидуално, сваки ученик је био мало дирнут том пропагандом. Али је дејство на „масе“ било огромно. Примање од свију овога закона, који међутим ремети опште навике, јесте, дакле, феномен колективне психологије. У томе је снага, и опасност, јавне наставе у модерним државама.

Амерички учитељи и синдикализам. — Амерички учитељи, како каже њу-јоршки The Dial, били су до скоро расути у професионална удружења: у самоме Њу-Јорку било је таквих удружења 50. Нови, федеративни покрет најпре је почео у Чикагу. Захваљујући двадесетогодишњем напору, једна група учитељица (као што је познато, у Америци има минималан број учитеља) поправила је материални и морални положај учитељства, сузбила злоупотребе општинске администрације и извојевала за жене право гласа. По примеру на Чикаго, основана су, у току неколико последњих година, слична удружења и у другим америчким градовима. 1916, образована је „Учитељска Америчка Федерација“, која је одмах приступила Општој Федерацији Рада. Чикаго, као центар покрета, имао је да трпи због нове борбе која се заподела: јуна 1916, 36 чланова Федерације били су отпуштени. У Њу-Јорку, априла 1919, Васпитно Веће забранило је састанке Федерације у школским зградама и отпочело истрагу о „животу, лојалности и разноликој активности“ свију њених чланова.

Али покрет изгледа и сувише јак да би се могао зауставити. Од септембра 1918 до јуна 1919, број чланова је порастао од 3.000 на 10.000.

Две реформне француске гимназије. — Октобра 1919, основане су у Мајнцу, у окупираној Немачкој, мушка и женска француска гимназија, које представљају један врло интересантан педагошки покушај. Не зависећи ни од какве друге школске власти из Француске, сем од директора средње наставе, ове две школе могле су да заведу смеле реформе. Пре свега, књишки, затворени часови, с таблама и свескама, држе се у

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

њима само у јутру. Од осам до дванаест, четири часа од по четрдесет минута су вешто растављени све дужим одморима; последњи одмор је посвећен физичком васпитању, час напољу, час у пространим гимнастичким дворанама. Све што ученик треба да научи за испите концентрисано је на пре подне. Та метода, која је дошла из Енглеске, опробана је; она задовољава тело и олакшава дух. Успеси на крају године показали су њено добро дејство. Да забележимо једну особеност ових школа која би требала да буде правило: за стране језике, ученици су подељени међу професоре према својој снази, а не према својим годинама за поједине разреде, и сви уче два језика.

После подне је одмор, светлост, живот, пракса; принципи који су се учили у јутру добијају тада своју примену и свој смисао. Правила стране синтаксе налазе примене у конверсацији; лекције из историје оживљују се посетама многобројним старим споменицима; лекције из земљописа, излетима ка рекама, планинама, манифестацијама социалног и економског живота; задаци из наука, огледима, манипулацијама, посетама фабрика. А како и тело има својих права, која су на првом месту, једно или два после подне недељно намењени су спортовима на једном пространом игралишту које је — како каже париска „Солидарност“ по којој ову белешку доносимо — можда јединствено у аналима француских лицеја. Морално васпитање се врши само собом, присуством професора усред њихових ученика ван вештачкога оквира учионице.

Овај се програм, каже „Солидарност“, јако допада и ученицима и њиховим родитељима. Мора се признати, у осталом, да је он рационалан, здрав и модеран.

БИБЛИОГРАФИЈА

Д-р М. Ђ. Поповић, *Умно радништво и његов положај у данашњој држави и друштву*. Извештај поднесен I конференцији умних радника 9 маја 1920 у Београду. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 36, цена 1·50 дин.

Хеј, Словени!..., драмска епизода из српско-аустријског рата. Написао Р. Ј. Одавић. Друго издање. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 32, цена 1·50 дин.

Горски Вијенац, владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Седмо издање с коментаром Милана Решетара. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. LVIII + 172, цена 10 дин.

Анри Бергзон, *О души и шелу*. Превео и предговор написао Д-р Никола М. Поповић. — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1920. С. 62, цена 3 дин.

Ст. Винавер, *Паншологија новије српске целенгирике*. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 78, цена 3·50 дин.

Емил Фаге, *Увођење у филозофију*. Превео Драгомир Л. Стевановић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 167, цена 9 дин.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Матилда Серао, *Сеншменшалне новеле*. Предео са италијанског Ђорђе Т. Стефановић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 129, цена 6 дин.

Матилда Серао, *Три љубави*, новела. Предео са италијанскога Ђ. Т. Стефановић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 88, цена 4 дин.

М. Ј. Љермонтгов, *Демон*, источна повест. С руског предео Јован Максимовић. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 35, цена 2 дин.

Ст. Станојевић, *Ишорија Срба, Хрваша и Словенаца*. Друго издање. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 127, цена 10 дин.

Стеван П. Бешевић, *На Голгошу*. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 112, цена 5 дин.

Пера С. Талетов, *Нови људи*, роман. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 332, цена 16 дин.

Сима Пандуровић, *Огледи из естетике*. I. Интегрална поезија. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 111, цена 6 дин.

Ђура Јакшић, *Изабране песме*. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 68, цена 3 дин. (Бела Библиотека, 1).

Марко. Илустроване народне песме. *Урош и Мрњавчевићи*. Илустрације од М. С. Плавшића. — Београд, издање књижаре „Напредак“, 1920. С. 16, цена 5 дин.

Стаменко, *Мајка Анђелија*, епска поема. — Београд, 1919. С. 109, цена ?

Каменко Суботић, *Богови без васељене*, драма. — Нови Сад, издање „Дунава“, 1920. С. 103, цена 5 дин.

Српска Краљевска Гимназија у Шапцу, *Извештај за школску 1919-20 год.* LXXXII година. — Шабац, 1920. С. 79.

Мисао, књижевно-политички часопис. Уредници: В. Живојиновић и С. Пандуровић, власник М. Ст. Јанковић. Излази 1. и 16. сваког месеца. Годишња цена 90 дин., број 5 дин. Администрација: Београд, Ресавска, 4.

Српски Књижевни Гласник, уредници: Богдан Поповић и Слободан Јовановић. Нова серија. Излази 1. и 16. сваког месеца. Цена на пола године 60 дин., број 5 дин. Администрација: Београд, Скопљанска, 9.

Нова Европа, уредник Милан Ђурчин. Излази у Загребу. (Уредништво Preradovićev trg, 9) сваког четвртка, у два идентична издања, ћирилицом и латиницом. Претплата до краја године 20 дин., број 2·50 дин.